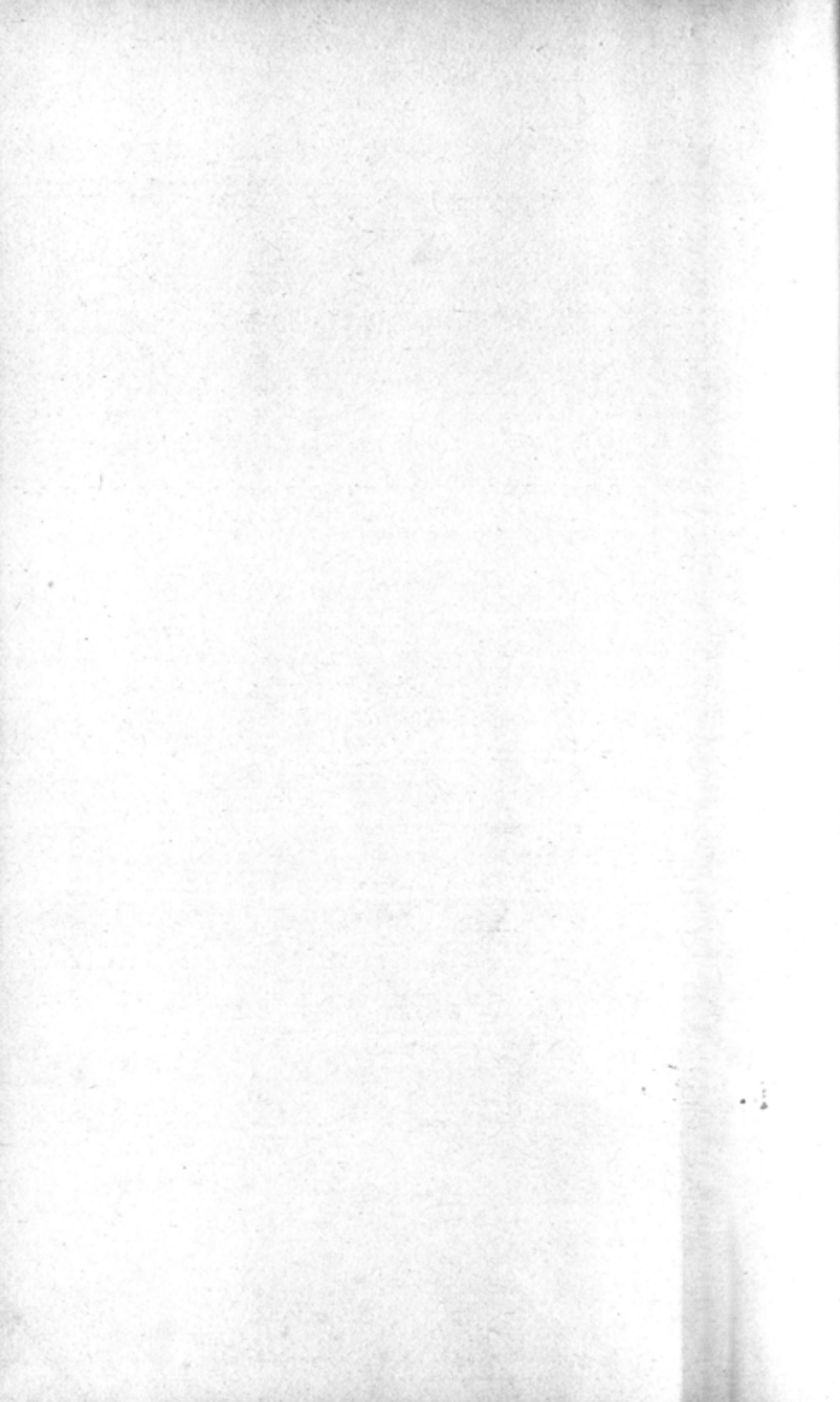

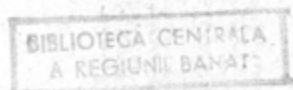
CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ FUNDATĂ DE „JUNIMEA” LA 1 MARTIE 1867

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

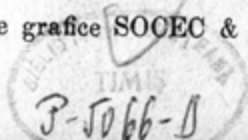
NUMĂR JUBILIAR
ALCĂTUIND VOLUMUL
AL CINCIZECISIPOULEA
IANUARIE — APRILIE 1927

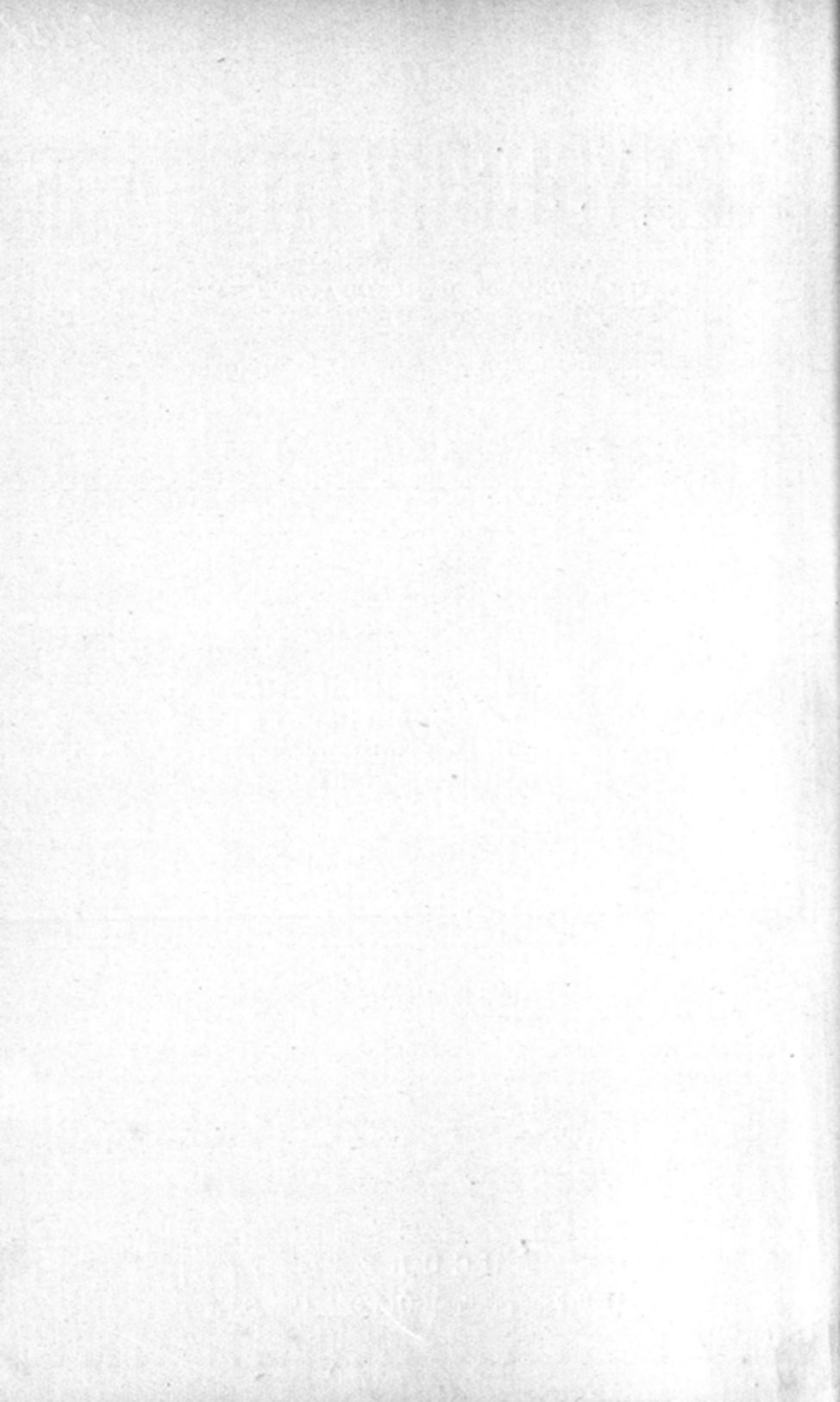
P. 4156

BUCUREȘTI

Atelierele grafice SOOEC & Co., S. A

PRECUVÂNTARE

S'au împlinit 60 de ani dela apariția primului număr al „Convorbirilor Literare“ din 1 Martie 1867.

Revista înființată de „Junimea“ din Iași a atins astfel cea mai respectabilă vârstă între publicațiile similare, asigurându-și prin neîntrerupta ei apariție locul de frunte, ce de la început și-a cucerit în mișcarea noastră intelectuală.

În vremea atât de nestatornică de azi mai ales, un asemenea eveniment cultural merită să fie pus în lumina cuvenită, spre a servi drept pildă și generațiilor viitoare.

Sedința jubilară a „Convorbirilor Literare“, din dimineața Duminicii de 13 Martie, a depășit cu mult cadrul obișnuit al sărbătoririi unei reviste, luând caracterul unei largi manifestări a intelectualității românești. Față de numărul neașteptat de mare al participanților și al manifestărilor omagiale ce urmau să se mai aducă revistei, ședința publică s'a ținut în continuare și în Duminica următoare, de astă dată sub prezența Domnului Jacob Negruzzi, singurul supraviețuitor dintre cei cinci întemeietori ai Junimei.

Prin cuvântările ținute, în cele două ședințe din amfiteatrul Fundațiunei Carol I, de unii din cei mai autorizați reprezentanți ai intelectualității noastre, s'a arătat rolul însemnat ce „Convorbirile Literare“ l-au avut în desfășurarea culturală a ultimei jumătăți de veac.

Revista „Junimei“ dela Iași nu mai poate fi considerată ca organul unei societăți particulare, devenind exponentul cultural al mândrei generații, căreia se datorește Unirea Principatelor și întemeierea Regatului Român.

După filele îngălbenite ale revistei, ca după inelele concentrice ale unui stejar, se vor număra eforturile succesive

ale conștiinței românești, și din volumele *Convorbirilor* se va desprinde pentru cercetătorii viitorului, firul conducător al progresului culturii noastre. Căci aci, mai deslușit ca ori unde, se găsesc verigele lanțului evoluției noastre dela 1867 până azi. În tot acest timp *Convorbirile* au servit ca busolă de orientare a gândirei, ce așa de lesne ar fi rătăcit în câmpul încă nedestelenit al unei culturi nelămurite încă și ademenită de atâtea înrâuriri streine și factice.

Apariția neîntreruptă a revistei — în afară de anii celor două campanii — constituie deasemeni un titlu de glorie al membrilor „*Junimei*“, dând exemplul cel mai frumos al perseverenței, cu atât mai apreciabilă într-o societate așa de lesne schimbăcioasă ca a noastră.

Dificultăți de tot soiul, în susținerea revistei, nu au lipsit; ele au fost inerente dela început, după cum reiese din scrisoarea din 1868 a primului ei director, publicată mai la vale; dar mai ales în vremea așa de turbure de după război, menținerea ei a devenit și mai critică. În primul rând din cauza numeroșilor noi și vechi abonați, cari, interpretând prea larg desinteresarea proverbială a colaboratorilor revistei, au mers până acolo, încât s'au desinteresat și ei de împlinirea obligațiilor ce le aveau față de foaia pe care o primeau. Din această cauză, neechilibrarea veniturilor față de costul tiparului era tot mai pronunțată, iar contul deschis la casa editoare, la sfârșitul anului trecut, atinsese o sumă fantastică.

În asemenea condiții apariția mai departe a revistei ar fi fost nesigură, dacă nu am fi avut fericirea ca tocmai în aceste momente grele, să întâlnim sprijinul luminat al câtorva dintre conducătorii vieții noastre publice, cari să intervină pentru menținerea publicației cu ori ce preț.

Aflând pericolul, D-l I. Petrovici, Ministrul Instrucțiunii, un vechiu și atât de apreciat colaborator al „*Convorbirilor Literare*“, s'a grăbit să acorde revistei o subvenție însemnată, căreia a binevoit să-i dea chiar un caracter permanent, înscriind-o în bugetul anual al Statului, alături de revista eșană. În acelaș buget d-sa a mai prevăzut suma de o jumătate milion lei pentru grupul Maiorescu-Conta-Xenopol, ce se va ridica la Iași, eternizând în bronz pe cei trei *Convorbiriști* dela care au radiat atâtea gândiri binefăcătoare în lumea românească.

Tot așa de generos s'a arătat și Ministrul Cultelor și al Artelor și sperăm că și de aci subvenția va fi fixată prin înscrierea ei în bugetul anual al acestui departament cu așa înalte misiuni culturale.

Maestrul Goga, pe care salvarea Statului l-a răpit deocamdată dela scumpele-i preocupări artistice, ne uitând însă că depe culmea atinsă în domeniul literilor a putut trece deadreptul la cele mai înalte trepte ale dregătoriei Statului, a dat tot sprijinul cuvenit revistei în care s'au publicat atâtea capodopere ale sale.

Cărturarul Părinte Lupaș, deși conducând un Minister mai strein de misiunile culturale, a apreciat însă cazul boalei de care sufereau C. L. și, în calitatea sa de Ministru al Sănătății publice, a prescris revistei o ordonanță înviorătoare.

N'ași putea încheia lista protectorilor revistei, fără a cita pe veneratul și iubitul președinte al primei ședințe jubilară, pe D-l C. Meissner, cel ce are în sarcina sa îngrijirea drumurilor și a șoselelor — de cari însă poezii nu se pot bucura, sborul înaripat al lui Pegas servindu-le spre a se ridica în regiunile lor prielnice. În calitatea sa de vechiu Junimist și actual Ministru al Lucrărilor Publice, din bugetul său restrâns și tare împovărat, d-sa a reușit totuși să ne smulgă o mică subvenție, pe care a îndulcit-o printr'o rezoluție măgulitoare.

Toate aceste binevoitoare ajutoare, pentru care exprimăm aci generoșilor sprijinitori ai C. L. viile noastre mulțumiri, nu ar fi ajuns să acopere neîncasarea abonamentelor din ultimii ani și deci să asigure continuarea apariției revistei, dacă Editura Soccec, reprezentată prin directorii ei, d-nii Șaraga și Schwarz și prin venerabilul d. Rudinescu, legat de soarta Convorbirilor dela strămutarea lor din Iași la București, nu ar fi consimțit să împartă cu noi diferențele, după cum alături de noi au fost victima prea marei încrederi, ce cu toții am avut în respectarea angajamentelor din partea abonaților noștri.

Prin volumul jubilar de față, rezultat al celor două ședințe festive, cari au pus în evidență rolul „Convorbirilor Literare” și surprinzător de marea favoare de care ele se bucură față de publicul cel mai ales, se continuă firul neîntrerupt al

publicației de acum 60 de ani, cu speranța că, grație unui sprijin real al abonaților, revista va reveni la mândra tradiție de odinioară de a se susține prin propriile-i mijloace, menținându-și astfel absoluta independență, căreia se datorește autoritatea și succesul de până aci.

În vederea asigurării viitorului și a preîntâmpinării oricăror eventuale surprize, se institue asociația „Amicii Convorbirilor Literare” solidarizând toate energiile și dispozițiile favorabile cenaclului Convorbirist, pentru continuarea publicației în cele mai demne condițiuni.

În viitor, când vom dispune de mijloace îndestulătoare, vom căuta să ne conformăm nevoilor vremii de azi și să onorăm, pe cât posibil, concursul prietenilor revistei, până aci absolut dezinteresati, asigurând astfel menținerea regulată mai ales a rubricelor cu caracter informativ, altfel prea expuse dispozițiilor trecătoare ale unor colaborări ocazionale.

Ne având menirea de a se lua la întrecere cu publicațiile sporadice, motivate de cele mai multe ori numai de satisfacerea unor ambiții personale sau de cerințele efemere ale unei mode, C. L. vor purta și în viitor caracterul tradițional de revistă-archivă, dând, printr-o îngrijită selecționare, publicațiilor sale caracterul de documente îndrumătoare ale vremii.

Prin volumele succesive ale C. L. se va da și de aci înainte consacrarea definitivă marilor probleme culturale ale fiecărui an, nelăsând vre-o chestiune însemnată a gândirii românești fără să aibă ecoul ei în cuprinsul revistei, când nu de aci chiar vor porni inițiativele cele mai fericite și mai rodnice. Numerele C. L. au servit și vor mai servi în viitor drept cel mai sigur izvor informativ¹⁾ al evoluției noastre intelectuale. Acest caracter documentar al C. L. va fi mai departe păstrat, dându-se totodată o cât mai largă atenție recenziilor, cronicilor și informațiunilor asupra actualității literare, artistice, și economice, îmbrățișând cât mai larg interesele diverse ale publicului.

Epoca de tranziție, premergătoare a unificării și consolidării culturale a tuturor românilor, este încă în așteptarea fericitei iviri, ca în preajma Unirii Principatelor, a condu-

¹⁾ Tabla de materie a celor 60 de ani ai C. L. va apare la sfârșitul anului, urmând să fie atașată la volumul de față.

cătorilor, cari împlinind rolul corifeilor Junimei de odinioară, să deschidă căile largi spre culmile la care aspirăm prin noua situație creată țării în Răsăritul european.

Intregirea teritorială s'a realizat prin războiul susținut de ideea națională și a autodeterminării; iar în noua luptă, ce trebuie să întreprindem pentru cuceririle în domeniul intelectual și moral, va trebui să fim conduși de noul gând al solidarității și înfrățirii între neamuri. Căci după succesele ce în această direcție vom dobândi, ni se va fixa rostul predestinat în acest colț al Europei.

Se deschide deci și pentru noi acum, ca pentru Junimea de altă dată, o eră nouă, în condiții deosebite însă. Granițele oficiale dar nefirești de odinioară, peste cari C. L. au reușit să treacă întotdeauna, menținând vie solidaritatea dintre frații de sub toate împărățiile, fiind acum înlăturate, nimic nu mai stă în calea unității culturale a tuturor celor cuprinși în hotarele naturale ale României de azi.

Bizuindu-se deci pe înregistrarea succeselor mai grele din trecut și pe legăturile tradiționale și atât de strânse cu provinciile azi contopite, C. L. năzuiesc nu numai să reprezinte mai departe mișcarea culturală a tuturor românilor, dar speră să câștige interesul și încrederea minorităților și chiar a streinătății. Incercările oficiale cu asemenea tendințe neizbutind, singură bătrâna revistă, cu reputația-i de obiectivitate bine stabilită, poate să-și asume o asemenea sarcină; vârsta ei de peste jumătate de veac fiind nu o pedică, cum ar voi să însinueze unii, ci dimpotrivă o cheazășie mai mult a experienței câștigate în luptele aprige, ce dela început a știut să susție cu succes.

După simpatia și prestigiul de care C. L. se bucură în toată țara — ultimile manifestări au dovedit-o mai presus de orice așteptare — rămâne să ne relevăm și streinătății, cu care ni se impun acum legături mai strânse ca în trecut, față de solidaritatea universală, dela care nici un popor nu se mai poate sustrage astăzi.

Colaborarea streinilor, cunoscători ai țării și interesându-se de chestiunile noastre vitale, ne este asigurată și prin ea vom inaugura anul nou al revistei, ce urmează acestui volum jubilar.

Sperăm că nici sprijinul moral și material al concetățenilor nu ne va lipsi, spre a putea duce la bun sfârșit această nouă fază sub care se prezintă C. L. în continuarea gândului întemeietorilor.

Cu aceste apăsătoare răspunderi ale prezentului și cu grija realizării nădejdilor într'un viitor cât mai apropiat, am primit, nu fără sfilală, după rodnică conducere a D-lui Mehedinți, direcția revistei, în dorința de a păstra cât mai vie atmosfera înviorătoare dela Junimea, pe ai cărei principali reprezentanți am avut fericirea să-i cunosc mai deaproape. În așteptarea marilor soli ai generației de mâine, căreia să-i transmitem nobila moștenire adaptată mersului vremilor de azi, vom urmă lozinca cea veche: la C. L. intră cine vrea, rămâne cine poate.

Se va păstra astfel caracterul de republică a gândirei, ce de la început l-a avut foaia Junimei, pe care au onorat-o cu a lor colaborare Carmen Sylva și Regina Maria alături de toți fruntașii gândirei românești.

Sub asemenea auspicii și cu trecutul lor, ce în parte nu-mai se oglindește în volumul de față, soarta C. L. ar trebui să fie asigurată, dacă straturile conducătoare ar fi conștiente de rolul ce incumbă azi patriei noastre și de datoria fiecăruia dintre noi de a ajuta la a lui împlinire.

Al. Tzigara-Samurcaș

Ședința festivă din 13 Martie

Cuvântarea de deschidere a D-lui C. Meissner

Onorată Adunare,

Ședința festivă de astăzi, cu prilejul împlinirii a 60 de ani leh apariția primului număr al „Convorbirilor Literare”, av’ea să se ție sub președinția singurului în viață dintre funda-torii Junimei și ai „Convorbirilor Literare”, sub președinția d-lui Iacob Negruzzi.

Cu mare părere de rău vă comunic, Doamnelor și Dom-nilor că din pricina unei indispozițiuni, pe care o sperăm cu totul trecătoare, d-l Iacob Negruzzi n’a putut veni în mij-locul nostru.

Dați-mi voie să exprim, în numele Domniilor Voastre ale tuturor, adâncul regret că nu se află astăzi în fruntea noastră și în *acest* loc tocmai acela, care ar fi fost *icoana* către care cu toții ne-am fi îndreptat privirile cu drag și vemeație.

Mi s’a făcut deosebita cinste de a fi invitat să prezidez această serbătorească întrunire. Mă execut, dar să nu credeți că sunt recunoscător întâmplării ce dă astfel în vileag res-pectabilul număr de ani ce-l port pe umeri, dar pe care nu mă cred de loc dator să-l precizez. Tot ce pot spune este numă că aniversării, pentru serbătorirea căreia sântem astăzi întruniți aici, îi lipsesc 12 ani, ca să coincidă cu vârsta mea

Mare păcat că bătrânul fondator al bătrânei reviste nu se află aici. Ne lipsește tocmai acela care timp de decenii a fost și director, și redactor, și secretar de redacție al „Convorbirilor”.

Ne lipsește tocmai acela, ale căruia cuvinte le-am fi sorbit cu nesaț și a căruia prezență ar fi făcut să vibreze de emoție sufletele noastre.

Ne lipsește tocmai unicul reprezentant al acelor începuturi ale Junimei care, după vorba-i consacrată, se pierd în noaptea timpurilor.

Li trimitem d-lui Iacob Negruzzi prinosul nostru de adâncă dragoste și venerație.

Declar ședința deschisă cedând cuvântul d-lui profesor Tzigara-Samurcaș, directorul «Convorbirilor Literare», spre a da citire scrisorii M. S. Reginei:

Mesagiul M. S. Reginei

DIRECTORULUI „CONVORBIRILOR LITERARE“

Deputând, din nenorocire, fi de fafă la aniversarea voastră de azi dimineafă, Mă simt datorare a vă spune că gândul Meu este cu voi.

Cunosc falnicul trecut al interesantei voastre reviste și sânt părtașe la mândria și mulțumirea cu care priviți dealungul celor 60 de ani împliniți azi, reamintindu-vă de întemeietorii ei: Maiorescu, Rosetti, Carp, Pogor și dl. Iacob Negruzzi.

„Convorbirile Literare“ ocupă un loc unic în felul lor, în această țară de așa nenumărate și binefăcătoare sforțări.

Cu plăcere Imi reamintesc astăzi, cât de înflăcărată prietenă a revistei voastre era scumpa Mea mătușe, Regina Elisaveta, și cât de strâns legat era numele Ei de toate manifestările culturale ale acestei țări.

În umilul Meu drum am căutat să mă țin de urmele Ei, recunoscând că aveam atâtea de învățat dela Acea, care a ținut așa de sus făclia luminătoare.

Trimit adunării inimcasele Mele urări de viață lungă, spre îmbucurarea și folosul generațiilor viitoare.

Harig

DIRECȚIA „CONVORBIRILOR LITERARE“ ȘI INDRUMAREA POPORULUI ROMÂN

Ne-am adunat să privim împreună oameni și fapte de acum 60 de ani.

Fiindcă n'am fost martorul acelor vremuri și fiindcă de la războiu până azi n'am mai stat aproape de „Convorbirile Literare“, s'ar fi cuvenit și de astădată să rămân deoparte.

Domnul director al revistei a socotit însă altfel, iar eu m'am supus pentru un motiv care mi se pare temeinic: aici nu e vorba numai de o serbare, ci de o socoteală care privește pe lângă generația trecută, mai ales generația de mâne.

Iar socoteala e aceasta:

Intemeietorii „Convorbirilor“, așa cum „Amintirile dela Junimea“ i-au fixat într'un cadru definitiv, au reprezentat prin opera lor o epocă deosebită în desvoltarea culturii românești. Reviste au mai fost și vor mai fi, dar o culminare ca cea din vremea „Junimei“ nu mai poate fi, de oarece în viața popoarelor, ca și în viața indivizilor, nu-i cu putință o întoarcere spre minunata armonie și spontaneitate a tinereții ¹⁾.

¹⁾ Părerea aceasta, foarte firească pentru oricine știe că evoluția culturii unui popor este ireversibilă, a fost exprimată cu ocazia unei scrisori adresate societății „România Jună“ din Viena, la jubileul din 1911. (Vezi *Către noua generație*, 1912). — Se releva acolo lăncezirea relativă în care ajunsese viața poporului nostru: „În locul marelui avânt care a dus odinioară pe Români la Unirea Principatelor și la Neatârnamare, azi — mai peste tot — gânduri răslețe și energii risipite. Politica, în mare parte, se rezumă în calificări și disqualificări personale. Biserica și Școala merg cum merg, dar fără însuflețire. Profesori și pedagogi avem destui, dar nici un Gheorghe Lazăr. Clerici de asemenea: de la Oradea-Mare până la Dunărea-de-jos, de la Rădăuți

Și fiindcă e vorba de tineri și tinereță, ia să vedem *aequo animo* care a fost atunci, rostul „Convorbirilor Literare“.

*

Originalitatea acestei reviste, în clipa când a apărut, a stat în aceea, că ea reprezenta cea mai înaltă potență a sufletului românesc, doritor de a se cunoaște pe sine însuși. Și iată dovada pipăită:

Un tânăr, excepțional de înzestrat, care își petrecuse copilăria în Oltenia, în Ardeal, apoi în Viena, Berlin și Paris, culegând ce i se păruse mai de preț din toată cultura epocii sale, deși era îmbrățișat în Germania de critici care îl asemănau cu Lessing și deși era prețuit de bărbați politici, care îi ofereau conducerea organului unui partid; deși își văzuse numele pe frontispiciul unei reviste de filosofie, alături de Lassale, scriea totuși unui prieten din țară, făcând apel la unirea tinerilor

până la Noul-Severin, sânt din belșug, darnici un Șaguna. Scriitori, slavă Domnului, dar nici un Eminescu sau Creangă. Teatrul își caută încă drumul, romanul pare a nu-l fi găsit, critica literară l'a pierdut. În locul judecăților impersonale de altădată, azi adevărate „zile ale babeilor“. De la critică ne-am coborât la harță, la mici calomnii politico-literare, iar unii la snobism și cei mai mulți la nepăsare“.

Amintim această părere fiindcă, în „Altă creștere“, în „Politica de vorbe“ și aiurea, s'a văzut că aprecierea aceea pornia de la unele considerații etnografice și din preocupări cu totul obiective.

Cei care ar fi putut să se simtă mai mâhniți, erau scriitorii. Totuși supărarea cea mare s'a stârnit între critici. Unii dintre ei s'au crezut datori să arăte că Maiorescu nu mai poate sluji ca măsură pentru gustul literar de azi; că Eminescu e al trecutului (nu-i destul de modern), iar Creangă e o valoare prea redusă etc. etc.

Totuși e semnificativ că în anii din urmă tocmai Eminescu a căpătat un prestigiu din ce în ce mai mare, iar dintre prozatorii români, puși în fața publicului din Apus, sub forma unei traduceri engleze, cel mai prețuit a fost tocmai Creangă.

Așa dar, și direct și indirect, părerea exprimată atunci despre mersul literaturii noastre se dovedește a fi încă și azi coresponsătoare adevărului. Gustul oamenilor de cultură (streini și români) a rămas neinfluențat de opiniile celor ce amestecă în critica literară interese neliterare.

mai de seamă, pentru „reorganizarea principatelor, fundarea universității și întemeierea unei reviste, care să concentreze activitatea literară și științifică a oamenilor de cultură din tot cuprinsul pământului românesc“.

Iar acestea nu erau vorbe de ocazie... Lăsând la o parte perspectivele ce i se deschiseseră în Germania și cele care îl așteptau în capitala țării, unde Cuza îl numise magistrat, tânărul idealist, Titu Maiorescu, se trezește tocmai la Iași, director al unui internat de copii răsvrățiți, apoi al scoalei normale de la Trei-Ierarhi.

Vocațiunea de educator (căci aceasta a fost axa vieții lui Maiorescu) biruise de la început orice altă ademenire.—E drept că tocmai atunci și Iași avuseseră marele noroc să scape de zarva administrativă și de agitația politică, inerentă capitalelor, rămânând tot orizontul liber numai spre cele sufletești.

Iată în ce împrejurări a început epoca Junimii.

Intrebarea era: Cum să pornească tinerii la organizarea culturii românești, temeiul cel mai firesc al „reorganizării principatelor“?

Voiu aminti un fapt petrecut sub ochii generației de azi, care lămurește minunat greutatea vremurilor de atunci.

Acuma zece ani, în zilele grele dela Mărășești, când Moldova dintre Prut și Nistru se deslegase din cătușele rusești, cei care chemau poporul basarabean la o viață nouă s'au aflat și ei într-o mare nedumerire:

Care cuvânt va merge mai repede la inima poporului? Și cine îi va spune acel cuvânt?

Și atunci, în sufletul tânărului preot Mateevici (al cărui chip fizic avea o izbitoare asemănare cu Maiorescu din tinereță) a pătruns adânc fiorul marilor răspunderi față de ființa ce se numește Neam, și și-a zis în sineși:

— Multe... multe am avea noi de spus poporului. Dar ce se va alege de neamul nostru moldovenesc, dacă vom lăsa să-l che ne spre o viață nouă niște oameni care băgănesc o limbă neînțeleasă de mulțime? Cum îi vom spune gândul nostru poporului, și cum ne va spune poporul gândurile sale, dacă ne vom depărta de graiul viu al satelor, punând în mâna plugarilor cărți împetrițate cu vorbe neînțelese?

Și iată, din fundul inimii bunului Moldovean, care avea nu numai darul preoției, ci și darul cel de sus al poeziei, izbucni ca un fel de manifest cultural (cuvântul e prea sarbăd—ar trebui să zic: un fel de înmugurire și reșede înflorire a sufletului moldovenesc), acel minunat imn de slăvire pentru graiul poporului:

Limba noastră e o comoară în adâncuri înfundată.

Cu tot sufletul se întoarse deci spre limba vechilor cazanii...

Care o plâng și care o cântă lângă vatra lor țărani.

Cam noduroase ca formă, dar vibrante ca simțire, versurile poetului de la Nistru au fost atunci, fără îndoială, expresia cea mai dreaptă a sufletului moldovenesc, chemat spre o reînviere culturală și politică.

Tot așa, dar nu în versuri, ci în *Criticele* dela „Convorbiri“ a fost răspunsul lui Titu Maiorescu acum 60 de ani:

—Voiți să îndrumați neamul românesc spre o cultură de un nivel superior? Foarte bine! Incepeți atunci cu respectul limbei adevărate a poporului. Nu puneți în mâinile tineretului cărți cu vorbe pocite și neînțelese. (Pentru un cap așa de logic, ca al lui Maiorescu, a căuta să cărpăcești limba, adică țesătura fină în care se îmbracă gândirea și simțirea unui popor, veac după veac, era una dintre cele mai absurde încercări). Îndărât deci spre graiul cel viu al neamului și spre tradițiile sale de veacuri, în tot ce au ele mai omenesc și mai durabil. Căci, ori câte de bune ar fi intențiile voastre, croitori de sisteme filologice și sociale, opera voastră este un atentat împotriva vieții poporului românesc,—dacă nu-i respectați nevoile lui suflați și graiul prin care și le exprimă zilnic.

Iată în câteva cuvinte, care a fost *rostul* „Convorbirilor Literare“ la întemeiere, și în ce a stat meritul deosebit al lui Maiorescu.

De sigur că nu cugeta numai el așa, ci și alții care aveau simțul realităților. Dar nimeni nu formulase încă atât de limpede și cu atâta autoritate acest postulat de pedagogie culturală.

În *Criticele* dela „Convorbirile Literare“ au văzut Românii pentru întâia oară ce însemnează logica în evoluția unei limbi și ce însemnează adevărul estetic în chestii de literatură.

De aceea „Convorbirile“ au și ajuns repede organul prin care poporul român începu a-și manifesta liber personalitatea sa reală. Eminescu în poezie, Creangă în proză, Conta în filosofie, și alții, și alții... aduc fiecare o nouă unitate de măsură a valorilor. În filologie cu Lambrior, în istorie cu Xenopol și Oniciu se deschid căi nouă, iar Ardeleanul Ioan Slavici și Munteanul Caragiale se adaugă și ei Pleiadei de la Iași, în mijlocul căreia, Alecsandri, marele prețuitor al poeziei populare își găsisese locul său firesc.

Nu e deci nici o exagerare, dacă vom afirma că *Juni-mea* și revista sa au exprimat în acel moment cugetul cel mai adevărat al poporului nostru.

Se înțelege, nu mă gândesc o clipă să afirm că Eminescu, Creangă și toată „pleiada“ ar fi creațiunea lui Titu Maiorescu. Erezia aceasta nu poate trece prin mintea nici unui om cu judecată normală. De când e lumea lume, arta unei epoci este opera artiștilor, nu a criticilor. A crede că un cerc literar creiază literatura, e ca și cum ai spune că Golfstrom este cauza vietăților pe care apa acelui curent le poartă cu sine. Nu. Curentul poate cel mult să împingă înlături, spre „zidul cel rece“ al teoriei, adică să deformeze și să ucidă câteva vietați imprudente, aruncându-le la fund ca un sediment netrebnic...

Din contra, Maiorescu și „Convorbirile“ au avut meritul de a merge tocmai pe calea normală a neamului nostru și de a fi fost în momentul critic al autodeterminării noastre culturale expresia cea mai cinstită a sufletului care se simțea românesc și românesc vrea să fie și să rămăe.

Și, pentru orice minte chibzuită, este evident că critica e necesară mai ales în vremuri grele, după cum medicina e necesară în vremuri de epidemii. În timpuri normale, ne e destul și igiena care previne boalele. Iar din acest punct de vedere, critica preventivă poate avea uneori un rol decisiv. Însă pentru aceasta criticul literar trebuie să aibă o sumă de însușiri în adevăr rare. Mai întâi, să fie un adânc cunoscător al limbei. (Maiorescu în copilărie copiasse chiar texte chirilice, pentru a se deprinde cu limba veche. Doar singur Eminescu în generația aceea, dacă mai arătase atâta respect pentru limba românească). Trebuie apoi să aibă o minte perfect echilibrată și o simțire așa de fină, în cât să perceapă îndată toate nuanțele

false și să le pună sub ochii scriitorului, dându-i astfel ocazie să revină asupra imperfecțiunilor și să le îndrepteze potrivit cu puterea talentului său. Cât privește „categorisirea“, adică așezarea în categorii a operelor artistice isprăvite, aceasta e o chestie laterală. Clasificarea tablourilor după dimensiuni, după subiecte, colorit, desemn etc. și comentarea lor n'a făcut și nu va face niciodată pictori.

Din fericire, Maiorescu a avut într'un grad eminent tocmai însușirile potrivite cu nevoile acelui moment de criză și a izbutit să aducă limba și literatura română în calea ei normală.

Mare și în veci neuitat merit. Cei stăpâniți de vanitate și alte preocupări vulgare nu vor pricepe niciodată cum s'a putut ca un cap așa de bine înzestrat în latura cugetării abstracte, să se mulțumească cu rolul de educator al generației sale. Un cunoscător atât de adânc al filosofiei kantiene, un admirator al lui Pascal, al lui Mill și Carlyle, să renunțe la satisfacția de a scrie cărți, spre a închina partea cea mai bună a vieții sale profesoratului și muncii pedagogice de a feri pe scriitori de rătăcirile epocii! Aceia însă, care prețuesc deplin ființa numită *Neam*, sunt fericiți că Maiorescu, în loc de a scrie cărți erudite, care ar fi ajuns ca toate operele de erudiție, niște simple documente ale trecutului, și-a întors ochii spre ceva mai bun: a scris câteva opere originale, care au rămas și vor rămânea normative pentru cultura românească. A scris acele *Critice* care au devenit spaima scriitorilor răi; a ținut acele *Discursuri* care au ajuns pedeapsa retorilor și limbuților, și a povestit *Istoria contemporană* — un model de obiectivitate pentru toți cei care înțeleg menirea educativă a istoriei.

Iată rostul „Convorbirilor Literare“ și al criticei lui Maiorescu: din Haos ne-am îndreptat spre Cosmos. Din desordinea opiniunilor, am ajuns la criterii de apreciere obiectivă în literatură, artă și în orice manifestare culturală. „Junimea“ a fost deci cel dintâi sol mai de seamă, pe care Europa modernă l-a trimis României. — Dar rolul acesta este azi prea evident, pentru ca să fie nevoie să mai stăruim asupra lui. Rezumând, putem spune:

„Direcția“ de la „Convorbiri Literare“ a însemnat:

1.— *Biruința limbii poporului* ca limba literară. — *Rustica natura* a învins.¹⁾

2.— Afirmarea *unității culturale* în toată întinderea poporului românesc. — Sub ochii noștri, pentru considerațiuni de graniță, s'au creiat în Balcani deosebiri de ortografie între Bulgari și Sârbi, și s'a lărgit distanța dialectelor spre a despărți înadins anume unități etnice. Ce s'ar fi întâmplat cu poporul românesc, dacă triumfa limba și ortografia lui Pumnul în Bucovina, a lui Cipariu în Ardeal și a lui Eliade în Muntenia?

3.— Pregătirea *unității politice* pe temeiul unității culturale.

* *

Acine apropiem de al doilea mare aspect al „Direcției” de la „Convorbiri Literare” — cel *social-național*, manifestat mai ales după ce revista s'a mutat în capitala țării. În latura aceasta iese în plină lumină, ca protagonist al Junimei, în-suși Mihail Eminescu.

„Generația tânără are nevoie de o singură direcție spirituală pentru a organiza viața viitorului”.

 (Eminescu, *Scrieri Politice și Literare*, vol. I, 1905, p. 20.)

Iată cu ce gând Eminescu și Slavici au organizat serbările dela Putna, la mormântul lui Ștefan cel Mare, luând ca arbitri ai cugetului lor pe conducătorii *Convorbirilor Literare*¹⁾. Firește, după afirmarea deplină a operei lui Eminescu, concepția aceasta se lămurește și se afirmă cu putere și mai mare.

Ai un singur bloc de marmură, zisese Maiorescu în *Convorbiri*: Cu ce te-ai ales, dacă, în loc de o Minerva, ai scos o caricatură?

Ai un singur popor, zice Eminescu în *Timpul*: Ce viitor politic și cultural mai poți aștepta, dacă poporul acela ajunge

¹⁾ Vezi *Către noua generație*, ed. II, p. 323.

²⁾ La Viena, în „România Juna”, ideea de unitate se impunea în chip firesc și prin adunarea tinerilor din toate țările românești. Din *Theresianum*, Titu Maiorescu scria colegilor săi din Brașov încă de la 1851 aceste semnificative cuvinte: *La revvedere în România Uni-ă!*—E deci un fapt netagăduit că unitatea culturală și politică mijise încă de pe atunci în sufletul celor ce se gândeau la viitor (vezi Titu Maiorescu, p. 143).

un fel de *paria*, strivit între o „pătură suprapusă“, care nu înțelege, și invazia unor elemente parazitare, care îl copleșesc și-l ruinează?

Cu vasta sa pregătire științifică, Eminescu a fost cel dintâi care a arătat primejdia degenerării neamului românesc, pe care el îl cercetase „dîn Boian la Vatra Dornii“, din „Sătmăr pân'la Săcele“ și în toată întinderea pământului românesc.

Deaceia, articolele lui programatice devin pentru toți oamenii de cultură ceea ce fuseseră cândva cuvintele lui Fichte pentru întregul popor german. Iar aceasta nu este o apreciere personală, ci un riguros adevăr istoric. Iată o dovadă care nu admite nici o replică asupra cugetului Junimei și al lui Eminescu:

Cel mai puternic discurs în *Cameră*, când Congresul dela Berlin vrea să ne impună cu brutalitate naturalizarea tuturor streinilor, a fost al lui Titu Maiorescu.

Cel mai puternic discurs în *Senat* a fost al lui Vasile Alecsandri.

Cea mai categorică formulă față de elementele eterogene a fost a lui Conta... toți corifeii ai Junimei și toți privind problema nu dintr'un meschin interes personal ori de partid, ci din latura senină și impersonală a istoriei. — Cred că n'a fost și nu va fi nimeni atât de vulgar la suflet să atribuie lui Eminescu, Alecsandri, Conta ori Maiorescu sentimentul inferior al urii. Poetul „Luceafărului“ capabil de ură împotriva cuiva... Ce grozavă impietate!

Nu. Nu ura contra altora, ci dragostea adâncă pentru neamul lui Decebal, al Basarabilor și al Mușatinilor, a fost formula vieții lui Eminescu. Iată pentru ce, el ajunge Mentorul necontestat al întregului tineret.

Sub influența ideilor sale, studențimea universitară întemeiază „Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor“, al cărui „Memoriu“ a fost redactat aproape în întregime de mâna lui Slavici, prietenul cu care Eminescu ingenunchiase la mormântul de la Putna¹⁾. De altfel, însuși Maiorescu, deși ministru și deci cu răspunderi oficiale imediate, a cetit și aprobat,

¹⁾ „Memoriul“ publicat în mai multe limbi și trimis tuturor universităților europene, a fost atribuit subsemnatului, în calitate de prezi-

înainte de a fi dat la tipar, manuscriptul ce cuprindea atâtea acuzări la adresa Ungurilor. Și este semnificativ, că *Replica* la răspunsul dat de studenții unguri a fost scrisă de *Aurel Popovici*, tot un ucenic cu trup și suflet al lui Eminescu, — după cum ucenici ai lui ajunseseră mai toți oameni reprezentativi ai epocii în cap cu înflăcăratul patriot Nicolae Filipescu¹⁾.

Iată în câteva cuvinte atitudinea istorică a Junimei și a „Convorbirilor Literare“ față de îndrumarea poporului român până la 1900.

Astfel stând lucrul, era firesc ca după lunga și glorioasă direcție a d-lui Iacob Negruzzi, să urmeze la cârma revistei cinstitul și inimosul istoric Ioan Bogdan. Ceeace Eminescu spusese în versuri despre Mircea și despre 1400, Bogdan o întărește în limba simplă a prozei, arătând reala înflorire a culturii noastre în secolul al XIV și XV, precum și necesitatea de a

dent al comitetului studențesc pentru întemeierea Ligei. Cât timp Românii au fost încă sub stăpânirea streină, nu era cu putință să arătăm că materialul memoriului era împrumutat dela Slavici și alți „agitatori valahi“. După unire însă, am socotit că e o chestie de dreptate elementară, să dăm fiecăruia ce este al său. La cea dintâi ocazie, am rectificat eroarea. Ca răspuns la o notiță din *Universul* care îmi atribuia din nou scrierea „Memoriului“, m'am grăbit să declar că acea lucrare era aproape în întregime munca lui Slavici, afară de introducerea pe care, cu lipsa de critică a tinereții, crezusem că trebuie să i-o adaog, alipind-o de opera chibzuită a unui scriitor de atâta merit. (Vezi comunicarea de la Academia Română, 15 Februarie 1920, pentru comemorarea lui Maiorescu. — *Titu Maiorescu*, p. 116).

¹⁾ Interpretând fals spiritul vesel al criticei familiare din cercul Junimei, adversarii, între alte calomnii: cosmopolitism, ateism, pesimism, germanism etc., au pus pe socoteala direcției dela „Convorbiri“ și pornirea spre sistematica negațiune. Cine urmărește influența ideilor lui Eminescu și Maiorescu, atât în „Convorbiri“, cât și în alte organe de publicitate, se poate convinge lesne, că direcția națională și deci tradiționalistă, atât de strălucit reprezentată de marele poet și de criticele lui Maiorescu, a fost consecvent urmată și de către ucenicii lor. Așa se explică, între altele reacțiunea împotriva concepției materialiste a lui Gherea (*Cont. Lit.* 1890—1900). — Departate și de pesimism, și de optimismul naiv, scriitorii dela „Convorbiri“ au ținut calea mijlocie, respectând drepturile criticei doritoare de a afla numai adevărul, și au considerat grija de națiune ca suprema datorie a omului de cultură. (Vezi „Convorbiri Literare“ 1901).

clădi pe temeiul trecutului, înainte de a imprumuta elemente culturale dela streini.

În sfârșit, la 1907, pe negândite și pe neașteptate, s'a întâmplat ca cel ce scrie aci rânduri să fie și el martor mai de aproape al vieții Convorbirilor. — Se înțelege dela sine că martorul nu s'a gândit o clipă să se abată dela doctrina lui Eminescu. (După cum Eminescu se lipise de rurali, primind să fie și revizor al școalelor sătești, tot așa și noi ruralii, ne-am lipit cu tot sufletul de doctrina sa, atât de conformă științei etnografice). Singurul merit, dacă poate fi și acesta un merit, stă în aceea că am căutat să întărim latura educativă ¹⁾ ca un postulat al progreselor Etnografiei, cerând pentru neamul nostru, atât de amenințat, o „altă creștere“, și cercând chiar o mobilizare a tuturor energiilor rurale, prin măsuri de caracter mai general, când lucrul ne-a stat în putință ²⁾.

Așa dar, toți cei credincioși tradiției întemeiate acum 60 de ani, toți am socotit, că, după atâta destrămare națională, provocată în parte de unele influențe moderne inevitabile, iar în parte de niște imitatori lipsiți de critică, trebuia și trebue să urmeze o perioadă de îndreptare a poporului și a culturii românești, începând cu întremarea organică a elementului autohton, și până la școala cărții, sprijinită pe „școala muncii“ tradiționale a poporului nostru.

Iată gândul cu care am trăit dela 1907 până la războiu. Ca rurali ce sântem, am stăruit în calea cea veche a vieții neamului, fără să ne impresioneze o clipă nici critica estină a eterogenilor care, necunoscând firea și limba poporului nostru, nu pot crea nimic viabil, ci-și pun toată nădejdea în construcții de imitație quasi-erudită; nici modernitățile tot așa de eftine, care umplu azi toate cărările, ademenind doar sufletele amorfe și pe cele lipsite de echilibru. Noi cinstim și iubim tot forma veche și verificată. De apa limpede a literaturii noastre populare și de apa vie a literaturii lui Alecsandri, Eminescu, Creangă, Coșbuc și cei de un fel cu ei nu ne vom sătura niciodată, cum nu ne săturăm de clasicii tuturor litera-

¹⁾ *Altă creștere și Poporul.*

²⁾ *Școala Poporului* (cuprinzând motivarea reformei școlare din 1918) și *Duminica Poporului*, o foaie menită a ținea poporul nostru în calea sănătoasă a tradițiilor sale autohtone, sânt o firească urmare a direcției de la Convorbiri.

turilor trecute peste „piatra de încercare“ a veacurilor. — Aceasta a fost fără clintire direcția „Convorbirilor Literare“, ca o continuare a strălucitei primăveri literare de acum 60 de ani.

Recunoaștem însă că, după războiu, am trecut prin zile grele. „Convorbirile“ s'au izbit de piedici la fel cu toate publicațiile culturale. Dacă nu s'a întrerupt firul vieții lor, meritul este al unor tineri idealști, cărora le aduc aici omagiul meu de adâncă recunoștință. Lor li se datorește în deosebi că revista Junimii a mers mai departe, până ce munca de împlinire a programului cultural, a adus la cârmă acum trei ani pe d-nul Director al Muzeului de Artă Națională, care a contribuit să le dea în această latură o reală înnoire și completare.

Așa dar, socoteala direcției urmate până aici e rotundă: Convorbirile Literare au fost, au rămas și vor să rămână expresia sinceră a sufletului românesc. S'au schimbat doar persoanele, dar ținta a rămas aceeași: *năzuința de a exprima cât mai deplin tot ce este caracteristic în ființa poporului nostru.*

Trebue să mărturisim totuși, că alături de biruința literară a *Criticelor*, nu putem să vorbim și de o biruință tot așa de vădită în latură socială-națională.

Sarcina aceasta rămâne aproape întreagă pe umerii tinerei generații, dar nu ne îndoim o clipă că ea va corespunde deplin tradiției autochtone, reprezentate atât de strălucit prin Eminescu și ceilalți corifei ai Junimei.

Cu gândul la acest răspuns, urăm tinerilor care vor sta sub steagul „Convorbirilor“ cel mai deplin succes. *Noblesse oblige* — vechimea obligă. Să nu uite că ei au în mâinile lor steagul purtat odinioară de cei mai de seamă bărbați din epoca renașterii noastre culturale.

Urăm apoi directorului actual, când va trece acel steag în alte mâni, s'o poată face cu siguranța că revista Junimii va fi continuată de un tineret nu numai plin de pietate față de trecut, dar și plin de cea mai sfântă grijă pentru viitor.

Iar scriitorilor tineri, care, peste 40 de ani, cu părul cărunt vor serba aici centenarul „Convorbirilor Literare“, aducându-și

aminte de socoteala de azi, le urăm să poată spune cu cugetul liniștit :

Iată, Poporul român și Cultura română, sânt pentru totdeauna asigurate împotriva tuturor vânturilor și a tuturor valurilor.

În deplină *unitate culturală* „dela Nistru până la Tisa“ să poată mărturisi în fața statuei lui Eminescu și lui Maiorescu:

V'am ascultat chemarea!

Făclia primită dela întemeietorii „Convorbirilor“, am păstrat-o nestinsă, și nestinsă vrem să treacă în mâinile urmașilor noștri, cât va fi împrejurul Carpaților un popor, un stat și o cultură românească.

S. Mehedinți

RÂNDURI JUBILIARE

Organele periodice ar fi dintre acele opere omenești menite să supraviețuiască persoanelor care le întemeiază. Lansate de oamenii unei generații, aceste organe pot dobândi o viață proprie, atrăgând succesiv în făgașul lor entuziasmul și lumina mai multor serii de oameni, pe cari îi inserează rând pe rând, alcătuind dintr'înșii — oricare ar fi varietatea lor individuală — un lanț de continuitate istorică. N'ar fi în sine nimic surprinzător ca o revistă literară să ajungă vârsta de 60 de ani, — care nu e prea îndelungată nici pentru o viață de om.

Totuș cazul „Convorbirilor Literare” la noi în țară apare ca un fenomen. Mai întâiu, prin raritatea lui. „Convorbirile Literare” au văzut dispărând toate revistele din acelaș leat cu ele, ba încă și altele născute cu mult în urma lor. Această longevitate excepțională e cu atât mai frapantă, cu cât falnica revistă n'a înțotat niciodată în „fonduri” și n'a fost nici o publicație populară, cu legiuni de cetitori. A cunoscut chiar și perioade de penumbră, când părea gata să înceteze, — și totuș a supraviețuit. Taina acestei longevități minunate rezidă în entuziasmul unora și în spiritul de jertfă al tuturor care au condus-o și au făcut zid în jurul ei. Că a existat un atare entuziasm și spirit de sacrificiu în zilele fericite când s'a întemeiat această revistă — care rămâne pururea legată de așezarea serioasă a temeliilor noastre culturale — lucrul e mai puțin curios. Partea mai surprinzătoare e că s'au găsit rezerve întinse de elan sufletească și după-ce această revistă și-a încheiat opera ei de căpetenie — opera vechii „Junimi”. Entuziasmul pe care „Convorbirile Literare” l'au întâlnit la unii în toate vremurile, chiar atunci când năzuințele nouă își creiau alte organe de

publicitate și rolul bătrânei reviste părea sfârșit, isvorăște dintr'unul din cele mai nobile sentimente: *cultul suvenirului istoric*, care nu se poate mărgini pentru unii, în a te închina pur și simplu la trecut, lăsându-l în ceața lui crescândă, ci te obligă să-i întreții activ monumentele, prelungindu-le ființa în actualitate. De aicea a purces dorința de-a păstra această revistă glorioasă, ca o punte între zilele noastre și cele mai frumoase năzuințe ale trecutului nostru literar, de-a o păstra ca un loc de consacrare al talentelor, ca imaginea veșnic amintitoare a tradițiilor sănătoase, — ceiace nu exclude totuș, ca fără să faci din această revistă un câmp al experiențelor avansate, s'o ții în pasul vremii, atât cât îngăduie prudența și măsura suverană a cuiva care are o slavă ș'un trecut...

Cât de mare era prestigiul acestei reviste și a strălucitei ei falange de întemeetori, o pot spune eu, ca unul care fac parte din altă generație și care amețit de lumina fascinantă a „Junimei“, aproape regretam de-a nu mă fi născut mai de vreme, ca să fi putut participa modest, într'un ungher de sală, la ședințele faimoasei societăți.

Atingerile mele cu fundatorii „Convorbirilor“ și cu revista însăș, iau proporții de *date* în memoria mea. Întăia oară a fost când am absolvit patru clase primare și când am găsit în teancul de cărți care formau răsplata oficială a „premiantului întâiu cu cunună“, un volum elegant, cu cartoane verzi și litere de aur, — numărul jubiliar al „Convorbirilor Literare“, după 25 de ani de la apariție. Îmi amintesc ca acum — pe prima pagină a volumului — cele cinci fotografii ale fundatorilor „Junimei“, și explicațiile copioase pe care mi le dădea un unchiu al meu, — exemplar unic al junimismului politic în orașul și județul Tecuci. În special a stăruit asupra a două chipuri: al lui Petre Carp și al lui Titu Maiorescu, arătându-mi în cuvinte întraripate cine erau acești oameni superiori. Mai târziu — după un an-doi — am cetit cu deliciu un articol pe care-l începui il trecusem cu vederea: *Amintiri despre Junimea*, de Iacob Negruzzi, unde se povestește cu stilul sfătos și clasic al autorului, cele dintăiu demersuri pentru înseilarea „Junimei“, primele prelegeri populare, viața Iașului de-atuncea, talentul lui Maiorescu etc. etc...

Curând mi-am înfierbântat complect mintea de vraja acelei epoci, cetind tot ce se referea la dânsa și la ocazie chestionând pe acei care știau câte ceva, așa că, multă vreme — până ce am depășit adolescența — pentru mine epoca și saloanele „Junimei“ au fost o obsesie tot așa de puternică, cum pentru visătorii de desfătări elegante, sunt saloanele de la Versailles și epoca marilor regi ai Franței....

În anii de colegian ceteam cu nesațiu scrierile junimiștilor — în frunte cu poeziile lui Eminescu — și îmi procuram „Convorbirile Literare“ de care mă apropiam ca de-o carte sfântă....

Din cauza „Convorbirilor“ mi-am răsturnat aprecierile pe care le făcusem despre profesorii mei de la liceu, considerând ca o indiscutabilă categorie de elită și așezându-i aparte, pe acei profesori care vedeam că scriu la „Convorbiri“. Dacă și fără colaborarea la revista junimistă pe I. S. Floru l'aș fi socotit ca un spirit distins, poate că nu s'ar fi întâmplat acelaș lucru nici cu Gh. Pitiș, nici cu Virgil Popescu....

Incris la Universitate, frenezia mea junimistă a fost alimentată de apropierea de Maiorescu, pontiful filosofiei universitare și totodată cea mai expresivă încarnare a spiritului junimist. În ochii mei superbul magistrul nu era numai izvorul de elocință fermecată care îngrămădea în jurul catredei sale puzderie de ascultători, ale căror capete avide păreau niște pahare care se îmbulzeau spre apa unei surse miraculoase, — ci tot odată istoricul personagiu care creiase teoria culturii și a literaturii românești adevărate, care-și strivise adversarii în articole polemice definitive, care îndrumase cei dintâi pași ai lui Eminescu, cerându-i o perfecțiune artistică, de care îl simțise capabil de la surpriza celor dintâi versuri pe care le-a trimis la „Convorbiri“.

Ce să mai spui de beția bucuriei pe care am simțit-o când am fost chemat de Maiorescu acasă, văzându-l că se interesează de primele mele manifestări în domeniul intelectual?

Ce să mai spui de încântarea unei zile neuitate, când ducându-mă să-i cer impresiunea asupra unor încercări filozofice pe care le așternusem cu teamă, mi-a răspuns cu rostirea lui sacadată: le-am dat d-lui Bogdan, s'apară în „Convorbiri“!

Așa dar apăream în „Convorbiri Literare“, — este drept nu în acele aureolate de subț direcția lui Iacob Negruzzi, dar

oricum tot în aceeași revistă, condusă în vremea aceia de istoricul Ion Bogdan!

Dacă am istorisit aceste suvenire, asta n'a fost numai pentru plăcerea egoistă a întoarcerilor în trecut, ci fiindcă am socotit că povestea mea mai este și a altora,—a unei întregi generații de oameni care au suferit ascendentul moral al operii junimiste și-a „Convorbirilor Literare“ Acest incomparabil prestigiu este și el o dovadă a însemnătății pe care a avut-o în cultura românească activitatea „Junimei“ și a glorioasei reviste care împlinește 60 de ani.

Nu știu ce vor gândi generațiile viitoare despre opera „Junimei“ și despre „Convorbiri“. Poate că cu trecerea anilor va slăbi magia unei influențe care se îndepărtează.... Dar în locul acelui răsunset sufletesc, așa de puternic încă în vremea tinereții mele, se poate substitui un sentiment de nobilă datorie pentru toate generațiile: acela de-a prelungi la nesfârșit viața unui organ cultural, care a făcut atâtea servicii, și-a înfruntat atâtea vicisitudini și care este bine să rămăe—ca o chestie de mândrie națională—coextensiv cu evoluția culturală a țării noastre, ca simbol al unor directive ferme care triumfă și care nu cedează.

I. Petrovici

ROSTUL „CONVORBIRILOR LITERARE“

Asistăm la un caz de longevitate excepțională: o revistă literară românească ce atinge vârsta de 60 de ani. Sunt numeroase cauzele pentru care la noi revistele nu durează mult. Mai întâi oamenii noștri nu prea au stăruință nici răbdare, pe urmă publicul cititor e restrâns și trebuie să-l atragi totdeauna cu farmecul noutății. În sfârșit ne aflăm într-o epocă culturală de fermentație în care primim cu viteză și ușurință curente și influențe de pretutindeni și de aceea nu există nici prea mare solidaritate între oameni nici continuitate între generații.

„Convorbirile Literare“ au avut norocul să fie animate și conduse de oameni stăruitori. Patronate mai multe decenii de spiritul disciplinat al lui Titu Maiorescu, având ca director mai bine de un pătrar de veac pe d. Iacob Negruzzi, unul din cei cinci întemeietori ai „Junimei“, și-au scobit o albie adâncă în solul nostru național, unde apa, chiar atunci când mai scade, rămâne mai ferită decât apele pârâielor de suprafață care se usucă la moment.

„Convorbirile Literare“ au reușit trecând cu succes de anii mortalității maxime în lumea revistelor, — care e timpul celor doi-trei ani dela apariție, — au reușit să constituie o tradiție glorioasă. Așa în cât, atunci când întemeietorii lor au lăsat conducerea din mână, s'au găsit oameni din altă generație care să fie mândri să le ducă mai departe, transmițându-le ca un depozit sacru generațiilor viitoare.

Care a fost menirea „Convorbirilor Literare“ și ce operă au făcut?

Revista fondată de „Junimea“ de la Iași, a introdus re-

gulă, măsură și selecțiune în produsele noastre culturale, în deosebi în cele literare.

Opera întreprinsă de „Convorbirile Literare“ a fost încoronată de o izbândă desăvârșită, înlăturându-se pentru totdeauna confuzia și dezorientarea, care domneau mai înainte. A fost un moment similar în evoluția culturii românești, cu momentul geologic când s'a prins cea dintâiu coajă solidă pe masa haotică a planetei. „Convorbirile Literare“ ne-au dat o primă rotunjire și o primă pătură solidă. Neapărat, procesul de evoluție al culturii noastre a mers mai departe, s'au pus și alte probleme a căror inițiativă au avut-o alte reviste și organe de publicitate. Totuși, nici una nu se poate compara cu inițiativa de pe vremuri a „Convorbirilor Literare“, care n'au stat în serviciul unor directive pasagere, ci a însăși condițiilor permanente ale culturii românești.

O întrebare, care s'ar pune acum, e dacă acea inițiativă a „Convorbirilor Literare“ va rămânea în viitor un suvenir istoric la care să ne închinăm cu pietate, sau poate să mai aibă o actualitate, poate să mai păstreze putere combativă și pentru viitor. Eu socotesc că da, deși rătăcirile împotriva cărora au luptat pe vremuri „Convorbirile“, sunt apuse pentru totdeauna.

„Convorbirile Literare“ pot rămânea înainte ca un îndreptar permanent și sigur față de tot felul de rătăcirii. Și chiar dacă n'ar mai participa la tumultul luptelor cotidiene, ele își pot avea mai departe rolul unui bătrân patriarh, care planează deasupra vicisitudinilor, dar la care recurgi în momente de cumpănă, care dă supremul îndreptar și suprema consacrare.

Rătăcirii literare vor exista și în viitor, chiar dacă nu vor mai putea apare formele grosiere și rudimentare care invadau literatura noastră la apariția „Convorbirilor“. Pe lângă acei care nu se pot sui pe cal, mai sânt accia care sar dincolo de cal. Și de multe ori se potrivesc formele primitivelor cu acelea ale ultrarafinaților. De aci nevoia eternă a criticei Convorbiriste.

Am găsit necesar, să punem în fața tinerimei, acest exemplu de muncă stăruitoare și de roade bogate. Revista aceasta, dacă a fost fanionul unui grup, este astăzi un

steag național și face parte integrantă din viața culturală a neamului nostru.

Viața culturală a unui popor trebuie să prezinte două aspecte deosebite. Un aspect de schimbări continui, căci imobilitatea este preludiul morții, dar totodată și un aspect de continuitate, fiindcă mobilitatea pură este semnul descompunerii.

Oricare ar fi lupta dintre generații și opoziția dintre ele, trebuie neapărat să existe locuri în care diversele serii de oameni se prind într'un lanț de continuitate istorică. Un astfel de loc prielnic, în care generațiile să se întâlnească fără a se combate, ci să lege trecutul cu viitorul, sânt desigur, și paginile acestor „Convorbiri Literare“, care având o vechime de 60 de ani ar fi de dorit să rămână coextensive și cu vremurile viitoare, atâta timp cât va exista o cultură românească.

I. Petrovici.

„CONVORBIRILE LITERARE“ ȘI ARDEALUL

Sărbătorim praznic mare și luminos: 60 de ani de muncă neobosită și statornică pentru luminarea și îndreptarea culturii neamului nostru întârziat și desfăcut în bucăți sub influențe străine. „Convorbirile Literare“ au o parte covârșitoare în această luminare și îndreptare. Deși de eri nu mai este neamul nostru desfăcut în bucăți, totuși până la unificarea lui culturală mai este mult de făcut. Este timpul foarte potrivit ca să privim anii trecuți de un secol, spre a cunoaște lucrarea de pregătire a unirii făcută sub ochii noștri — spre a înțelege pas cu pas progresul realizat pe acest drum de lumină și înălțare.

Sărbătorirea de astăzi mai are o notă profund emoționantă: avem marea bucurie de a ști între noi pe acela care, din ziua întâi a înființării acelui organ de înaltă îndreptare culturală, a îngrijit de apariția lui regulată muncind, luptând și biruind toate greutățile, urmând cu statornicie neobosită credința că *labor improbus omnia vincit*.

Prăznuirea de astăzi eu o văd ca un omagiu adus lui Iacob Negruzzi — meșterul purtătorilor de condeiu ai neamului nostru, ca o amintire pioasă față de acei din tovarășii lui de muncă, cari nu mai sânt între noi, și mai presus de toate ca un omagiu acelei minți puternice și luminoasă, putere de îndreptare care a fost Titu Maiorescu, *spiritus movens* și rector al glorioasei lucrări manifestată prin *Convorbirile Literare*.

Nu am nici un drept, nici un titlu, nici o vrednicie, care să justifice participarea mea la acest praznic, altfel decât ca privitor emoționat prin amintirile trecutului viu în aducerea mea aminte din trecutul rămas acum departe, după prefacerile adânci ale marelui războiu și ale Unirii Neamului. Numele meu se

găsește rar în „Convorbiri“. Alte datorii mi-au ocupat puterile într'alte direcțiuni. Am avut însă parte de multe momente și ceasuri de neuitate delectări sufletești în acele întruniri din strada Mercur No. 1, pe cari le lumina și mintea și cultura lui, le încălzea cu afabilitatea persoanei lui, Titu Maiorescu.

Săntem încă prea aproape pentru a judeca întreagă binefacerea pe care au adus-o culturei românești *Convorbirile*, *Junimea* și *Titu Maiorescu*. Cu cât se va depărta timpul lor, cu atât se va vedea mai luminos gigantica influență îndreptătoare, pe care acest ferment nou a adus-o în frământările culturale de atunci, în anii de după Unire ai lui Vodă Cuza, din primele decenii ale domniei Marelui Carol I.

Voiu aminti un singur exemplu:

Eram în ultimele clase ale liceului din Blaj — cuibul și centrul radiant al întregii mișcări de regenerare prin deșteptarea conștiinței romanității neamului. Blajul trăia din căldura sufletelor mari ale lui Samoil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, trăia din amintirea adunării naționale de pe câmpul libertății din 1848 cu Simion Bărnuț, „îngerul libertății“. Toate aceste amintiri aveau reprezentare vie în persoana lui Timotei Cipariu, care așezase pe baze nouă, și pentru noi singurele bune și eterne, forma limbei culturale românești în ortografia și desvoltarea ei viitoare.

Titu Maiorescu, în „Convorbirile Literare“ dela Iași, a atacat în mod distrugător toate părțile exagerate — adică rătăcirile — școalei noastre: ortografia cipăriană, limba din ziarele noastre, teoriile juridice ale lui Bărnuț. Singura poezie artistică națională la noi era a lui Mureșanu și a lui Bolintineanu cu versurile:

Ca un glob de aur, luna strălucea
Și pe-o vale verde, oștile dormia;
Dar pe-un vârf de munte, stă Mihai la masă
Și pe dalba-i mână, fruntea lui se lasă.

Acestea și altele asemenea se cântau cu entusiasm de tineret, fără a se întreba nimenea despre ciudata situație: oștile jos pe-o vale verde, iar Domnul sus tocmai pe un vârf de munte.

Ei bine: analiza critică a lui Maiorescu, cu pretenția că și în poezie trebuie logică, a venit să ne distrugă toate aceste

iluzii, să arate că apostolii noștri au făcut unele greșeli, cari rătăcesc, nu luminează mințile. Durerea a fost cu atât mai mare cu cât acel Maiorescu era nepot direct al Blajului: părintele său Ioan Maiorescu — marele dascăl al Olteniei — era fiu de țaran de lângă Blaj, crescut în acele minunate școli.

Titu luminat de cultura superioară a arătat rătăcirile de sisteme exagerate, a pus lucrurile la situația lor dreaptă și rațională. Cine se mai poate îndoi astăzi de aceasta după ce adevărul este primit și recunoscut de toată lumea și domină și conduce toată cultura românească?

Aceste fapte reamintite ar putea fi multiplicare la infinit. Iacă pentru ce sărbătorirea *Convorbirilor Literare* este totdeauna o mare sărbătoare națională a neamului nostru.

I. Bianu

SALUTUL SOCIETĂȚII SCRIITORILOR ROMÂNI

Glorioaselor „*Convorbiri Literare*”, care împlinesc 60 ani de viață, Societatea Scriitorilor Români ține să le aducă, prin mine, modestele și respectoasele ei omagii.

Dacă 60 ani e o vârstă frumoasă pentru un om, apoi pentru o publicație literară și culturală e aproape un miracol. Și aceasta nu numai la noi, unde existența mijlocie a revistelor literare balansează cam între șase luni și un an, dar chiar și în țările cu civilizație multi-seculară, căci și acolo colegele de vârstă ale „*Convorbirilor*” noastre se pot număra pe degete.

Miracolul venerabilei și glorioasei existențe a „*Convorbirilor*” are totuși o explicație: sufletul întemeietorilor și susținătorilor ei de până azi. Apariția revistei n'a fost o întâmplare, ci o necesitate imperioasă a evoluției culturii românești. După tatonările începuturilor eroice ale literaturii noastre, a trebuit să vie momentul selecției și diferențierilor. Era momentul hotărâtor pentru îndrumarea culturii noastre. Intr'un moment providențial trebuia un om providențial. A răsărit atunci Titu Maiorescu și cu el „*Convorbirile Literare*”. Și s'a făcut îndată despărțirea cea mare a apelor. În cazanul în care fierbea literatura românească s'a aruncat principiul categoric că arta e artă înainte și mai presus de toate, că accesoriile, oricât de bine intenționate, incurcă zadarnic și împiedecă desvoltarea artei. „*Convorbirile Literare*” au făcut, pentru întâia oară în literatura românească, critică pură pentru artă pură.

Cât de puternic și de rodnic a fost principiul lui Maiorescu, arată întreaga desvoltare ulterioară a literaturii noastre, arată

însăși „Convorbirile Literare“, care din acest principiu și prin el au trăit 60 ani cu perspectiva celor mulți înainte. Acest principiu a adunat în jurul revistei talentele cele mai strălucite pe care le-a produs până acuma geniul neamului românesc. Dacă Maiorescu a fost sufletul „Convorbirilor“ stâlpii revistei aş putea spune că au fost Alecsandri, Eminescu, Creangă, Caragiale, Coşbuc, Duiliu Zamfirescu, ale căror opere principale în „Convorbiri“ s'au publicat. Cum se vede din o simplă înşirare întâmplătoare, stâlpii *Convorbirilor* sânt înşişi stâlpii literaturii româneşti...

Dar principiul maiorescian n'a fost mai puţin rodnic în privinţa desvoltării scriitorului român ca profesionist. Conştiinţele indirecte ale acestui principiu au trebuit să fie o diferenţiere din ce în ce mai pronunţată între scriitorul diletant, pentru care scrisul e un accident, oricât ar fi el de fericit, şi între scriitorul profesionist care consideră scrisul ca o chemare şi o jertfă permanentă, care îşi dăruieşte întreaga viaţă creaţiei literare. Astfel principiul maiorescian devine şi promotorul ideii Societăţii Scriitorilor, care s'a înfiinţat mai târziu pentru apărarea intereselor scriitoriceşti de breaslă mai mult sau mai puţin pronunţată. Breasla aceasta, câtă este şi câtă a fost, e produsă în cea mai mare parte de „*Convorbirile Literare*“. Cei mai mulţi dintre membrii mai vechi ai Societăţii Scriitorilor Români, ca şi mulţi dintre cei mai noi şi-au început activitatea literară în sânul bătrânelor „*Convorbiri*“. În cei 60 de ani de existenţă, „*Convorbirile*“ au fost cea mai solidă uzină de produse literare şi de şlefuire de talente.

Preamărimd trecutul e totdeauna bine să ne gândim şi la viitor. Deaceea să-mi fie permis, cu prilejul unei sărbători atât de rare, să-mi exprim o speranţă şi o dorinţă. Cercul „Convorbirilor“ a avut faima celui mai liber criticism. În acest cerc orice critică era bine primită cu anticipaţie şi fără supărare... Aşa trebuie să fie şi azi.

De multă vreme epitetul cel mai curent al revistei sărbătorite azi este cuvântul „bătrân“. Chiar şi eu, aproape fără să vreau, am spus odată „bătrânele *Convorbiri*“. Epitetul e cam cu două înţelesuri şi de multe ori înţelesul cellalt prinde consistenţă mai adâncă... Sântem însă azi în vremea când e la modă întinerirea sau reîntinerirea, prin orice mijloace. Ca

să fie la modă, dar mai cu seamă ca să rămăe în fruntea mișcării literare românești, mi-aș îngădui să urez venerabilelor *Convorbiri* o nouă tinerețe, entuziastă și făcătoare de minuni. Cercul, faimosul cerc al *Convorbirilor* trebuie să-și redobândească strălucirea, să redevină acel atelier intelectual unde creația literară se destilează în focul criticei vii, prietenești și totuș necruțătoare... Acest nou miracol cred că se va putea realiza cu concursul tuturor prietenilor sinceri, vechi și noi, ai *Convorbirilor*. Și mai ales cred că se va realiza pentru că ați avut buna inspirație să încredințați, de câtva timp, conducerea bătrânei reviste, d-lui Tzigara-Samurcaș, omul care, pe lângă toate marile sale merite, a mai descoperit pentru sine însuși și arta tinereții eterne. Dăruind *Convorbirilor* elanul său tineresc, d. Tzigara-Samurcaș îi va putea insufla forțele vii care să schimbe în nou renume porecla actuală a revistei lui Maiorescu, spre mai mare glorie și mândrie a literaturii și culturii românești.

Liviu Rebreanu

SALUTUL SINDICATULUI ZIARIȘTILOR

Cercetători de fapte, apreciatori ai oamenilor, dornici neconținut de a afla cauza evenimentelor și a rându-i în cadre lămurite rosturile și meritele, noi ziariștii sântem călăuziți în genere de principiul respectării trecutului și propăvăduim cu emoțiune cultul eroilor.

Sindicatul ziariștilor din București, cea mai veche organizare gazetărească, își împlinește cu osârdie, o datorie de cinste, luând parte la o comemorare ca aceasta.

Trecutul „Convorbirilor Literare“; munca ce s'a depus în atâta amar de ani întru dăinuirea acestei reviste; talentele, care s'au format; îndrumarea, care s'a dat; școala înaltă, școala bună, ce s'a orânduit de conducătorii „Convorbirilor Literare“, — toate acestea sânt pentru noi motive de îndemn și mai stăruitor la muncă și de stimulare și mai hotărâtoare întru îndeplinirea datoriilor față de conștiința obștei românești.

„Convorbirile Literare“ n'au fost dintru începutul lor, numai o revistă; ei au fost o mare instituție națională. O mare instituție de cultură națională.

Iar noi, ziariștii avem mândria, că la această instituție au colaborat doi dintre străluciții noștri înaintași.

Unul a fost Eminescu. Celalt s'a adăpostit mai puțin în preajma „Junimei“ și a „Convorbirilor“, din cauza firii sale mobile și dorului său neastâmpărat. Celalt a fost Gheorghe Panu.

Eminescu a fost și ziarist. A fost și de-al nostru.

Dacă cu drept cuvânt, s'a spus, că scrisul lui, cugetarea lui, muzica versurilor lui, au însemnat pentru toți și însemnează pentru țară și pentru tot neamul românesc, *minunea*

eminesciană, dați-ne și nouă voe ziaristilor să aducem și noi, aci, azi, omagiile minunatului ziarist Eminescu.

A fost Eminescu prin articolele sale de ziar, deschizător de drum pentru găsirea, întremarea și manifestarea întreagă a sufletului național.

A fost Eminescu teoreticianul și deci îndrumătorul naționalismului. A fost Eminescu în articolele scrise în ziar, evocatorul pasionat al istoriei, fiindcă niciun pas spre propășire nu se poate închipui, fără păstrarea sfintelor legături cu trecutul.

Și celuilalt ziarist, care a trecut pe la „Convorbiri“, lui Gheorghe Panu, îi aducem asemenea omagii. Panu a reprezentat mai mult din mobilitatea modernă. A suferit mai intens frământările democrației. Dar Panu a fost excelentul ziarist, cult, cercetător și analist până la cruzime.

Simțim însă îndatorirea, noi cari am învățat să spunem adevărul întreg, cu oricâte riscuri, dar să-l spunem, fiindcă prin această disciplină se rânduiesc temeiurile morale ale unei nații, că noi toți, datorăm toată cinstea, ce se poate da, memoriei marelui dascăl, care a fost Titu Maiorescu.

Prin el, instituția „Convorbirilor“ a însemnat o direcție nouă și necesară.

B. Cecropide

CE DATORESC „CONVORBIRILOR“

Am fost solicitat, în calitate de colaborator pe vremuri al „Convorbirilor Literare“, să spun și eu câteva cuvinte. Vă cer dela început ertare dacă ele nu vor avea forma pe care aş dori-o și care s'ar cuveni să o aibă, cu prilejul sărbătoririi unui cerc intelectual, care a avut o atât de însemnată influență, nu numai asupra scrisului românesc, ci și asupra oratoriei române. Situația mea este și mai îngreuiată, prin împrejurarea că înaintea mea au vorbit dela această tribună oratori, cari au dovedit strălucita înrăurire ce atingerea lor cu „Convorbirile“ a exercitat-o asupra modului lor de a se exprima.

Contez pe bunătatea Domniilor-Voastre și, spre a o câștiga mai ușor, vă rog să țineți seamă de următoarele împrejurări: întâi, eu nu sânt și n'am fost niciodată orator; al doilea, precum un judecător, după o lungă carieră de magistrat, văzând neconținut pe oameni sub acelaș unghiu al întremăncărei și vrăjmășiei pentru un petic de interes, este fără voia lui, condus spre mizantropie; tot așa un om care ca mine, e nevoit în fiecare zi să asculte timp de cinci, șase ceasuri, discursuri după discursuri, e fără voia lui, condus spre logofobie. Și apoi eu nefiind nici avocat, nici profesor, iar la Parlament fiind dator numai să ascult pe alții, fără să-mi fie îngăduit să plasez un cuvânt, nu e de mirare că am ajuns la un fel de atrofiere a facultății vorbirii.

În al doilea rând, vă cer ertare pentru caracterul prea personal, oare cum auto-biografic al celor ce vă voi spune. Mi-e imposibil să-l evit, căci vrând să spun câte-va cuvinte despre înrăurirea pe care cercul „Convorbirilor“ îl exercita

asupra scriitorilor, am crezut că nu o pot face mai bine, decât arătându-vă înrăurirea lor asupra mea însumi.

Eram băiat de 20 de ani când am venit în atingere cu *Convorbirile Literare*. După un an de medicină, în care oarecare dibăcie în mănuierea bisturiului mă făcea să sper că aş putea ajunge un chirurg suportabil, imposibilitatea de a rămâne calm înaintea suferinţelor altora mă gonise dela Facultatea de Medicină şi mă făcuse să mă înscriu la Drept. Băiat de 20 de ani, solicitat de toate ispitele Capitalei, de toate îndemnulurile tinereţii, cu o fire lipsită de voinţă fermă şi de spirit practic, lipsită şi de sprijinul autorităţii şi sfaturilor unui părinte, (pierdusem pe tatăl meu cu doi ani mai înainte), e probabil că, urmând şi terminându-mi studiile universitare, aş fi ajuns un avocat mediocru, pentrucă nu aveam multe din însușirile cerute unui bun avocat şi poate şi pentrucă aveam unele însușiri neprielnice carierei de avocat.

Ca un vas fără cârmaci plutea în acea vreme sufletul meu când într'o zi, atras de faima cursurilor de filozofie ale lui Maiorescu, m'am dus să le ascult şi eu. Sunt ani de atunci, mulţi ani, şi totuşi par'că ar fi eri, aşa mi s'a întipărit de neştters în minte impresia. Din prima clipă am simţit că mă găseam în ceasul cel mai hotărător al vieţii mele. De îndată viaţa a luat pentru mine un sens cu totul deosebit de cel de până atunci; un sens serios, grav şi demn. Ca după o lungă rătăcire, prin frig, prin mocirlă, prin ceaţă, prin întuneric, ajuns într'un adăpost curat, cald şi luminos, aşa m'am simţit. Frecuentator asiduu al cursurilor maestrului, fără a fi înscris la filozofie, după câtăva vreme, cerându-mi ertare pentru îndrăzneala mea, i-am adresat o scrisoare, în urma căreia am fost invitat să iau parte la seratele filozofice şi literare, ce se ţineau când în căsuţa din strada Mercur No. 1, când în casa veneratului, singur încă în viaţă întemeetor al *Convorbirilor*, d-l Iacob Negruzzi. Nu mă încerc să vă spun acum (mi-ar fi imposibil să o fac) nemărginita bucurie şi măgulire ce am simţit. O voi face odată înscris şi atunci, cu toată grija ce se cuvine, voi arăta amănunţit cât au contribuit Maiorescu şi *Cercul Convorbirilor Literare* la formarea sufletului meu. Mulţumindu-vă, vă fac deocamdată declaraţia că, dacă însemn ceva în literatura ţării noastre, şi dacă ceva din opera

mea imi va supraviețui, o datorez în totul împrejurărei venirei mele în atingere cu cercul *Convorbirilor Literare* în momentul cel mai critic al vieții. Al dacă aș putea, în graba ce-mi impune ora înaintată, să vă arăt grija, răbdarea, dragostea cu care Maiorescu ajuta pe un scriitor la perfecționarea lucrărilor ce-i aducea, cu neprețuitele lui sfaturi și spiritul lui critic de o justețe și de o finețe cum nimeni nu mai are dela dispariția lui,—dacă vi l'aș putea arăta cum în frac cu pieptul plin de decorații, până în ultimul moment, până când nu-i mai rămânea decât strictul timp necesar pentru a alerga la Palat, unde era așteptat, prelungea șlefuirea și perfecționarea unei poezii,—ați înțelege și adâncă-mi emoțiune de care mă simt cuprins la evocarea acestor amintiri. Acolo în casa din strada Mercur No. 1, grație neprețuitelor lui sfaturi au căpătat formă definitivă și *Nunta Zamferei* și *Moartea lui Fulger* și atâtea alte bucăți care constituiesc cele mai de preț podoabe ale literaturii românești.

O cutie cubică, de aur masiv și ermetic închisă; cubică spre a nu se putea răsturna, de aur spre a nu rugini, ermetic închisă spre a nu pătrunde într'ansa nici un bob de praf, așa părea Maiorescu; când însă deschideai cutia găseai într'insa o comoară de duioșie și de bunătate despre care nimeni nu a vorbit până acum. În general, când se vorbește despre dânsul, se insistă asupra inteligenței lui scilpitoare, asupra vastei lui culturi, asupra neîntrecutului lui talent și farmec de orator și de povestitor, asupra minunatelor lui calități de profesor și asupra spiritului lui de datorie; dar, din pricina discreției cu care el înțelegea să facă binele și să-și ascundă înduioșările, puțini sunt aceia cari știu că pe lângă toate acele însușiri, el mai avea și pe aceia de a purta sub aparența unei firi reci și echilibrate un suflet bun și duios.

Pe vremea de care vă vorbesc, nu era obiceiul să se plătească în bani colaborarea la reviste. Maiorescu găsisese cel mai frumos, cel mai folositor și cel mai demn mod a o face. El oferea scriitorului să-l însoțească într'o călătorie. Așa mi-a plătit mie colaborarea la „Convorbiri“; și în cele cinci călătorii în care l'am însoțit, călătorii în care toate, absolut toate cheltuelile, dela plata biletului de tren până la costul țigărilor, erau în sarcina lui, am putut să-l cunosc sub aspecte

intime în care se vedea toată bunătatea lui. Vă puteți închipui cât am câștigat eu sufletește nu numai prin vederea atâtor locuri și lucruri frumoase pe care mi le-a arătat, dar mai ales din comerțul intelectual cu acest om în toate superior. Și înrăurirea lui nu a fost numai intelectuală, prin operele ce mă îndemna să citesc, prin îndreptările ce mă îndemna să fac lucrărilor ce-i duceam, prin sfaturile ce-mi da; înrăurirea lui a fost și morală. Nu mă sfiesc să mărturisesc că dela multe acte de ușurință, de necugetare, la care m'ar fi împins și vârsta și ispitele, m'a oprit gândul: „Ce va zice Maiorescu“?:

De aceea, bănuind că în această sală și dincolo de zidurile ei, vor fi mulți tineri care se găsesc în situația în care mă găseam eu la vârsta de 20 de ani,—le urez să vie în atingere cu un cerc intelectual care să aibă asupra sufletului lor înrăurirea pe care a exercitat-o asupra sufletului meu cercul *Convorbirilor Literare*,—și urez și *Convorbirilor* actuale să îmbogățească și să împodobească sufletul tinerilor ce vor veni spre ele, așa cum mi l'au îmbogățit și l'au împodobit pe al meu *Convorbirile* de odinioară.

Bratescu-Voinești

SALUTUL ARDEALULUI

D-l Ministru Dr. Lupaș, din numeroasa asistență, cerând cuvântul a adus salutul presei ardelenе, arătând bucuria ce o are de a asista la serbătorirea celor 60 de ani ai „Convorbirilor Literare“ care au avut în toată românia, și în special în Ardeal, o așa de binecuvântată influență, după cum a arătat și d-l Bianu.

Menționând frumoasa vârstă atinsă de „Convorbirile Literare“, profesorul Dr. Lupaș relevă că Ardealul numără publicații mai bătrâne și anume ziarul „Telegraful român“ de 75 de ani și „Gazeta Transilvaniei“ care a atins chiar recordul de 90 ani.

Urează prosperitate și viață rodnică revistei sărbătorite, ale cărei mari merite constau în a se fi închinat veșnic la altarul științei, în marginile adevărului, și la altarul artei, în marginele frumosului.

„CONVORBIRILE LITERARE“ ȘI EVOLUȚIA ECONOMICĂ FINANCIARĂ

Directorul de față al *„Convorbirilor“* mă însărcinează cu expunerea părții celei mai grele din activitatea faimosului cenaclu, care a dominat viața intelectuală a întregii noastre națiuni, timp de mai multe decenii. Ar fi mai agreabil pentru mine și mai interesant pentru Domniile Voastre să vă vorbesc de literatură sau filozofie, de poezie, de romane și de nuvele, în fine de întregul ciclu de ordin cultural cu care se mândresc „Convorbirile“. Dar, ce voiți, colegul Tzigara fu cu mine inexorabil: Seulescu va vorbi numai de activitatea economico-financiară a „Convorbirilor“ și va vorbi zece minute. Dacă vă voi plictisi zece minute, să-l blestemați alte zece minute pe prietenul Tzigara.

Activitatea economico-financiară a „Convorbirilor“? În gândul meu am retrecut, căutând să-mi reamintesc, în fugă, sporadicile publicații, la intervale depărtate, ale unor membri ai cenaclului Convorbirist în materie economico-financiară.

Văd pe Strat care fu Ministru și a publicat un bun tractat de Economie Politică, azi uitat. Văd pe Teodor Rosetti, care de asemenea a ocupat mari demnități și a colaborat la „Convorbiri“ cu schițe de Economie socială, azi perimate. Mavrogheni de asemenea lua parte la seratele Convorbirilor, dar activitatea lui Mavrogheni fu mai mult de practică fiscală, ca excelent Ministru de Finanțe. Din întreaga activitate, foarte redusă, a cenaclului pe acest teren, trebuie mărturisit, nu reiasă un complex de teorii economice specific Convobiriste,

nu se degajează doctrine financiare urmărind un ideal particular școalei revistei noastre.

Dar, Doamnelor și Domnilor, printre fondatorii „Convorbirilor” se afla un om foarte cult, deprins cu viața publică, experimentat și un admirabil animator. Acest om era Petre Carp. Ceeace fu Alecsandri și Eminescu pentru Literatură ceea ce fu Maiorescu pentru Critică și Filozofie, a fost Carp pentru etica economico-financiară a „Convorbirilor”. Teorii, doctrine, ideal agrar totul se rezumă în puternica personalitate a lui Carp, personalitate care se așterne la figurat pe paginile revistei și care domină cenaclul Convorbirist.

Să vedem ce gândea și ce credea Carp, cum apoi a practicat în viața lui publică, legată de colegii sei dela revistă, pe cari i-a avut colaboratori la minister. Carp nu împărtășea ideologia ortodoxă în Economie politică. El nu admitea liberalismul economic și părerile școalei lui Adam Smith și J. B. Say, iar adagiul lui Bastiat „*laissez faire, laissez passer*” era pentru Carp o formulă lipsită de sens. Carp era un aprig adversar al liberalismului economic și partizan fără rezervă al intervențiunii. Adept al școalei istorice economice a germanului Roscher, Carp credea că o tânără națiune cu o producție patriarhală, pentru ca să evolueze spre categorii economice superioare are nevoie de o puternică intervenție a Statului. Carp era admirator al Socialiștilor de catedră și intervenționismul lui pornește din preceptele celebrei școale. Deci „Convorbirile” erau intervenționiste în materie economică și admiteau socialismul de catedră. În materie agrară Carp, mare proprietar, era inamic al latifundiilor și lui se datorește legea agrară din 1889, care împarte domeniile statului exclusiv la țărani și prevede desființarea proprietății de mână-moartă. Deci „Convorbirile” erau agrariene în acest sens.

În Economia financiară Carp era discipol al generoasei ideologii a eminentului profesor Adolf Wagner, care preconiza era tributarie, precum era și partizan al Finanței sociale a italianului Florio. Ce însemna *era tributară* a lui Wagner și *finanța socială* a lui Florio? Acești mari publiciști susțin că prin o organizare abilă a impozitului se poate stimula activitatea categoriilor producătoare și se poate asigura și

înălța starea socială a claselor muncitoare. Ei bine, Carp, fidel doctrinei Wagneriene, fu cel d'întâi care a introdus în legislația noastră fiscală exonerarea unui minimum de existență și a desființat impozitul fonciar pentru cotele mici țărănești. Azi, când nu se vorbește decât de ferocitate fiscală, când contribuabilul e considerat ca un inamic public urmărit, desprețuit și condamnat la despoiere, bătrânul nostru Carp apare, pentru noi cei de azi, un vizionar transcedental al unor lumi dispărute. Deci „Convorbiriști” cu Carp erau partizani generoși ai finanței sociale.

De la marele și catastrofalul război, care a turburat atât de profund mentalitatea omehească, se vorbește într'una de corporații, de syndicate, de asigurări patronale, de protecția lucrătorilor, de inspecția fabricelor, etc.

Ei bine, cel dintâi care la noi în țară a propus o lege asupra organizării meseriilor a fost Petre Carp în anul 1888; iar câți-va ani mai târziu cel dintâi care a făcut să se voteze o lege asupra minelor fu tot Petre Carp în calitate de Ministru al Domeniilor. Fidel doctrinelor socialismului de catedră, Carp a consacrat un întreg capitol al legii minelor protecțiunii lucrătorilor, introducând pentru prima oară în țara noastră asigurarea obligatorie în favoarea celor mici și slabi. Am avut onoarea să fiu colaborator al lui Petre Carp la confecționarea acestei legi și știu ce mari dificultăți întâmpină dela colegii sei conservatori, partizani ai liberalismului economic, cari îl tratau de subversiv și revoluționar. Carp și cu dânsul „Convorbirile” nu erau nici subversivi, nici revoluționari ci erau simpli socialiști de stat.

Doamnelor și Domnilor, după cum știți trăim greu și foarte urât sub opresiunea catastrofei monetare. Nu se vorbește decât de inflație, deflație, revalorizare, stabilizare. Toți sântem ipnotizați de fenomene valutare. La 1888, când Carp vine la putere, țara suferea de ani de zile de o altă maladie monetară, de agio. Criza era puternică, moneda noastră, în acele timpuri normale pentru viața economică, pierdea 20%. Agiul era o calamitate care desorganiza comerțul exterior, aducea dezordine în bugetul statului și îngreuna comerțul de bancă precum și circulația fiduciară. Carp, secondat de un activ colaborator al „Convorbirilor,” de Teodor Nica, se pune

cu energie pe lucru și, cu o măiestrie admirată de specialiști și comentată cu elogii de întreaga literatură financiară, reușește să abolească complet agiul și să extirpe definitiv acea calamitate a timpului.

Ce bine ar fi dacă Providența, în cereasca ei pronie, ar putea azi hărăzi României mari un nou bărbat de stat precum dedese României mici pe marele Carp, carele să ne salveze de inflație, deflație, de revalorizare or stabilizare cu bagheta magică a abilului realizator dela 1890.

În scurtele minute măsurate, concesionate mie de imperiosul nostru dictator, nu pot intra în detaliile legilor și măsurilor reglementare cari au abolit agiul. Tehnica operației ar cere o lungă conferență, mai ales pentru că spiritele în acele timpuri erau foarte împărțite. Nu se prea credea în succes și chiar Eugeniu Carada, conducătorul Băncii Naționale, era sceptic. Odată însă legile salvatoare votate, marele Eugeniu Carada a secondat opera lui Carp și calamitatea agiului a dispărut cu prețiosul lui concurs. De sigur abolirea agiului și monometalismul aur au fost opera Convorbirilor, preconizată în paginile revistei și executată de colaboratorii ei.

E timpul să ne rezumăm. Dacă trebuie să degajem o doctrină economico-financiară a Convorbirilor, ar fi cea următoare:

În Economia politică Convorbirile fură antiliberale și intervenționiste; ele erau partizane ale socialismului de catedră;

În Economia Financiară Convorbiriștii fură partizani ai fiscalității tributarie și a finanței sociale;

În problema meseriilor și lucrătorilor Convorbiriștii fură partizani ai socialismului de stat;

În chestia valutară, doctrina esențială a Convorbirilor, fu monometalismul aur; pe care l-au preconizat și practicat cu strălucitor succes.

Dar, Doamnelor și Domnilor, mai presus de tot—ce reiese din întreg avântul superior al faimosului cenaclu? Să examinăm.

Din diferite împrejurări istorice, țara noastră posedă în epoca anilor 1860-70 o admirabilă elită socială, care dedea excelenți oameni de stat.

Goleștii, Ion Ghica, Kogălniceanu, Brătienii, Câmpinenii, Bibeștii, Știrbey, Kostaki Epureanu, Catargii, Floreștii, Cre-

țuleștii, Rosetti, o pleoră de bărbați superiori, demni de a face figură în viața publică occidentală. Dar substratul economic feudal care ne dedese pe acești admirabili conducători tindea să dispară cu modernizarea claselor noastre producătoare. Prin urmare ne găseam în căutarea, poate inconștient, a unei alte elite, în locul elitei sociale care trebuia să dispară. Această nouă elită nu putea fi decât o elită intelectuală.

Ei bine, Convorbirile Literare ne au dat această elită. Acesta fu, în trecutul apropiat al micii României, rostul binefăcător al Convorbirilor.

Ele ne au dat o elită intelectuală, care, la momentul oportun, a înlocuit elita socială dispărută. O societate omenească în progres nu poate viețui fără elită. Vedeți la Francezi. Ei sânt guvernați de Academia franceză și de Institutul Franței. Deschanel, Millerand, Barthou, Poincaré, Clemenceau, Herriot etc., sunt membri ai Academiei sau ai Institutului Franței. Noi, cari din împrejurări cunoscute, am pierdut toate elitele, în aceste momente suferim turmentele nașterii unei noi și superioare elite, care, dacă nu va veni, vom pieri.

Să sperăm, Doamnelor și Domnilor, să sperăm că generația Domniilor Voastre, printr'o supremă efortare, va ști să ne dea această elită, precum la timpul lor ne au dat-o Convorbirile Literare.

M. Seulescu

Orele fiind înaintate, ședința se amână pe duminica viitoare, în aplausele unanime ale numeroasei adunări.

După ținerea ședinței s'au primit la Direcția C. L. numeroase felicitări verbale și scrisori, dintre care publicăm aici pe acea a Ministrului Cultelor și Artelor, împiedicat a lua parte la festivitate.

București, 15/III 927

Domnule Director,

Țin să mă găsesc și eu în corul acelor, cari aduc omagiul lor bătrânei reviste „Convorbiri Literare“.

Ea a fost o lumânare scumpă tinereței noastre, a celor din Ardeal, născuți aproape deodată cu dânsa.

În lumea noastră, atât de trist înourată prin opresiunea națională, noi vedeam în „Convorbirile Literare“ unul dintre titlurile cele mai consacrate ale nădejdlor noastre de mai bine.

Lumea veche s'a prăbușit. Pe toți ne frământă acum creiarea celei noi. Fie ca revista bătrână, pe care o conduceți pe urma atâtor mari îndrumători ai ei, să-și poată justifica dăinuirea adaptându-se nouilor orizonturi.

V. Goldiș

Ședința festivă din 20 Martie

Cuvântarea D-lui Iacob Negruzzi

Doamnelor și Domnilor,

Imi pare foarte rău că n'am putut asista Duminica trecută la frumoasa adunare ce s'a ținut pentru sărbătorirea a 60 de ani dela înființarea „Convorbirilor Literare.“

Astăzi, deși nu mă simt încă în stare cu totul normală de sănătate, am ținut să iau parte la această adunare, căci „Convorbirile Literare“ au jucat un rol însemnat într'o bună parte a vieții mele. Eram de 24 ani când societatea „Junimea“ din Iași m'a însărcinat cu conducerea revistei ce voia să înființeze. Cu drept cuvânt am stat atunci pe gânduri dacă trebuie să primesc această însărcinare căci, după natura mea, eu nu puteam, cum fac alții, să părăsesc după un an sau doi o lucrare începută. — Numai eu știu greutățile ce am avut, greutăți materiale în fiecare an mai mari, căci trimiteam revista gratis la cele mai multe societăți românești mai ales de studenți și de școlari din toate părțile Austro-Ungariei. Însă cu ocaziunea trecerii mele după 23 ani de profesorat de la Universitatea din Iași la cea din București, greutățile materiale au dispărut, deviind librăria Socec & Comp. editoarea „Convorbirilor Literare“.

Aci am condus revista până la împlinirea de 30 de ani aproape și „Convorbirile Literare“ se socoteau de mulți ani ca proprietatea mea personală. *Eu* acoperisem golurile materiale; *eu* duceam toată corespondența, atât acea relativă la partea administrativă cât și la partea literară; *eu* stăruiam la autorii, ce se deosebeau atunci, să colaboreze la „Convorbiri“... Și de ce autori însemnați se bucurau în acea vreme toate provinciile române! Menționând numai pe cei încetați acum din

viață am avut colaboratori pe Const. Negruzzi, V. Alecsandri, Titu Maiorescu, Mihail Eminescu, Ion Creangă, Caragiale cu care am lucrat împreună la piese de teatru, V. Conta, N. Gane, Ant. Naum, I. Slavici, Alex. Xenopol, Duiliu Zamfirescu, Veronica Micle, D. Onciu, Gh. Panu, I. Bogdan, care după 30 de ani m'a înlocuit pe câtva timp la conducerea revistei; apoi Lambrior, Coșbuc, și atâți alți autori chiar din cei ce combătuse cu înverșunare direcția „Convorbirilor“ în cei întâi ani ai existenței sale, ca Hașdeu, Tocilescu și atâți alții. Să se bage de seamă că nu citez pe nici unul din autorii ce sânt în viață și pe care li cred cei mai însemnați scriitori ai Românilor de astăzi. Ion Creangă, autorul cel mai popular, mi-a mărturisit că de n'ar fi fost „Convorbirile“, el nu ar fi avut niciodată ideea să scrie poveștile și amintirile sale din copilărie. Și ce păcat ar fi fost!

Pe mulți din acești autori i-am adus eu la Iași unde se publica la început „Convorbirile“ ca de exemplu, pe Eminescu, Bodnărescu, Slavici, Strajan și alții care și-au găsit mijloace de traiu în fosta capitală a Moldovei, până când posturile în care au fost numiți definitiv i-au împrăștiat în mai multe orașe din țară: în București, Craiova, Dorohoi și altele.

„Convorbirile Literare“ au avut ca consecvență reluarea limbei populare în literatură, limbă care se schimbase în una artificială de hatărul latinității, aceasta mai ales din cauze politice; au avut ca consecință în special în ceea ce privește poezia lirică, întoarcerea la sentimente adevărate; au introdus critica aspră și dreaptă în locul laudelor reciproce, ce erau atunci la modă; au readus publicul cel mare la dragostea literaturii naționale, care începuse să dispară; și au dat curaj și autoritate scriitorilor care nu admiteau latinizarea limbei literare, mai ales, precum am spus, din motive politice.

Fie ca „Convorbirile“ urmând pe calea apucată să aibă un lung și frumos viitor!

Doresc ca mulți, cât de mulți, dac'ar fi cu puțință chiar toți din actualii colaboratori să se adune după 40 de ani și să serbeze, așa cum serbăm noi astăzi, împlinirea a o sută de ani dela înființarea „Convorbirilor Literare“.

Să trăiască!

34456
P-5066-D

INFIINȚAREA REVISTEI „CONVORBIRI LITERARE“

Cerându-mi-șe o contribuție pentru No. festiv al *Convorbirilor Literare* la împlinirea celor șeaizeci ani, am crezut că, fiind singurul dintre întemeietori și cel dintâiu colaborator al *Convorbirilor* care singur sânt încă în viață, cel mai nimerit este să fac cunoscut generației actuale cum a fost înființată revista în Martie 1867. Am descris începutul *Convorbirilor* în scrierea mea: „Amintiri din Junimea“, din care reprodus aci cele scrise de mine în această privință:

Maiorescu veni în acea seară cu o propunere care plutea de câțeva vreme în mintea multora din noi și era foarte naturală în starea în care se găsea societatea. În adevăr câteodată se citea la adunările „Junimii“ vre-o poezie originală sau tradusă; discuțiile noastre dăduse lui Maiorescu ocasiunea să scrie câteva studii și critici întinse, pe care ni le comunicase — erau să rămâie acestea cunoscute numai în cercul nostru restrâns?

Deaceea când Maiorescu își arată părerea că ar fi bine să deschidem un mic jurnal literar în care s'ar tipări scrierile cetite și aprobate de societate, și în care să putem resuma o parte din discuțiile noastre, ce prezentau un interes general, toată lumea primi fără lungi desbateri propunerea sa. Pogor, entusiast pentru orice inovații, proclamă absoluta necesitate a unei reviste și își freca mânele cu plăcere gândind la polemicele literare la care viitoarea noastră publicație ar putea da loc.

Două întrebări se nascură atunci: întâi, cum se va numi acest copil al „Junimii“, și apoi cine va fi directorul lui — căci

de greutate materiale nu aveam a ne teme: o tipografie nouă și complectă ne sta la dispoziție. Înainte încă de a se pune aceste întrebări, eu mă infundai pe o canapea ce se găsea în colțul cel mai întunecos al salonului — căci simțeam instinctiv că toți au să cadă pe capul meu. După obiceiul „Junimii” de a se ocupa mai întâi pe larg și pe întins, cu mare ceartă și svon de ceea ce este secundar, și de a hotări apoi repede lucrurile principale, la început se puse în discuții numele jurnalului, care în definitiv era destul de indiferent. După ce mai multe propuneri, una mai ciudată decât alta, se făcură și se respinseră, eu zisei din colțul meu: Poate o denumire potrivită ar fi „Convorbiri Literare”?... — Bravo, răspunse Pogor de departe! „Convorbiri Literare”, nu zice nimic. Cela n’engage à rien! Admis!... — Primesc și eu acest titlu, — declară Maiorescu, — fiindcă este fără pretenție!...

— Dar care dintre noi ar avea să ia asupra sa direcția jurnalului?... O tăcere generală se făcu și după câteva momente tot Maiorescu o curmă, strigându-mi în gura mare: „Tu ai găsit numele, tu ești dator să conduci treaba, fii tu redactorul „Convorbirilor Literare!”

Lucrul de care imi fusese frică se întâmplase, și speranța mea că mă vor uita în colțul întunecos unde mă ascunsesem nu se realizase. În întâiul moment imi trecură prin minte o mulțime de cauze pentru care vream să refuz: succesul jurnalului putea fi îndoelnic, direcțiunea putea să-mi dea multă muncă și bătaie de cap; alte nemulțumiri necunoscute mă mai puteau aștepta, dar mai ales aveam ca o presimțire vagă și nebuloasă că treaba aceasta nu va juca un rol secundar în viața mea, și că acel da sau nu ce voiu rosti, va fi aici tot așa de însemnat ca și la o căsătorie. Puteau să fie multe și puternice motive contra, dar era unul singur pentru, care le covârși pe toate.

Eram pe atunci amoretat, și precum e natural, raportam totul la pasiunea violentă de care eram stăpânit. Dela sine imi veni atunci gândul că noua mea însărcinare, mă va înfățișa cu mai mari merite în ochii femeii pe care o iubeam; totodată un jurnal literar imi da ocasiunea și locul potrivit pentru a publica oarecare poezioare de amor ce începusem a compune. Ce minunat mijloc de a comunica cu persoana iubită!...

Pe când stam tăcut și căutam să limpezesc în minte toate aceste gânduri deosebite ce mă grămădeau, Pogor îmi strigă de odată: „Ce stai așa mahmur, par'că ți s'ar fi înecat corăbiile? Noi te căftănim și tu nu te bucuri? Hai, primește și nu mai face marafeturi!“

În acest moment începu a cânta cu glas subțire, ca lăutarii la boerii: „Cu caftan l'am îmbrăcat“ ... și se repezi la mine să mă ia de subțioare, ajutat de nu știu care altul tot atât de vesel ca și dânsul. În vreme ce aceștia mă duceau în pompă prin prejurul odăiei, toată Junimea intona în cor cântecul: „Cu caftan l'am îmbrăcat“ ... și în mijlocul râsului general eu făcui declarația solemnă că primesc caftanul cu care mă împodobeau. Așa m'am făcut directorul „Convorbirilor Literare“!...

Veselia în societate a fost bună, dar când m'am întors acasă eram foarte preocupat și o mare parte din noapte, m'am gândit la viitoarea mea însărcinare. A doua zi m'am dus la Maiorescu și am pus cu dânsul la cale, să dăm „Convorbirilor Literare“ formatul în IV°, să le scoatem de două ori pe lună, compunând fiecare număr din două coli de tipar, sau când n'ar ajunge materia, cel puțin din 1^{1/2}. Am mai fixat cu multă modestie prețul abonamentului anual pentru România la un galben, iar pentru Austria numai la patru florini, ținând seamă de mijloacele restrânse ale Românilor cu învățătură de acolo, mai ales ale tinerimii studioase. În sfârșit ne-am hotărât să tipărim jurnalul numai în 300 exemplare. Aceasta iarăși dintr'un sentiment de modestie, doar n'ar avea aparență, că dăm proporții prea însemnate publicației noastre.

Era această modestie o reacție naturală contra celor ce se făceau în general pe atunci. În câmpul literar totul se începea pe mare cu trâmbițe și surle, par'că ar fi fost cine știe ce lucrare colosală, și apoi peste un timp foarte scurt marea întreprindere cădea în baltă, ne mai auzindu-se vorbind de dânsa; în curând alta începea aiurea cu aceeași pompă și ostentație pentru a înceta tot așa de repede. Noi însă căzusem în extremul contrar; nici prețul abonamentului nu putea acoperi cheltuiala tiparului, mai ales că cele mai multe numere hotărâsem a le trimite gratis, pe la școli și biblioteci române fără mijloace din Austro-Ungaria, nici 300 exemplare nu puteau ajunge; în fapt am fost curând siliți să facem o a doua ediție a celor întâi numere

și cele următoare să le ridicăm la 500 și chiar 800 exemplare. Cu toate acestea după trecere a câțiva ani, întâiele volume din „Convorbiri” aproape nu se mai găseau de cumpărat și astăzi tomurile I—VII se consideră drept cărți rare după care anticarii evrei fac mare goană.

Cel dintâi număr al „Convorbirilor” a apărut cu data 1 Martie 1867 și a fost expedit în toate părțile. El începe cu o introducere scrisă de Maiorescu în prezența mea la dânsul acasă; eu am adaus numai scurtul aliniat final, ș’apoi am hotărât să iscălesc eu întreaga prefață în calitate de redactor. Îndată după aceasta vine studiul cetit de Maiorescu în Junimea „Despre Poesia Română”, de care am vorbit, apoi o descriere de mine a galeriei de tablouri din Iași, și în sfârșit un apel al societății către autori români.

Este un sentiment straniu de a vedea pentru întâia oară, scrierile sale tipărite și numele său publicat pe coperta unei cărți și socot că oricine trebue să aibă emoțiuni în momentul acela. Par’că îți vine să te crezi mai mult decât ai fost cu o zi înainte, mai înălțat, înzestrat cu merite „mai mari. Când însă ești de 24 de ani și amoretzat, atunci, pe lângă acel sentiment de mândrie, se mai adaugă și altul de dulce speranță care îți înveselește sufletul și te cufundă în visuri frumoase. Dar realitatea rece vine grabnic să te desamăgească. Am trebuit să aflu, poate ca și alții în poziția mea, că persoana asupra căreia nădăjduiam că revista condusă de mine va face mare efect, a lăsat-o cu destulă nepăsare netăiată pe masă, ceeace m’a umplut de amărăciune. În schimb însă la o altă persoană se vedea o emoție afectoasă în față când a luat întâia broșură a „Convorbirilor” în mână; acela era tatăl meu. Și el trecuse, cu mulți ani în urmă, prin acele momente de iluziune pe care vârsta și experiența vieții de mult le redusese la ade-vărata lor valoare. Dar se vede că pentru fiul său, orice părinte iubitor trece încă odată prin fazele prin care a trecut în tinerețele sale.

Din partea publicului cetitor pot spune că numărul 1 al „Convorbirilor Literare” a fost foarte bine primit; nu i s’a făcut în deobște, nici o altă critică decât asupra numelui, care la mulți li s’a părut ciudat sau cel puțin neobișnuit. Inceputul scrierii lui Maiorescu a făcut bun efect chiar asupra

poetilor noștri, căci se va băga de seamă că abia cu numărul următor începe o critică destul de aspră cu citații din autorii români. Și în adevăr după No. 2, acei ce s'au simțit atinși s'au supărat cu atât mai mult cu cât, precum am spus, ei nu erau deprinși la critică ci numai la laude, și această scuturătură din dulcea mulțumire de sine în care se legănau, a trebuit în adevăr să fie foarte neplăcută. Când însă au văzut că acea critică nu era numai un fapt izolat și întâmplător, ci urmează cu regulă și metodă și că pe lângă aceasta se mai adaugă și satira mușcătoare, atunci autorii noștri s'au supărat de tot. Unii au luat pana să răspundă, precum Bolintineanu și Boliac, alții că Alecsandri s'au plâns în particular de Maiorescu, către cunoscuții săi, mai ales către mine, dar cei mai mulți după statornicul obicei al Bizantinilor, au cercat să ne lovească—mai ales pe Maiorescu, în interesele noastre de tot felul și străine cu totul literaturii.

Nu vreau însă să anticipez asupra acestui subiect, despre care mi se va prezenta ocasiunea să vorbesc mai târziu, și revin a „Convorbirile Literare“. Ocupația mea la început nu era tocmai mare, o bună parte din materia pentru mai multe luni o aveam strânsă, și de partea materială a jurnalului se ocupa administrația tipografiei. Eu nu aveam decât să revizuesc registrele speciale ale revistei, să fac corecturile și să întrețin corespondența. Dela început m'am pus cu zel și inimă la treabă și am găsit plăcere întru conducerea acestei publicațiuni în numele societății, căci pe atunci „Convorbirile“ se socoteau a fi organul și proprietatea Junimii; mai târziu numai s'a schimbat această idee încetul cu încetul, până când dela sine „Convorbirile“ s'au considerat de toată lumea că fiind proprietatea directorului lor. Totuș lucrul nu era așa sigur în formă, încât să nu dea loc și la păreri contrare. Când peste 18 ani eu am hotărât să mă mut la București, cu „Convorbiri“ cu tot, Nicu Ganea era așa de furios de această hotărâre a mea, încât după multe și zadarnice încercări de a mă opri în Iași s'a pus cu ciudă să-mi conteste dreptul da a dispune de „Convorbiri“, susținând că jurnalul ar fi al Junimii și nu al meu personal. Negreșit că după discuția urmată în societate, el a rămas singur de părerea aceasta și a trebuit să cedeze puterii argumentelor contrare, dar mânia și mâhnirea lui pentru plecarea mea

din Iași a ținut încă o bucată de vreme până în sfârșit s'a liniștit.

Vr'o doi ani după apariția lor, „Convorbirile Literare” au trecut printr'un moment foarte greu. Câțiva membrii resleți ai Junimei — însă nu societatea — se pusese să facă politică cu multă activitate și au propus în una din întruniri ca să contopim jurnalul literar cu unul politic ce erau pe cale să înființeze. Ei voiau prin aceasta să ușureze cheltuelile și să mărească interesul jurnalului politic. Unii propuneau ca foiletonul să fie destinat exclusiv literaturii, alții ca politica să ocupe întâile două pagini iar literatura paginile din urmă. Aceștia mersese până întru a primi două direcțiuni cu totul separate una de alta: cea politică și cea literară, ba admiteau chiar ca partea literară să-și păstreze numele ei special de „Convorbiri”, numai și numai pentru a putea contopi ambele jurnale. Eu m'am opus cu toată energia la aceste propuneri, deși multora le păreau admisibile. Mi se zicea: de ce ți-e frică, ce-ți pasă de întâile două pagini, nu-ți rămân celelalte în deplină și liberă dispoziție? În seara întâia nu se luă nici o hotărîre. Eu plin de grijă m'am pus de-a doua zi să alerg pe la toți ca să cerc să-i conving în particular de primejdia unei asemenea contopiri; simțeam instinctiv că admitându-se propunerea, „Convorbirile” se duc pentru totdeauna. În întrunirea următoare o discuție lungă a urmat iarăși până când în sfârșit ne-am învoit ca chestiunea să se hotărească printr'un vot în toată forma. Fără glasul lui Maiorescu care număra voturile, se ivi paritate între membrii prezenți. Deci dela dânsul atârna soarta „Convorbirilor” și eu mă uitam în ochii lui cu strângere de inimă de vreme ce și el păruse a se pleca pentru propunerea contopirii; dar spre bucuria mea, el își schimbă părerea la urmă, poate sub influența energicelor mele protestări. El votă pentru statul quo și astfel „Convorbirile” scăpară cu majoritatea acestui singur vot. Mai târziu s'a văzut cât de mare dreptate am avut eu atunci. Foia politică a încetat șase luni după deschiderea ei, și cu ea negreșit s'ar fi stins și foia literară, pe când „Convorbirile” au urmat a trăi atâția ani și trăesc și astăzi.

I. C. Negruzzi

SĂLUTUL „UNIUNEI INTELECTUALE“

Domnule Președinte,

Uniunea Intelectuală Română nu putea să lase să treacă, fără a spune cuvântul său, această manifestație de recunoștință și de pietate față de marii premergători, cari au înființat această tribună de apărare a limbii și a cugetării românești.

Dacă răsfoim trecutul, vedem „Convorbirile Literare“ în fruntea mișcării de renaștere națională și literară.

Cu sentimentul măsurii și al eleganței în suflet, frunzașii junimismului cultural au pornit de aci lupta împotriva exagerațiunilor latinești. Aci dascălul între dascăli îndrumă zilnic tineretul; aci Eminescu își cânta durerile, aci tinerii poeți, Duiliu Zamfirescu, Coșbuc și alții infățișau în versurile lor ritmul nou al vieții românești. Aci s'au perindat literații distinși, cugetătorii senini și luptătorii vâjnoși, care deopotrivă au făurit România modernă.

Theodor Rosetti, Carp, Maiorescu, trei nume luminoase, care reprezintă fiecare în altă direcție o sinteză și cristalizează în uriașele lor personalități însușirile superioare ale neamului nostru. Acești trei mari Români trăesc viu în „Convorbirile Literare“, isvorite din conștiința lor clar văzătoare; al 4-lea tovarăș, domnul Iacob Negruzzi și-a legat numele pentru vecie de „Convorbiri“ și de desvoltarea Academiei Române.

Unirea intelectuală și sufletească a tuturor Românilor în vederea alcătuirii unei conștiințe omogene, aceasta a fost lozinca „Convorbirilor Literare“.

Ele într'adevăr nu au cunoscut hotarele vremelnice căci înfăptuise înainte de unirea politică, o unitate de gândire și o rodnică activitate între toți fiii neamului, răslățiți de vi-tregia vremurilor. Nu se putea deci ca România Mare să nu sărbătorească această duiosă aniversare, închinând prin os de recunoștință „Junimii“ care întrupează o etică de care nu tre-bue niciodată să ne despărțim.

Uniunea Intelectuală Română este fiica sufletească a Junimii și ca atare, aducând omagiu marelui operă înfăptuite, își ia plăcuta însărcinare a sprijini „Convorbirile Literare“, cărora le urează noi isbânzi în câmpul larg al cugetării și al științei.

Alexandrina G. Cantacuzino

CUVÂNTUL BASARABIEI

Doamnelor și Domnilor,

Din Basarabia reîntoarsă la Patria-Mamă, unde ecoul „Convorbirilor Literare“ este viu și puternic, ca pretutindeni unde vibrează suflet românesc, aduc cuvântul meu de salut și omagiu acelor cari, în frunte cu venerabilul președinte *D-l Iacob Negruzi*, au purtat și poartă, din generație în gene-rație, făclia culturii românești, ce a pălpăit din paginile „Con-vorbirilor Literare“, a căror jubileu de 60 ani îl sărbătorim cu toții astăzi.

În calitate de colaborator al „Convorbirilor“ și în numele Basarabiei reunite pe veci la sânul Moldovei, în numele acelor arcași și plăeși — pe cari marele Ștefan Voevod i-a pus pe vecie străjeri la Granița Nistrului hotarnic, — aduc urările mele de viață lungă și prosperitate „Convorbirilor Literare“ — atât de strâns legate de tradiția și sufletul românesc de peste tot pământul României întregite.

I. Buzdugan.

„CONVORBIRILE LITERARE“ ȘI ARMATA

Credința că armata este națiunea însăși a pătruns de mult în spiritele tuturor. Existența castelor separate era o erezie perimată, pe care o perpetuase până în ultimul timp militarismul german. Ea nu găsisese însă nici un temei în sufletul și în spiritul latin.

Invățămintele marelui războiu nu au adus astfel nimic nou pentru popoarele care, ca noi, erau de mult pătrunse de adevăratul rost social al oștirii.

Armata este, fără îndoială, națiunea însăși, ca expresiune de forță și ca sinteză a elementelor ei de viață și de spirit de conservare. Armata de astăzi, însă, înțelege să întrerupeză națiunea și în aspirațiunile ei superioare de cultură și de intelectualitate.

Ea nu reprezintă numai un pumn încheștat și o pavăză de oțel strălucitoare dar fără viață; ea prinde în oglinda acestui oțel curat toată lumina și toată armonia sufletului unui popor, și pulsează, în încordarea puternică a brațului său, ritmul evoluției spre civilizație și spre progres.

Locul ei este deci pretutindeni, unde spiritul românesc își revarsă comoara darurilor sale.

Pentru sufletul românesc și pentru patrimoniul nostru cultural, cei cari s'au grupat întâi în jurul „Junimii“ și au continuat apoi atâtea decenii „Convorbirile Literare“ au făcut operă mare și rodnică. Ei ne au dat, odată cu conștiința individualității noastre culturale, pe aceea a superiorității intelectualității poporului românesc. Puteri latente se găseau în națiune, și se găsea și *originalitate și dar de creațiune*.

Trebuia numai atrasă gândirea românească nouă în cadrul celei occidentale și trebuia, mai ales, ca nota de cultură a timpului să fie întipărită pe literatura și ființa noastră.

Noi trebuia să luptăm, astfel, cu secolele care ne vrăj-mășiseră până atunci *și să realizăm atât de mult și atât de bun, în timp atât de scurt*, pentru ca să putem avea un rol în civilizația contemporană.

Pentru a avea acest rol, pentru ca poporul românesc să-l dobândească și să-l țină cu vrednicie, cât de hotărîtor și cât de luminat a fost rolul „Convorbirilor Literare”!

La sărbătoarea amintirii, care e pentru noi ziua de azi, la această revărsare a recunoștinței românești, oștirea înțelege să-și aducă prinosul și omagiul său. Ea vede în falanga celor cari au prezidat începuturile „Convorbirilor Literare” și care i-au dat personalitatea și caracterul ei, marea generație a culturii românești.

După generația realizatorilor politici care a fost ilustrată de un Brătianu, de un Rosetti, de un Kogălniceanu se desprinde aceea a întemeetorilor culturii noastre moderne.

În rândurile ei Titu Maiorescu, Eminescu, Petre Carp, Pogor, Panu, Iacob Negruzzi strânși în jurul „Junimii” și a „Convorbirilor Literare”, au fost printre cei mai iluștri soldați ai acestei cruciade.

Indreptând erorile trecutului, și căutând adevăratul rost și adevărata tradiție a limbei românești, ei au lucrat ceas de ceas, cu convingere, cu iubire și cu pricepere pentru literatura și pentru civilizația românească; și această activitate s’a continuat și s’a realizat apoi, fără întrerupere, de cei care le-au urmat până în zilele noastre.

În înțelesul acesta, în epoca de năzuință spre mai bine pe care o trăim, „Convorbirile Literare” sunt și o pildă de voință, de onestitate științifică, și de perseverență. Operei culturale pe care au realizat-o, „Convorbirile Literare” adaugă astăzi și o operă de educație obștească.

Este deci o datorie pentru noi, ca privind la tot ceea ce este definitiv și necontestat în pagina de istorie culturală pe care au scris-o „Convorbirile Literare”, să le aducem omagiile de recunoștință a generației noastre precum și urarea ca viitorul să fie la înălțimea trecutului.

La acest omagiu și la această urare, un ostaș este fericit să poată aduce cuvântul și salutul său.

Genaral N. Petala

„CONVORBIRILE LITERARE“ ȘI AGRICULTURA

Când cineva are apanagiul — trist — să ajungă la o vârstă oarecare, vine un moment în care este isbit de viziunea unui fapt impresionant, anume acela al succesiunii generațiilor.

Ai fost tânăr și a trebuit să muncești pentru a-ți dobândi un loc în viață.

Ai primit dragostea părinților, sfaturile învățătorilor.

Ai simțit și te-ai format cu un curent literar, artistic și politic și când vroești să-ți faci bilanțul activității, uitându-te în jurul tău, îți vezi copii crescuți; un tineret nou, pe cei de mâine, cărora în mod instinctiv îți vine să le faci urările cele mai arzătoare.

Îți vine ca dintr'un singur cuvânt, dintr'o singură privire să treci acestui tineret tot ce ai mai bun în tine; toate convingerile și toate speranțele care au făcut să-ți bată inima; idealul ce ai iubit; ceea ce vrei mai nobil și visezi mai frumos, în clipele prea repezi în care mai vroești ceva.

Subt influența acestui sentiment, socotesc de o covârșitoare importanță genul de serbătorire ca acesta al „Convorbirilor Literare“, pentru că este prilej ca să dai seamă de felul cum s'a desfășurat o activitate trecută pe de o parte; este prilej de altă parte pentru generațiile prezente ca să cerceteze și să judece acest trecut.

„Convorbirile Literare“ au reprezentat un curent puternic, manifestat în toate ramurile de activitate și au contribuit, după cum știți și după cum ați auzit, să-și imprime influența în toate manifestațiunile vieții noastre de Stat.

Personalitățile marcante ale acestui cenaclu, era natural să aibă o directivă economică-politică cu un caracter agrar, dat fiind origina lor: boeri, cea mai mare parte, mari proprietari rurali, într'o țară în care agricultura era singurul izvor de bogăție și în care populațiunea rurală trecuse prin fazele istorice cari culminară cu rescumpărarea clăcei și improprietărea de la 1864.

Era firesc ca în epoca ultimei jumătăți a veacului trecut, sub imediata influență a revoluțiunei de la 1848 și a romantismului literar, soluționările sociale-economice să fi fost determinate de curentele sentimentale ale vremurilor.

Cu Petre Carp, exponentul strălucit al curentului de la „Convorbiri”, se manifestă pentru prima dată mintea rece a realistului politic, care întrevește cu claritate importanța economică a problemei acute pentru țara noastră: „Cestiunea agrară”.

Tot programul său politic se întemeiază pe întărirea a două elemente, cari au drept la solitudine, acela al țăranului și al meseriașului și pe cari într'un admirabil discurs din 1884, cu francheta care-l caracteriza, arată că vrea să le vadă ridicate la o treaptă cât de mare de înflorire tot în interesul claselor dirigente pentru că, arată el:

„Clasele superioare sunt ca ploaia, care după cum spune poetul, de la cer ne vine și la cer se întoarce în eternă alternare; clasele superioare din popor vin și la popor se întorc în eternă alternare; și dacă poporul acela din care eșim și la care ne întoarcem este un popor sdravăn și noi vom fi sdraveni”.

Călăuzit de acest crez, Petre Carp și dă seamă că prin legea de improprietărea de la 1864 nu s'a deslegat de cât problema juridică a improprietărei și urmărindu-i activitatea parlamentară se constată preocuparea lui continuă de a da un caracter economic intervențiunilor sale în toate cestiunile referitoare la raporturile dintre țărani și proprietari, mai ales cu ocazia legilor tocmelelor agricole.

Ministru de agricultură în primul minister conservator de sub presidenția lui Theodor Rosetti, Petre Carp vine cu un proiect de lege pentru vânzarea bunurilor Statului, în care

se desprind principiile economice de care era animat și cari aveau la bază reala îmbunătățire a țaranului, înființarea adevăratei gospodării economice, prevăzând o mai largă improprietărire, acordând avansuri în bani și în natură } tuturilor improprietărilor, admitând și crearea proprietăților mijlocii de 10, 15 și 25 ht. și având, mai ales, îndrăsneala să vină cu ideea ce părea medievală, a indivisibilității loturilor vândute.

Proiectul său a fost schimbat și prietenul Mișu Săulescu trebuie să-și reamintească eforturile pe cari le-a făcut în Camera de la 1889 ca să susțină proiectul Carp ce și-l însușise, sau cel puțin să amendeze legea propusă în sensul admiterii indivisibilității loturilor.

Noua lege de improprietărire din 1889, lipsită de caracterul economic, continuă să fie o lege sentimentală, care a satisfăcut momentan setea de pământ, fără însă a soluționa problema gravă a creării adevăratului țaran proprietar independent.

Petre Carp revenit la ministerul de agricultură în 1891, dezvoltă o intensă activitate pentru organizarea acestui departament și a-i da caracterul menirii sale, adică de a fi imboldul sporirii producțiunii, îndrumătorul tehnicii agricole.

El înființează primele 4 ferme model, introduce acolo un mașinism perfecționat; aduce vite de rasă; sistematisează pepinierele viticole în vederea luptei contra filoxerei și replantarea podgoriilor. Organizează serviciul silvic. Este primul care se ocupă de apicultură — dându-i o organizare oficială — și care pune bazele sericulturii, înființând pepinierele de duzi.

Subt ministeriatul lui se înființează satele model din Brăila și Ialomița, se fac încercările puțurilor artesiene din Bărăgan.

O activitate febrilă se desfășoară la acest departament timp de 4 ani și unde pentru prima dată domnește preocuparea progresului tehnic, a sporirii producțiunii.

De la acea dată tehnica agricolă ia avânt, o lume febrilă desfășoară o muncă intensă — și această ramură de activitate începe să atragă generația tânără, care vede în agricultură un debușeu pentru energiile naționale. O eră de belșug domnește, exportul cerealelor noastre este în creștere, statul merge propășind, bugetele sunt în continuă progreseune.

În această atmosferă speculațiunile științifice sunt na-

turale și nimic surprinzător de a vedea apărând în „Convorbirile Literare” un articol asupra: Agriculturii în Rusia și România.

Scrierea lui Iermoloff—ministru timp de 12 ani în Rusia: „La Russie agricole devant la crise agraire” provocase un studiu comparativ cu plugăria din țara noastră, întemeiat pe date științifice, pe observ aiuni adânci. Articol interesant, documentat, științific, folositor la care surprinderea cea mare era: numele semnatarului, Nicu Filipescu, cunoscut ca o energie politică, nu ca un tehnician documentat!

De Nicu Filipescu se poate spune că a fost adevăratul plugar.

Indrăgostit de pământ și de țaran prin atavism, el a avut un contact apropiat și continuu cu pământul ce cultiva și cu țaranul pe care-l iubia și de care era iubit.

Plugărind în județul Brăila terenuri mănoase unde însă clima este aspră și periodic nimicește recoltele, această luptă continuă cu natura îl excita energia și-l făcea să priceapă mai intens nevoile culturii și mai ales sprijinul ce trebuia dat sâtenilor.

Filipeștii din Brăila erau un adevărat laboratoriu tehnic și social. El a fost primul care a organizat pe moșia sa cultura în obștie, iar încercările făcute de el au fost premurgătoarele unor adevărate revoluțiuni tehnice pentru vremurile de atunci. Așa, în regiunea cea de stepă care se mărginea la cultura orzului, porumbului și foarte puțin grâu sau secară, el a introdus grâul ameliorat din Banat; a răspândit cultura mazărei; a făcut primele încercări cu floarea soarelui, creând chiar o industrie a uleiurilor și mai ales prin întinse culturi de lucernă a reușit să vulgarizeze în regiunea secetoasă a județului dunărean sămânța acestei plante binefăcătoare.

Pe această proprietate el a clădit o biserică, întreținea școala din sat și a fost dintre acei puțini care au dăruit izlazul necesar comunei în anul 1898.

Numai cine a văzut pe Nicu Filipescu la moșia sa plimbându-se printre holde, examinându-și vitele și stând de vorbă cu țaranii, a putut să-și dea seama de puternicia legăturilor ce se încheagă între pământ și oamenii care-l muncesc cu dragostea transmisă din generație în generație.

Activitatea perseverentă desfășurată pe proprietatea sa,

contactul ce avea cu o populațiune harnică, îi da visiunea clară a foloaselor ce se pot trage din activitatea agricolă pentru propășirea unui neam întreg.

Intr'adevăr, această activitate concentrată la Filipești lua caracterul unui adevărat program agrar pe care-l vedea posibil de generalizat și care de altfel se manifesta în viața lui politică.

Susținător al legii lui Carp din 1889 pentru vânzarea bunurilor Statului, a făcut toate eforturile pentru adoptarea ei, încercând în cele din urmă să salveze cel puțin indivisibilitatea loturilor.

Pătruns de temeinicia acestor principii, când, în succesiunea partidelor la cârma Statului, au fost chemați conservatorii în Decembrie 1910, Nicu Filipescu avea alcătuit un proiect de lege pentru trecerea în proprietatea Statului a moșiilor de mână moartă pentru a fi vândute țăranilor; proiect care a fost însușit de titularul Ministerului de Agricultură Ion Lahovari, care însă a avut și el soarta reformelor cu caracter agrar, de a fi astfel transformat în cât să nu mai corespundă intențiilor autorului.

Totuși legea din 1912 deși nu mai era asemănătoare proiectului inițial, constituia un adevărat progres și era întemeiată pe principii economice. Combătută mai ales ca neconstituțională, a fost ultima etapă a legiuirilor agrare, căci în 1914 se svârlă idea exproprierii!

Această idee a exproprierii Filipescu n'a putut-o accepta căci concepția lui era cu totul alta și-o manifestase într'un mod admirabil în sfârșitul unui discurs rostit în 1907 la Cameră. Iată ce spunea:

„Legea iar nu lupta a dat pământ țăranului. Tot legea îl pironeste pe țăran pe pământul lui. Inalienabilitatea pământului țintește pe omul de inițiativă pe un petec de nimic și înlăntuește în mediocritate pe plugarul harnic care nu se poate întinde peste ogorul celui nevrednic. Acesta este regimul pe care l'a îndurat în cursul veacurilor țăranul nostru, care afară de foarte puțină plugărie ducea mai mult viața contemplativă a păstorilor și care deodată a fost asvârlit cu multe suferințe în munca agricolă și în vâlmășala concurenței universale.

„Ne am socoti nevrednici dacă acestei țărâni am veni
„să îi predicăm doctrinele deprimante ale socialismului.

„Avem, cât pentru noi, o altă datorie față de țărâni.
„Vom întinde acestei țărâni o mână de ajutor, dar nu
„li vom ascunde nici chinurile vieții, nici truda care este
„prețul succesului, nici opintelile cu belșug resplătite; ci li vom
„adresa vorbe de îmbărbătare și îndemn de vitejie, cum se
„cuvine față de un popor care, cred că nu și-a spus cuvântul
„depe urmă în această lume!“

Cuvinte profetice! Știind jertfa cea supremă ce cerea
pentru întregirea neamului, și-a dat consensul pentru înfăp-
tuirea exproprierei, conștient că cu realizarea visului național
este o datorie să ai o pătură rurală chemată la viața publică
și întărită în viața socială.

Tot în „Convorbirile Literare“ apar o serie de articole cari
surprind o lume întreagă. Ele constituiesc o critică francă, sin-
ceră, severă, a întregii noastre legiuiri agrare, lipsită de prin-
cipii științifice și economice.

Noile proprietăți create prin legi anti-economice și ar-
tificiale au dat rezultate dezastruoase și au diminuat resis-
tența țaranului nostru. Dovada este făcută cu un lux de ar-
gumente ce sdruncină credințele cele mai adânci.

Evenimentele fac, ca autorul acestor documentate cer-
cetări, să fie chemat a înfăptui legea de expropriere, pentru
ca să îi fie dat, vai! să încerce aceași desamăgire și
pentru a vedea că cea ce rațiunea impunea pentru ridicarea
economică a țării; cea ce determina pentru înfăptuirea unei
clase rurale întărite, care să fie cheazășia conservării sociale,—
să fie copleșite de un sentimentalism social, care să ajungă
a egaliza populațiunea rurală într-o proprietate mijlocie sub
3 ht. a.

Și acum tot D-l Garoflid este chemat ca prin o serie de
măsuri legislative să desăvârșească opera de organizare, aș
zice mai bine de reparare, pentru punerea în adevărata va-
loare a solului nostru mănos și pentru a da puțința energiilor
rurale de a deveni factorii productivi la care aspirăm și ele-
mentele naționale în care ne punem nădăjdea.

Din schițarea aceasta reese cum la „Convorbirile Literare“

ce sărbătorim s'a manifestat un curent bine caracterizat care s'a menținut și a dat o direcție.

Lumea cu cât progresează cu atât tinde spre mai multă dreptate, mai desăvârșită fericire și aspiră la o viață trupească și sufletească mai bună.

Aceste aspirațiuni urmează însă să fie canalizate și acesta este rostul curentelor. Iată pentru ce din adâncul inimei urăm „Convorbirilor“ ca la sărbătorirea centenarului său să poată invoca, ca și astăzi, aceleași convingeri, și ca din curente create de ea să incolțească sentimentele cele mai frumoase de frățescă înțelegere între fiii aceleiași națiuni.

G. Lucasievici

„CONVORBIRI LITERARE“ ȘI CLASICISMUL

Despre clasicism se poate vorbi în multe chipuri, după înțelesul ce fiecare dă acestui termen: de aceea considerăm necesară o precizare, chiar dela început. În considerațiile de mai jos, va fi vorba numai de *clasicismul autentic*; ne gândim la clasicismul consacrat prin originalitate și perfecție, ca model epocelor de înaltă cultură, ale istoriei universale.

Este vorba prin urmare de *clasicismul greco-latin*.

Cum însă și termenul acesta este susceptibil de variate accepțiuni, mai ales când îl privim în cadrul problemelor de educație și învățământ, ne vedem iarăși siliți la alte precizări prealabile. Numai astfel vom putea determina partea cu care frunzașii mișcării din jurul „*Convorbirilor Literare*“ au contribuit la înălțarea spiritului public românesc prin clasicism.

Astfel vom determina și momentul științific din evoluția studiilor clasice, când junimiștii au intervenit în evoluția culturai românești.

Clasicismul greco-latin este mai întâi de toate un *scop*; poate fi însă și numai un *mijloc*.

Este *scop*, atunci când constituie o știință care conduce, pe cine i se dedică, spre cunoașterea sistematică a vieții, limbii și culturii poporului grec și roman; o formidabilă literatură stă la dispoziția cercetătorului în acest domeniu.

Clasicismul greco-latin poate fi însă și numai un mijloc atunci când servește doar ca adaus educativ; pedagogii scot din clasicism izvoare sufletești pururea vii, pe care își întemeiază practic opera de armonizare a facultăților spiritului

atunci când își dau osteneala să pregătească pe viitorul cetățean în sensul de a se pune în slujba idealului social, alături de cel individual.

* * *

În ce moment al evoluției studiilor clasice, luate ca scop, apare acțiunea Junimei?

Clasicismul scop, adică clasicismul știință a ajuns să însemneze de fapt studiul limbilor greacă și latină. Fiindcă însă aceste cercetări nu sunt nici ușoare nici de scurtă durată, fiindcă interpretarea exactă a textelor presupune și o pregătire cu totul specială, călătorul studios se oprește adeseori în drum; mijlocul se preface astfel în scop, izvorul de informație devine obiect final de studiu: alții în altă generație vor utiliza datele obținute cu precizie de filologi și comentatori....

Clasicismul greco-latin începe aproape să se confunde cu *filologia clasică*. Secolul al XIX-lea este, cu deosebire în Germania, încărcat de un astfel de clasicism.

* * *

În evoluția conceptului științific „clasicism“, este vrednic să notăm un amănunt psihologic care a avut darul să deschidă acestor studii perspective spre un viitor de adevărată știință.

În mod obișnuit clasicism a însemnat întotdeauna studiul paralel al limbilor elină și latină, privite întotdeauna cu egal interes; în bună regulă, filologul clasic este tot atât de pregătit pentru un lagăr ca și pentru celălalt. N'a existat erudit care, dedicat o viață elenismului, să nu se miște totuși cu aceiași competență și în lumea literelor latine; și n'a existat latinist care să nu fi dat, în tinerețe sau la adânci bătrânețe măcar o lucrare de elenistică.

S'a întâmplat însă că din această permanentă asociere să rezulte pe încetul *filologia comparată*: cuvintele celor două limbi surori au semănat între ele; a semănat flexiunea, sintaxa; au fost deci studiate asemănările și deosebirile; și, când un fenomen lingvistic dintr-o limbă nu s'a mai putut explica numai prin cealaltă, s'a recurs la a treia, la a patra limbă din aceiași familie: la sanscrită, la vechea germanică.

Filologia merge astfel cu pași grăbiți spre limbistica istorică, deși poartă încă titlul de *filologie comparată a limbilor europene*.

Bopp, dă, la mijlocul veacului trecut, prima gramatică comparativă a celor mai importante limbi europene¹⁾.

În deosebi literarita sanscrită, de la *Vede* la *Buda*, apare din ce în ce mai interesantă; învățații indianaști urmăresc cu pasiune și iubire de adevăr concepțiile religioase și filozofice ale orientului arian.

Firul filologic însă se deapănă mai departe pe baza ideii de comparație; oare cari legi generale încep a se descoperi, suntem în plină lingvistică comparativă și istorică.

Filologia avusese scopuri pur practice: să restabilească texte și să le dea justă interpretare. Nouă știință caută legile generale și permanente care stau la baza comunicării prin limbă folosindu-se de toate limbile care ne ajung la cunoștință, indiferent de timp, de loc, de grad, de civilizație, etc. De la minunatele lucrări ale lui Ritschl asupra lui Plaut, am ajuns astfel la comprehensiunea lingvistică a lui Meillet și Bendrijgés.

Asupra *clasicismului-mijloc*, pe care îl vom denumi *pedagogic*, avem de adăus câteva amănunte, mai însemnate prin urmări.

Oameni de talent, ajunși în țările respective în vârful piramidei sociale, au păstrat evlavie pentru însușirile pedagogice ale dezinteresatului clasicism greco-latin.

De altă parte pedagogii au considerat pregătirea.

Pedagogii au considerat pregătirea clasică, mai exact: inițierea în studiul umanist al marilor autori ai antichității, ca bun prilej spre a promova *spiritul tânăr* spre reflexivitate, spre înseninare, spre împodobirea cu sentimente delicate

¹⁾ *Vergleichende Grammatik, des Sanskrit., Zend., Armenisch., Griechisch., Lateinisch., Litanisch., Gotisch., Deutsch., și mai târziu și Altslavischen*, 3 B-de, 3 Aufl. 1864 — 1871 (tradusă de M. Bréal în fl. franceză). În sistemul conjugării sanskrite Bopp studiază raporturile care le are sanskrita de ll. greacă, latină, germană, etc., și formulează cel dintâi, posibilitățile de alcătuire din aceste raporturi a unei *științe autonome*.

și nobile. Capodoperile clasicismului au fost, necontestat, un mare îndreptar spiritelor creiatoare ale umanității din toate timpurile; în umbra acestui clasicism s'au dezvoltat epocile de aur ale renașterii literilor și artelor în Italia, în Franța, în Germania. Chiar pentru științele pozitive limba latină a servit lungă vreme ca singur mijloc de comunicare internațională.

Tradiția de fier a spiritelor cultivate în toate țările de o parte; pedagogii, de altă parte, au făcut din învățământul clasic o bază de concentrare a studiilor secundare.

S'a socotit astfel inacceptabil ca un om cult, cu rosturi în conducerea oamenilor, să fie lipsit în operațiile minții de cunoașterea și considerarea primului act din marea dramă a vieții istorice.

S'a considerat impropriu ca artistul, filosoful, omul de litere sau științe, omul politic chiar, să nu fi pătruns cătuși de puțin în altarul unde s'au plămădit întâia dată arta, literele, filosofia....

Pedagogii au văzut în depărtarea epocilor clasicismului, în seninătatea conținutului din operele lui, în dezinteresarea personală a subiectului care urmărește studierea unor „limbi moarte” și a unui trecut apus de două mii de ani, în perfecția formală cu care se exprimă acel conținut — tot atâtea temeiuri de obiectivare a individualului, de alungare a „negurei egoismului” prin care „nu străbate lumina adevărului, nici căldura frumosului”, de ieșire din *eul trecător* spre a privi cu seninătate sufletul permanent al umanității.

Clasicismul învață pe tânăr, la vârsta când se poate învăța, că este și altceva deasupra mea, a suferințelor, a interesului, a bucuriilor mele: este epopeea societății omenești, este strădania fiecăruia dintre nesfârșiții ego, pentru a îmblânzi eposul uman, spre a armonia social voințele.

La aceste concluzii au ajuns pedagogii considerând clasicismul greco-latin nu prin ochelarii savantului, ci prin prisma obștească a educației prin școală.

Pentru cine cunoaște personalitățile proeminente din jurul „*Convorbirilor Literare*” (Eminescu în artă, Maiorescu

în critică, Petre Carp în politică), puține sunt de adaus în privința clasicismului lor educativ.

Dar să vidăm mai întâi chestiunea clasicismului — scop.

Când, în a doua jumătate a veacului precedent, apare Junimea, evoluția filologiei clasice era în punctul de trecere spre gramatica comparată a tuturor limbilor ce aparțin unei familii de popoare. Bopp se poate spune că este creatorul acestei științe noi prin opera citată mai sus.

În deosebi cunoașterea sanscritei are un rol determinant în alcătuirea filologiei comparate.

Junimiștii sunt la curent cu acest moment. Eminescu traduce o gramatică sanscrită, întrebuițând chiar caracterele originale.

Burlă scrie gramatici după Curtius, despre care spune că „a desvălit construcțiunea adevărată a organismului limbii a stabilit legătura firească ce există între diferitele elemente ale aceluși organism, și a redus mulțimea confusă de fenomene disparate, la *legi hotărâte* care ușurează considerabil studiul lor și desvoltă mai mult judecata școlarului”.

Ecoul activității didactice a lui Burlă spune că lecțiile lui erau încărcate de erudiția comparativă a limbilor sanscrită, greacă și latină.

Maiorescu însuși, spirit prin excelență filosofic, era în special un latinist care citea cu pasiune, aproape zilnic pe Horatius; preocupările de gramatică și ortografie nu l-au părăsit niciodată în decursul vieții.

*
*
*

Dar nota caracteristică a clasicismului junimist o dă concepția educativă, politică și artistică.

În artă junimiștii sunt *parnasieni*. Interesează obiectul, nu subiectul. Arta își poartă în sine scopul, *ut placeat*; ea nu are niciodată un scop în afară *ut doceat*, spre exemplu. Creînd—artistul se depersonalizează; inspirația lui este de origine transcendentă. Platon rătăcește în paginile marelui critic al Junimei.

„Căci cea ce împiedică atăția oameni, de altminteri inteligenți de a vedea bine, de a gândi adevărat, și de a scrie

frumos, și ceeace îi condamnă să rămână totdeauna mediocri, este tocmai mărginirea personalităților la interese exclusiv individuale. Prin negura egoismului nu străbate lumina adevărului, nici căldura frumosului.

Așa dar: entuziasmul impersonal — iacă semnul hotărâtor al celor chemați!

Tipurile artei trebuie să fie eterne, nu trecătoare; determinările de timp și spațiu, numele proprii, individualizează și vulgarizează poezia, a cărei menire e alta: e să înalțe, să purifice, să veșnicească.

„Poetul nu are să reproducă realitatea crudă: și dacă pe amanta sa o cheamă în realitate Safta sau Lizișoara atunci să-și păstreze numele pentru el, dar să nu-l pună în poezie, căci prin aceasta și-o înjosește“. T. Maiorescu, Critice I, ed. Minerva 1915 p. 63.

Cea mai strălucită exemplificare a clasicismului în poezie o dă cel mai mare poet al Junimei care se întâmplă a fi și cel mai mare poet al literaturii române. Eminescu simbolizează clasicismul formelor literare în limba noastră. Prin simplitate și claritate.

Filozofia indiană dă viguroase accente celor mai frumoase creațiuni politice ale lui Eminescu. Se cunoaște astăzi isvorul de inspirație al poeziei *rugăciunea unui dac*: este în forme poetice conversația lui Buda și a școlarului său.

Se cunoaște și isvorul filosofic al satirei I; întreaga desfășurare ontologică dela începutul acestei capodopere, este un ecou mișcat al unui Imn din Rrig-Veda.

Se cunoaște întreaga concepție transcendențială din „Luceafărul“: Cătălina, simbolul iubirii terestre al *Aphroditei Vulgare*, reprezintă lumea de aici; Luceafărul, „gând purtat de dor“, reprezintă lumea ideilor platonice; un singur lucru poate lega aceste două lumi: tendința de înălțare a sufletului și de pregătire a lui pentru a înțelege, deasupra valurilor vieții pământești, lumea eternă; de altă parte iubirea, „dorul“ ceresc al Luceafărului, care și-ar pierde nemurirea sub vraja pasiunii

Intreaga filozofie platonică stă ascunsă în simbolul de astăzi, feeric al Luceafărului lui Eminescu.

Nu există o poezie mai clasică și ca fond și ca formă și ca adecuare sufletească cu autorul ei, decât *Oda*, în metru safic, a aceluiași.

Exagerațiunea, așa dar, lipsa de măsură nu este compatibilă cu clasicismul educativ al Junimismului. În lături deci cu orice manifestare excesivă; în lături cu școala lui Barnuțiu care susține că „Dereptulu Romanilor“ e „dereptulu Român“, în lături cu dicționarul Academiei care trecea drept „cuventu barburu“ orice vorbă a cărei proveniență latină nu se putea stabili cu certitudine sau măcar cu aproximație ori cu puțină imaginație; în lături în politica teoretică cu naționalismul de vorbe; în lături cu beția de cuvinte în politica practică!

Adevărul, adevărul obiectiv, este singurul pururea triumfător. Naționalismul în marginile adevărului. În politică militantă, poate deduce oricine, Junimea se opune demagogiei; aceasta este personală, e vulgară.

Petre Carp cerea omului politic *corectitudine în viața particulară, dezinteresare în viața publică*.

Răsună și astăzi în urechile noastre scăpărările aforistice ale maestrului politic al cuvântului și faptei: „Talentul nu justifică orice incarnațiune, precum frumusețea nu justifică orice prostituțiune“.

Tragedia clasică rețrăește, ea însăși, aevea în atâtea din *atitudinile* marilor junimiști; se despart pe convingeri la 70 de ani, după prietenia unei vieți, Carp de Maiorescu.

Și iarăși: pus să aleagă între convingeri și necesitate, Petre Carp, în cursul marelui război, sfidează necesitatea și preferă convingerile; și dura *Ananke* trece peste dânsul.

Se zice că Maiorescu citea aproape în fiecare zi câte ceva din Horatius: nu putem încheia mai bine caracterizarea politică a Junimiștilor decât cu rândurile care încep *Oda* a treia, cartea a treia, a liricului latin.

„Nimic nu sdruncină în sufletul său tenace pe omul drept

și hotărât la drumul său: nici furia cetățenilor care și ea îndeamnă la păcate, nici fața amenințătoare a unui tiran, nici Austrul, stăpân agitat al sălbaticiei Adriatice, nici mâna puternică a lui Jupiter fulgerătorul; de s'ar prăbuși lumea, sfărâmurile ei l-ar izbi, fără să-l înspăimânte...

Clasicismul greco-latin, luat ca mijloc educativ, își găsește în viața și cultura poporului român o singură expresie vrednică de a fi menționată: aceia intrupată de mișcarea din preajma „*Convorbirilor Literare*“.

Cezar Papacostea

ISTORIA NAȚIONALĂ IN REVISTA „CONVORBIRI LITERARE“.

Societatea „Junimea“ din Iași a fost înființată de câți-va tineri cari dobândiseră în Occident o serioasă cultură generală. Când s'au întors în țară, au fost izbiți de contrastul dintre ceea ce văzuseră acolo și ceea ce regăseau aici.

Caracteristica asociațiilor de la „Junimea“ a fost spiritul critic; acelaș spirit a dominat și în revista scoasă de ei, în „Convorbirile Literare“.

Se știe cu cât folos s'a exercitat acest spirit în domeniul literaturii noastre; aceeaș constatare se poate face și în ce privește istoria noastră națională.

*
* * *

Intemeietorii „Junimii“, tot comparând Apusul cu țările noastre și fiind și prea puțin în curent cu trecutul nostru, atât din cauza educației lor în străinătate, cât și din pricina stării de înapoiere, pe atunci, a studiilor de istorie națională la noi, se îndoiau de interesul ce ar putea prezintă cercetări în acest domeniu.

În special, spiritualul și scepticul Vasile Pogor, întreba cu ce contribuiseră Românii la literatura, arta și știința mondiale și curmă orice discuție prin zeflemeaua că Românii, ca toate popoarele fericite, nu pot avea istorie și zvârlea cu perna în cap cui încerca să-l contrazică.

*
* * *

Pentru că și azi s'ar putea pune aceeaș întrebare, nu este

de prisos a aminti răspunsul ce i-a dat d. Iorga în trei conferințe făcute, înainte de război, la Vălenii de Munte.

A existat, se constată, în pământul nostru, la cei dintâi strămoși, Tracii, un fond străvechi de civilizație, a căruia dezvoltare a fost curmată de împrejurările vitregi ale evoluției noastre istorice. Dar, tocmai din cauza acestor rădăcini, suntem îndrituiți a crede că vârstă nouă vor răsări într'un mediu redevenit prielnic și că civilizația va înflori din nou aici, la unul din punctele ei de plecare.

Mai târziu, cele 2 principate românești, Muntenia și Moldova, au gravitat, în primele timpuri ale ființei lor, în orbita influenței occidentale, după cum au dovedit pe deplin, de curând, săpăturile d-lui Drăghiceanu la Curtea de Argeș. Este clar că am fi participat și noi la viața apusană dacă nu s'ar fi ivit Turcii la Dunăre. Din cauza acestora am fost înțorși cu fața la Răsărit. Dar și în această nouă și iarăș atât de grea situație, Românii au adus civilizației mondiale o îndirectă, dar capitală contribuție: au obosit, au uzat, printr'o necurmată împotrivire, avântul semilunei și au fost astfel gărzile înaintate ale creștinătății și străjerii culturii apusene.

În fine, mai târziu iarăș, când puterea otomană a început să slăbească, principatele române au stat în calea germanizării Orientului european de către Austriaci și a slavizării lui de către Ruși și au garantat astfel viața proprie a națiunilor creștine din sud-estul european și deci posibilitatea acestora de a aduce în viitor culturii mondiale aportul lor specific.

*
* *
*

Dar și fără de acestea, istoria națională nu putea rămâne indiferentă Românilor cum îi era spre pildă lui Pogor.

Se formase însă la Iași, alături de „Junimea“, o așa zisă „Societate Istorică“ din patru membri numai: Xenopol, Panu, Lambrior și Cernescu. Când aceștia au intrat, pe rând, la „Junimea“, ei au întâmpinat acolo concursul cald sufleteș al lui Eminescu și pe acel al curiozității științifice a lui Titu Maiorescu.

Porecliții „istorici“ de la „Junimea“ au afirmat atât necesitatea, cât și utilitatea cercetărilor privitoare la trecutul românesc.

La 1885, în „Convorbirile Literare“, s'au tradus câteva pagini din Schopenhauer în care acesta observă că istoria este pentru neamul omenesc ceea ce rațiunea este pentru individ. După cum omul, mulțumită rațiunii, nu este, ca animalul, mărginit numai la intuiția actualității, ci o cunoaște legând-o de trecut, tot astfel fie care generație a unui popor nu poate înțelege actualitatea și nu poate avea conștiință deplină de sineși dacă nu-și cunoaște istoria.

La un om cult se naște dorința de a-și cunoaște strămoșii și evoluția poporului din care face parte, atât din curiozitate firească, precum și pentru a se cunoaște mai bine pe sine însuș. Minunat a spus nu de mult regretatul profesor universitar Bogrea, pledând pentru învățământul clasic, că filiația culturală și genealogică nu e numai o chestie de pietate și blazon, ci și una de viață intelectuală și națională. În Occident există nu numai pentru țara întreagă, dar și pentru provincii și orașe, asociații și publicații periodice pentru cercetări istorice.

Apoi, asemenea cercetări au o înaltă valoare educativă.

Persistența fondului daco-roman în ciuda amestecurilor de popoare perindate prin Dacia, extraordinara putere de conservare etnică a poporului român, constituie temelia pe care trebuie să se înalțe edificiul civilizației românești. Constatarea că numai vicisitudinile istorice au împiedicat dezvoltarea unui fond străvechi de cultură; conștiința rolului nostru de străjeri ai civilizației apusene; cunoașterea însușirilor literare și artistice ale poporului român, — iată izvoarele credinței că acest popor merită o soartă mai bună, că are drept la atenția Apusului și că în fondul lui se găsesc toate elementele pentru ca, de aci înainte, în împrejurări mai prielnice, să-și aducă aportul specific la civilizația mondială.

Când ne amintim că la noi s'a adăpostit și că de noi s'a sprijinit tradiția culturală grecească a Orientului creștin; că, prin această tradiție, s'a pregătit terenul pentru înțelegerea imediată a ideilor marei revoluții franceze; că manifestări culturale și sacrificii pentru cultură au fost cu puțină

în vremuri de restriște, — se trezește în noi simțul datoriei imperioase de a face mai mult și mai bine în timpurile de acum senine.

În sfârșit, mai este și valoarea practică a studiilor de istorie națională.

Starea social-economică de azi nu se poate înțelege fără cunoașterea evoluției noastre social-economice. Dacă este adevărat că toate popoarele au trecut sau trec prin aceleași faze social-economice, este nu numai o curiozitate științifică pentru omul cult, dar și o utilitate practică pentru conducătorul politic român de a cunoaște evoluția istorică, pentru a-și da seamă în care fază ne aflăm, de ce ne găsim în acea fază și dacă deci vom mai rămâne în ea, sau vom trece în alta.

Era scuzabil ca Pogor și alții ca el să nu-și fi dat seama de importanța studiilor de istorie națională.

Intr'adevăr, când apar „Convorbirile Literare“, istoria Românilor se înțelegea ca o preamărire exagerată până la ridicol a neamului, așa în cât mai mult se deservea cauza națională.

Eliade, Barnuțiu, Laurian, Urechia și chiar tânărul, pe atunci, Tocilescu, nu se sfiau pe deoparte să ascundă, să denatureze, sau chiar să falsifice adevărul când nu ni era favorabil, iar pe de altă parte nu stăteau la îndoială să facă afirmări nedocumentate și construcții imaginare, în întregul scop de a dovedi originea pur română a Românilor, de a pune cultura românească alături sau chiar mai presus de cea apuseană, — pe Văcărescu, spre pildă, mai presus de Goethe, — și de a găsi în trecutul nostru rădăcinile instituțiilor liberale introduse de curând, sau chiar republicane dorite de unii.

Istoria astfel înțeleasă devenea un simplu substrat al frazeologiei exaltate până la comic a 48-tiștilor munteni din extrema stângă, cari vorbeau încă, pe vremea apariției „Convorbirilor“, de „Românii învățători ai lumii civilizate“, sau de „poporul român, Mesia al întregii omeniri“.

Mai era însă și Hâjdău, marele Hâjdău.

Inzestrat cu o erudiție vastă pe care o înfățișă din bel-

șug, cunoscător al limbilor slave, inteligență vie, ironist fin, polemist necruțător, fire extrem de susceptibilă, el impresiona, fascina, intimidă.

Știind că în atâtea privințe, mai ales în întrebuintarea izvoarelor slave, nimeni la noi nu-l putea controla, lăsa liber frâu unei bogate imaginații. Susținea, cu un impozant aparat științific și cu o neîntrecută dialectică, tezele cele mai ciudate și, pornind de la baze documentare, făcea construcțiile cele mai fantastice.

Citind curioasele lui sinteze, pe deoparte regreți adeseori că nu pot rămânea, iar de altă parte te întrebi dacă el însuși credea în ele. Nu știi dacă erau o batjocorire a unor cititori pe cari nu-i socotea în măsură de a-l controla, sau dacă el însuși era victima propriei sale fantazii, unui fel de sport în combinarea izvoarelor celor mai disparate. De la el ni-au rămas povești strălucite care întunecă încă libera judecată a unora.

Impotriva istoriei naționale astfel concepute și chiar împotriva fantaziilor uriașului Hâjdeu, s'au ridicat „Convorbirile Literare” prin 2 articole ale lui Gheorghe Panu: unul, intitulat „Studii asupra atârnării sau neatârnării politice a Românilor în deosebite secole”, publicat în anii 1872—1874, și altul despre „Studiul istoriei la Români”, apărut la 1874—1875.

Se păru o îndrăzneală nemai pomenită ca un tânăr, cum era Panu pe atunci, să atace până și faimoasa „Istorie critică” a marelui Hâjdău. Totuș, adevărul era de partea lui Panu. Deși redus, ca material, la ceea ce se publicase până atunci, el a fost călăuzit de bunul său simț, de o minte cumpanită și de spirit critic.

Panu combătea, spre pildă, tezele despre distrugerea Dacilor de către Romani și despre retragerea în munți a populației romanice de la stânga Dunării în timpul invaziilor barbare, teze menite să dovedească originea pur romană a Românilor. Indrăzneă să vorbească despre adâncile influențe datorite unei lungi conviețuiri a Daco-Romanilor cu Slavii și despre raporturi de vasalitate ale Principatelor față de Unguri și Poloni, în primele timpuri ale ființei lor.

Impotriva „Junimii” și a lui Panu în special, s'au ridicat, firește, toți acei cari monopolizau patriotismul zgometos, se

intitulau singuri buni Români și erau călăuziți în istorie de sentimente, fără preocupare de cunoașterea adevărului.

Meritul lui Panu este tocmai de a fi combătut pe acei cari pornesc de la o teză preconcepută, pe care apoi sau o afirmă fără dovezi, sau voese s'o documenteze cu orice preț, interpretând greșit sau înlăturând izvoarele contrazicătoare. Meritul lui este de a fi încercat cel dintâi să spue adevărul, oricare ar fi el.

Notăm că această încercare într'adevăr științifică a fost în „Convorbirile Literare“.

Are dreptate venerabilul d. Iacob Negruzzi, în Amintirile sale de la „Junimea“, când exprimă părerea de rău că Panu, din exces de scrupule științifice, s'a lăsat de istorie pentru care avea o aptitudine specială. Dovadă este și lucrarea sa din urmă, intitulată „O încercare de mistificare științifică“. Este o critică a cărții de curând răposatului Radu Rosetti despre „Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova“ și cred că Panu a fost mai aproape de adevăr decât Rosetti.

Panu a fost astfel cel dintâi reprezentant al spiritului critic al „Junimii“ aplicat istoriei naționale.

Pe atunci Alexandru Xenopol se îndeletnicea deopotrivă cu istoria generală, dreptul, economia politică și era prețuit la „Junimea“, între altele, pentru că era gata ori când să facă prelegeri și conferințe cu subiecte din domenii variate. Era pornit mai mult spre generalizări, spre filozofia istoriei; cu asemenea preocupări a început și a sfârșit cariera lui de istoric.

În cursul anilor 1870—1878, Xenopol publică în „Convorbirii“, o încercare de sinteză intitulată „Studii asupra stării noastre actuale“.

Făcea observația că până la începutul sec. XIX-lea, România a fost în epoca medievală a istoriei ei, când rolul principal îl joacă politica, adică raportul de puteri, iar nu factorii economici și culturali. Formele nouă politice, ca și cultura, zicea Xenopol, le-am împrumutat deagata din Apus. Pe când Apusul și-a găsit singur formele necesare dezvoltării sale pe toate tărâmurile, noi am fost ucenicii Apusului.

Xenopol exprima astfel ideea scumpă „Junimii“ că îm-

prămutasem de aiurea niște forme nepotrivite cu fondul nostru.

Aceeaș idee se găsește, mai dezvoltată, în prelegerea pe care, din timiditate, n'a putut-o roști Teodor Rosetti, dar pe care, sub titlul „Despre direcțiunea progresului nostru“, a publicat-o în „Convorbiri“ la 1874, concomitent deci cu studiul citat al lui Xenopol.

Teodor Rosetti relevă introducerea pripită a formelor nouă și întreruperea firului nostru istoric.

Avea dreptate Teodor Rosetti când zicea că societatea noastră rămăsese, din punctul de vedere al fondului, tot aceea din vremea Regulamentului organic și că numai formele se schimbaseră; că în loc de boeri și ciocoi aveam miniștri, parlamentari și funcționari de toate treptele. Dar greșea Teodor Rosetti când își închipuia că ar fi putut fi altfel. Imprumutarea formelor străine era inevitabilă, după cum fatal era ca fondul să nu se poată adapta decât foarte încet cu forma. Nu s'a adaptat pe deaîntregul nici astăzi.

Mai greșea Rosetti, cum se mai greșește uneori și azi, vorbind de ruperea firului istoric prin adoptarea constituției de la 1866. Introducerea acestei constituții la noi, a fost rezultatul firesc al curentelor de idei și al proiectelor de reforme din cele 2 principate, măcar de la 1821 încoaace.

Mai era un punct asupra căruia Xenopol și Teodor Rosetti se acordau în studiile lor.

Xenopol afirma cu dreptate că propășirea unui popor se întemeiază pe o bună situație materială și se întreba dacă se făcuse ceva pentru a așeza statul pe o sănătoasă temelie economică.

Xenopol observa că pe deoparte, nu se dădea agriculturii atenția cuvenită și că, pe de altă parte, puținele capitaluri ce aveam nu erau întrebuințate în activități productive.

Teodor Rosetti se ocupa și el în studiul lui, de starea economică a țăranului, pe care o găsea rea pentru că împrumutarea fusese și insuficientă și rău înțeleasă. În loc de a se crea o clasă numeroasă de proprietari mici dar prosperi, ne îndrumam spre proletariat agricol.

Este curios că problema agrară a fost înțeleasă de fruntași intelectuali cari erau totodată interesați în rezolvirea ei

înțeleaptă și că totuș aceleași erori s'au repetat mereu până în zilele noastre.

Teodor Rosetti mai spunea că numărul sporit al funcționarilor pe urma reformelor nouă, nu aducea un serviciu real societății, dar constituia o îngreuiare a impozitelor aruncate asupra țărănimii.

Constatările lui Teodor Rosetti au stârnit, firește, protestările noilor boeri și ciocoi, cari l'au acuzat că batjocorește libertățile publice și instituțiile chemate să asigure fericirea țării și că nu vede roadele culese și progresele realizate.

Conceptiile social-economice ale lui Teodor Rosetti se apropiau și de acelea pe care alt membru eminent al „Junimei“, Mihail Eminescu, le exprima într'o prelegere despre „Influența austriacă asupra Principatelor“, publicată în „Convorbiri“, la 1876.

Eminescu era un înfocat iubitor al trecutului românesc. Dar, mai mult poet decât istoric, își făcuse despre acel trecut o imagine mai mult romantică decât documentată. Visurile lui zburau spre cele dintâi veacuri ale vieții noastre de stat pe care, cu închipuirea lui de artist, le vedea pline de virtuțile ce lipseau lumii nouă.

Căută în iluziile despre trecut mângâiere pentru jicnirile ce-i aduceau realitățile vremii în care trăia.

Panu ne spune că odată ce imaginația lui Eminescu proiectase asupra lumii vechi o aureolă mistică, adevărul istoric nu-l mai interesa și nici nu l-ar fi admis, oricât de documentat, odată ce ar fi fost potrivit credințelor lui.

Istoria ultimilor 50 de ani, scria deci Eminescu, pe care mulți o numesc a regenerării naționale, s'ar putea numi mai bine istoria nimicirii răzășilor și breslașilor. Odată cu distrugerea acestor tălpi ale țării, s'au prăbușit și stâlpii ei, adică boerii.

Știa de altfel Eminescu să dea explicația fenomenului. Recunoștea că situația acelor clase, pe care le numea pozitive, fusese atât de rea sub vechiul regim, încât membrii lor nu se gândeau decât să iasă din ele: țăranul voia să fie fecior boeresc, negustorul boer, boerul mic boer mare, boerul mare Domn. Era o grămadire generală la porțile privilegiilor și ale slujbelor, iar golurile economice le umpleau străinii.

Așa este. Uită numai poetul că nimicirea răzășilor pe o scară întinsă începuse încă din sec. XVI-lea, din cauza împrejurărilor economice și că în sec. XIX-lea intrarea României în viața economică europeană trebuia neapărat să ducă la nimicirea breslelor. Erau consecințele inevitabile ale evoluției economice. De asemenea, era fatal ca golurile economice pe care le lăseau Românii, tot ca o urmare a vechii organizații politico-sociale, să le ocupe străinii. Tânguirile și protestările în aceste chestiuni erau zadarnice, iar revenirea la formele vechi, cu neputință.

Soluția, singura soluție, o dădea însuș Eminescu: zicea că trebuie muncă și economie. Dar aceste însușiri nu se puteau improviza când un atavism de veacuri îndrumă spre slujbe și privilegii.

Găsim deci la Xenopol, Teodor Rosetti și Eminescu, între anii 1870—1887, formulată, în proporții diferite, aceeași idee cardinală a „Junimii” că împrumutasem din Apus vestminte prea largi pentru trupul nostru.

Era latura negativă a studiilor lor. Latura pozitivă era că trebuia dată mai multă atenție țăranimii, agriculturii și industriilor derivate din agricultură.

Privind mai sus, Xenopol zicea că ținta străduințelor românești trebuie să fie de a contribui la civilizația europeană cu un aport specific, izvorât din ființa neamului românesc. Dar, pentru aceasta, trebuie cunoscut trecutul în toate ramurile evoluției sale, drept, instituții, literatură, artă, pentru ca din pătrunderea sufletului colectiv românesc să poată răsări o contribuție caracteristică la cultura mondială.

Această idee o exprimase Xenopol și în darea de seamă ce făcuse în „Convorbiri” la 1870 „Cronicei Hușilor” a învățatului episcop Melhisedec. Nu importă, zicea el, însirarea cronologică a domniilor și războaelor, ci cunoașterea vieții colective a întregului popor, în toate manifestările ei. Istoria adevărată este înțelegerea deplină și raționată a fenomenelor generale din viața popoarelor.

Acesta este scopul final al studiilor istorice.

Dar, cu toată pornirea lui spre generalizare, Xenopol era un istoric serios și de aceea adăoga că pentru atingerea scopului trebuie cercetări prealabile în arhive, singurele care

pot da temeiul documentar indispensabil construcției plănuite. Lăudă deci lucrarea lui Melhisedec tocmai pentru contribuțiile ce aducea la cunoașterea vechilor instituții.

Astfel, Xenopol arată care sunt bazele cercetărilor istorice serioase. Mai întâi amănuntele și apoi sintezele. Monografiile documentate sunt verigele fără de care nu se poate reconstitui lanțul evoluției unui popor.

Dovadă că aceasta era concepția lui Xenopol, se vede și din criticele făcute în „Convorbiri“ despre manualele de istoria Românilor. El denunță tendința de a preamări o cauză, un grup, sau o persoană, fără a cerceta documentele, sau înlăturând pe acele care contrazic teza.

Condamnă pe pseudo-istoricii cari, în loc de a se osteni să se informeze direct din documentele epocii de care se ocupă, se mulțumesc să se refere la aprecierile altor cercetători cu reputație.

Critica pe care Maiorescu, în „Beția de cuvinte“, o făcuse la 1873 lui Urechia, Xenopol o reia la 1881 cu privire la lucrarea lui Tocilescu despre „Dacia înainte de Romani“. Și aici se făcea paradă de erudiție variată, grămădind în josul paginilor citații de cărți fără nici o legătură cu subiectul, sau care nici nu fuseseră consultate.

Ieșind din domeniul generalităților, Xenopol a publicat în „Convorbiri“ trei studii cu privire la istoria Românilor. La 1875, un studiu serios despre jurători; la 1875, o pătrunzătoare critică a teoriei lui Rössler, iar zece ani mai târziu o cercetare obiectivă despre starea țăranimii în vremea lui Mihai Viteazul.

În acest din urmă studiu, critică interpretarea ce Tocilescu dăduse unui document din vremea lui Mihai Vodă, numai pentru a atribui marelui Domn față de micii proprietari o generozitate care nici nu era în obiceiurile timpului, nici împrejurările n'ar fi îngăduit-o. Xenopol avea curagiul de a fi obiectiv, arătând că Mihai fusese și el un spoliator, ca și alți Domni, arhieriei sau boeri puternici.

În discuția dintre Xenopol și Tocilescu interveni, tot în „Convorbiri“, Gheorghe Popovici, răpit prea de timpuriu cercetărilor de istoria dreptului românesc. Își exprima mulțu-

mirea că „vechea apatie față cu problemele trecutului nostru juridic încep să dispară“.

Popovici a mai dat în „Convorbiri“, la 1890, un studiu documentat în care arăta că ocoalele ce cronicile zic că Iuga Vodă a făcut în Moldova în jurul orașelor și satelor, erau forme de organizare teritorială.

Este locul să repet vorba unui erudit profesor de istorie francez, că sunt 2 feluri de istorici: „les historiens chartistes et les historiens fumistes“, sau, pe românește, istoricii documentați și istoricii moftangii. Titlul de glorie al „Convorbirilor Literare“ în domeniul istoriei naționale este că toți istoricii noștri documentați au colaborat la această revistă.

De la anul 1881 înainte, își publică în „Convorbiri“ eruditul Alex. Papadopol-Calimach documentate studii despre Harta lui Rigas, Sloboziile în România, Istoricul orașului Tecuci, Desrobirea țăranilor în Moldova sub Constantin Vodă Mavrocordat și despre patriarhul Țarigradului Atanasie Patelarie, prietenul lui Chiril Lucari.

În „Convorbiri Literare“, la 1882, a dovedit d. Al. Philippide falșitatea cronicei atribuite lui Huru.

De la 1884 înainte, publică în „Convorbiri“ conștinciosul Dimitrie Onciul studiile sale despre Iuga, despre Bogdan și Dragoș, despre Radu Negru și originile principatului Țării Românești, și în sfârșit despre Titlul lui Mircea cel Bătrân. După fantaziile lui Hâjdău, se făcea un mare pas spre restabilirea adevărului în privința începuturilor vieții de stat a Românilor din stânga Dunării. Cu toată scrupulozitatea lui științifică, s'a mai lăsat totuși și Onciul, în unele părți, influențat de prestigiul lui Hâjdău.

Cu anul 1885 începe colaborarea la „Convorbiri“ a lui Ion Bogdan, care pune în serviciul istoriei naționale cunoștințele lui de slavistică. Contribuțiile lui sunt de o deosebită valoare prin importanța subiectelor, îngrijirea cu care publica documentele, cumpătarea cu care le interpretă, ordinea și claritatea expunerii.

Ni-au rămas de la el, publicate în „Convorbiri“, critici ale lucrărilor lui A. Densușianu, Tocilescu și Sbierea, în care arăta că limba română nu putea fi încă formată când Au-

relian a părăsit Dacia și că traducerea cărților bisericești în limba română nu putea dată încă din sec. XII-lea.

În 2 studii dovedea că din izvoarele bizantine nu se poate deduce o stăpânire, în care a crezut și Onciul, a Asăneștilor în Dacia și că nu se poate vorbi de o Moldo-Vlahie încă de la sfârșitul sec. XII-lea.

În alt articol arăta că acel „Io“ din fruntea titulaturii Domnilor români nu era în legătură nici cu o stăpânire a Asăneștilor în Dacia, nici cu împăratul Ioanițiu cum credea Xenopol, ci era numai un împrumut diplomatic al cancelariei voevozilor noștri de la cancelariile țarilor bulgari din sec. XIV-lea.

În sfârșit, în darea de seamă despre lucrarea polonului Krzyzanowski asupra începuturilor Țării Munteneste, se exprima pentru întâia oară îndoiala despre existența unui Basarab-ban la 1241.

„Convorbirile Literare“ se mai mândresc de a fi numărat printre colaboratori, deși numai cu vre-o 2 din lucrările lui secundare, pe Constantin Giurescu, acel far luminos în studiul cronicelor și al claselor noastre sociale.

Opera lui C. Giurescu este o dovadă strălucită de ce construcții solide se puteau face, cu privire la trecutul românesc, prin cercetarea cu răbdare și obiectivitate a materialului documentar păstrat înainte de război în arhivele noastre.

În privința istoriei noastre contemporane, pe lângă scrieri și documente, s'au publicat în „Convorbiri“ și prețioasele memorii a doi bărbați cari au participat de aproape la viața publică a României constituționale.

Teodor Văcărescu își desăvârșise prin continuă citire cultura dobândită în școli apusene și, respectuos de tradiția neamului său, își însușise frumusețile limbii strămoșești. Memoriile, scrise într'un stil deosebit de atrăgător, ale acestui fost mareșal al Curții, ministru plenipotențiar și vice-președinte al Senatului în vremea regelui Carol, începuseră a fi publicate în „Convorbiri“ înainte de război.

Din nenorocire, pe cât sunt informat, urmașii lui n'au luat măsuri pentru a pune la adăpost manuscrisul în timpul războiului, așa că pare că trebuie să înregistrăm și această

pierdere, cu atât mai simțită la noi unde oamenii politici n'au prea lăsat memorii.

Din fericire, a putut fi tipărită în întregime acea minunată istorie politică a României constituționale, scrisă de Titu Maiorescu sub formă de introducere la discursurile sale parlamentare. Oamenii și lucrurile sunt judecați cu aceea pătrundere ascuțită și ironie fină, dar cu atât mai usturătoare, care au caracterizat toată opera scrisă și vorbită a marelui critic dușman al beției de cuvinte.

Nu voi înșira pe toți istoricii încă în viață, colaboratori ai „Convorbirilor Literare“.

Este destul a aminti pe acel bogat semănător de lucruri nouă despre istoria națională, d. Iorga; pe d. Alex. Lăpe-datu, care unește preciziunea faptelor cu perfecta claritate a expunerii; pe savantul bizantinolog d. Russo; pe neobositul cercetător în domeniul numismaticii, d. Moisil.

Vorba franceză: *j'en passe et des meilleurs*.

Dar nu numai prin monografiile, ci și prin recenziile ce s'au publicat în coloanele lor, „Convorbirile Literare“ au bine-meritat de la studiul istoriei naționale. Recenziile făcute de maeștrii ale căror nume le-am amintit, au fost mai mult de cât rânduri de laudă sau de critică vagă; au fost, cum trebuie să fie recenziile serioase, adevărate contribuții la cunoașterea chestiei debătute, prin rectificări și adăogiri.

În rezumat, tradiția serioasă în materie de istorie națională, inaugurată de Panu la „Convorbiri“, a fost respectată peste o jumătate de veac.

Inteligentul Panu zicea că sinteza în istorie este periculoasă pentru că presupune mai întâi o mare bogăție de fapte precise și apoi o riguroasă logică deductivă.

Încercarea lui Xenopol de a scrie o sinteză a istoriei Românilor, a însemnat, desigur, pentru vremea ei, un pas urias înainte în cunoașterea istoriei naționale.

Planul lucrării este interesant prin aceea că Xenopol a fost eclectic între diferitele școli istorice.

N'a căzut, spre pildă, în păcatul școlii materialiste care consideră factorul economic ca pe singurul hotărâtor în evoluția istorică. Această concepție unilaterală, expusă la noi de Dobrogeanu Gherea, a fost combătută cu caldă convingere în „Convorbiri“ de d. Mehedinți la 1895. N'a căzut Xenopol nici în greșala opusă, de a ignora factorul economic. A înțeles că explicarea procesului istoric ar fi perfect ideală — cum se exprima d. Mehedinți — când ar putea ținea seamă de toți factorii, materiali ca și morali și de influența lor reciprocă. Însăș școala marxistă a recunoscut de altfel, că există și factori ideologici de mare însemnătate. Creștinismul, spre pildă, nu poate fi privit, cum ar voi unii, numai prin prisma unor împrejurări economice. Se recunoaște că în istoria omenirii există și un factor de entuziasm pentru adevăr și dreptate, izvorând din idealurile conștiinței omenesti. Adeseori oameni de stat, conducători politici în vremuri grele, ca spre pildă ministrul rus Iswolsky în timpul războiului mondial, au rămas chiar cu impresia că „destinele națiilor sunt cârmuite de idei și de factori abstracți și psihologici mai mult decât de interese materiale“.

De altă parte, deși era preocupat de a da istoriei caracter de știință pozitivă, Xenopol nu s'a mărginit la expunerea faptelor care se repetă pretutindeni și totdeauna, de câte ori revin cauzele care li-au dat naștere. Nu s'a mărginit la istoria zisă socială, adică la cercetarea câtorva faze social-economice prin care au trecut sau trec toate popoarele. În afară de aceste faze mari care se înlanțuesc cu o rigurozitate oarecum științifică, mai sunt și faptele unice, care nu se repetă, fie că privesc numai indivizi, fie că se referă la o generație sau la o epocă mai lungă. Nici acestea nu pot fi lăsate la o parte. Însăș școala marxistă a recunoscut că dealungul istoriei se ivesc în toate clasele sociale individualități care se ridică, măcar parțial sau temporar, deasupra intereselor lor de clasă, uneori chiar cu prețul propriului sacrificiu. A mai recunoscut și repercuzia dealungul generațiilor a unor acte individuale. Alta este, firește, întrebarea ce-și punea Kant și de care-mi

vorbea odată și Maiorescu într'o delicată situație politică ¹⁾: dacă nu cumva indivizii și popoarele lucrează în mod inconștient la realizarea unor intenții necunoscute ale Firii.

Fiindcă, deci, individualitățile și faptele unice exercită o influență asupra evoluției istorice, Xenopol n'a căzut nici în greșala aceloră cari voesc o istorie anonimă, în care să nu fie vorba decât de marile curențe colective. Tendința spre anonimă în istorie, apare de altfel ca o tendință de nivelare demagogică, un fel de teamă de inegalități sociale ce ar derivă din cultul strămoșilor. Singurul efect însă pe care amintirea strămoșilor îl mai poate avea în lumea nouă este de a trezi în firile de elită o mai vie conștiință despre îndatoririle lor sociale.

Dar, dacă planul sintezei lui Xenopol era bun, pentru sinteză însăș nu venise încă timpul.

Nu numai în amănunte, dar și în chestii capitale privitoare la istoria noastră, cercetări sârguitoare au ajuns la alte rezultate decât cele admise de Xenopol, sau le discută încă.

Fustel de Coulanges a zis: „L'histoire est une science qui se fait avec les documents qu'on a et non pas avec les impressions personnelles que chacun de nous voudrait y porter“ ²⁾.

Aceasta a fost și lozinca istoricilor cari au colaborat la „Convorbirile Literare“.

Pentru acei cari, ca mine, au cunoscut de aproape pe mai mulți dintre ei, prețuirea lor pornește și din minte și din inimă.

Pentru generația care de acum pășește în ogorul istoriei naționale, ei cată să fie pilde și de pasiune — fără de care nimic bun nu se face — pentru cunoașterea trecutului românesc, și de probitate științifică în cercetarea lui.

Continuarea, cu acelaș foc sacru și în acelaș spirit, a străduințelor lor cinstite ca monumentul istoriei Românilor să se poată ridica odată pe temelia neclintită a adevărului, este cel mai nimerit prinos ce li se poate aduce și totodată bătrânei reviste în care și-au publicat lucrările.

Ioan C. Filitti

¹⁾ Cf. articolul meu „Maiorescu la 1913“, în *Convorbiri Literare*, 52, 1920, p. 115—123.

²⁾ La monarchie franque, p. 69.

„CONVORBIRILE“ ȘI LIMBA LITERARĂ

În dezvoltarea culturii noastre naționale și în deosebi în dezvoltarea limbii noastre literare și a literaturii române *Convorbirile literare* înfățișază nu numai o perioadă însemnată, ci un caz rar, cu însușiri și rezultate unice, în felul lor.

Întâi, prin însăși *durata* lor de peste o jumătate de veac, neîntrerupt, ceea ce nu s'a mai întâmplat la noi Români, până acum, cu nici o revistă literară, iar în vechiul regat cu nici o publicație periodică. Numai în Ardeal, ca un semn vădit al tenacității Românilor de acolo în lupta lor națională și, poate, ca o urmare a mediului cultural mai occidental în care au trăit, a mai dat neamul nostru dovada unei asemenea stăruințe, întinse peste mai multe generații: cele două ziare venerabile, *Gazeta Transilvaniei* și *Telegraful Român* sânt chiar mai bătrâne decât *Convorbirile*. Dar, pe când acestea își datorează lunga lor viață faptului că sânt publicații oficiale ale unor organisme oare-cum naționale și deci prin chiar aceasta cu însușirea unei lungi continuități în manifestările lor — biserica și organizarea politică a națiunii pentru cucerirea drepturilor sale —, singure *Convorbirile literare* sânt până acum la Români unica publicație care să-și fi datorit o așa de întinsă viață numai consecvenței, disciplinei și jertfelor unui cerc de oameni liber alcătuit, fără nici un sprijin, pe față sau ascuns, al vre unui așezământ oficial sau al vre unui organism politic.

Facem această constatare nu pentru fala celor care au întemeiat revista sau pentru vanitatea celor care au stat în jurul ei, ci pentru semnificarea sociologică ce o are faptul în

sine, ca o manifestare a însușirilor de voință de care e capabil poporul nostru și ca o întărire a sentimentului de încredere ce trebuie să avem în capacitatea de muncă și de cultură a națiunii noastre.

Al doilea, „Convorbirile literare” au un loc deosebit în mișcarea noastră literară prin îndrumarea sănătoasă ce au dat acestei mișcări, statornicind criteriile valorilor reale în lumea creațiunilor sufletești, fixând principiile limbei literare și ale ortografiei sale, introducând spiritul critic constructiv în cultura noastră, obiectivitatea, liniștea, urbanitatea și pregătirea științifică apuseană în discutarea problemelor (chiar și a celor politice). Intemeietorii *Convorbirilor* au dat exemplul unei pasiuni dezinteresate pentru cultura națională, pentru artă și știință, pentru frumos și adevăr, făcând din aceste bunuri ideale o necesitate de viață și punându-le în însăși viața lor de-asupra tuturor formelor și aspirațiilor, ca armonia și valoarea supremă a existenței.

Al treilea, e faptul că de la început *Convorbirile* au euerit pentru „direcția nouă” mințile cele mai distinse și au grupat în jurul lor, une-ori chiar au trezit mai tot ce eră la noi talent literar și cugetare filosofică, — pe de o parte însuflețind din nou și par'că întinerind, pe marii scriitori ai generației precedente, Alecsandri și Constantin Negruzzi, iar pe de altă parte dând avânt, prin cultura, prin sugestiile și prin căldura prietenească și înțeleghătoare a unui mediu superior, la tot ce eră atunci între Români tânără nădejde în sferele culturii, în toate provinciile românești: Eminescu, Slavici, Creangă, Gane, Iacob Negruzzi, Lambrior, Panu, Xenopol, Conta, Ioan Paul, Miron Pompiliu, Matilda Cugler-Poni, Naum, Șerbănescu, Scheletti, mai apoi Caragiale și Duiliu Zamfirescu, în urmă, într'un penultim val, Coșbuc, Popovici-Bănățeanu, Brătescu-Voinești și, în cea din urmă undă, Cerna.

Cum se explică în viața noastră de acum 50—60 de ani, stăpânită încă de unele deprinderi bizantine, această soartă a *Convorbirilor*: repede lor autoritate, atracția par'că magnetică asupra marilor talente ale vremii, durata lor neobicinuită.

De-bună-seamă, împrejurări prielnice ale momentului

istoric, pregătit de desvoltarea anterioară, și ale atmosferei senine a unui centru de cultură ferit de sterila agitație a febrei politice, au înlesnit această înflorire; cauzele adânci însă ale unor asemenea fenomene nu pot fi în împrejurări din afară, ci în însușiri sufletești excepționale ale întemeietorilor și, prin ei, ale întregului cerc grupat în jurul lor.

După atâția alții, îngăduiți-mi a le aminti iarăși, spre a ne împărtăși încă odată din binecuvântata lor influență.

Intemeietorii *Convorbirilor* au fost mai întâiu, în hazardul întâlnirii oamenilor din aceeași generație, inteligențe de o rară calitate, hrănite de o superioară cultură, la înălțimea a tot ce putea avea Apusul mai distins; cel puțin despre doi dintre ei se putea zice — ceea ce, poate cu mai puțină dreptate, s'a zis nu de mult despre alții — că erau „mari europeni“, prin factura lor sufletească și prin cultura ce agonisiseră; fără îndoială, ei erau atunci expresiunea cea mai strălucită a cugetării și a culturai românești.

Dar numai aceasta n'ar fi fost de ajuns. Inteligențe strălucite mai erau afară de ei, chiar împotriva lor, unele cu o înfățișare de cultură seducătoare. Gândiți-vă numai la acel prestidigitator intelectual, Hașdeu, care, vieța lui întreagă, a căutat să dărâme influența *Convorbirilor* și să grupeze în jurul său o mișcare literară.

Inteligența, ori-cât de scânteietoare, nu e de ajuns spre a creă ceva durabil și a țineă laolaltă într'o vieată de grup temperamente cu însușiri adesea divergente. Sânt necesare și calități de inimă și de voință, care să dea căldură, direcție, unitate, continuitate și cadru activității tuturor.

Intemeietorii *Convorbirilor* au avut și aceste însușiri de caracter: subordonare a vieței la o disciplină occidentală, regulă și urmare în muncă, prețuire a bunurilor ideale mai pre sus de ori-ce bunuri materiale, supunere de-bună-voie la valori superioare într'o comunitate liber aleasă, de dragul unor idei și a unei prietenii care se susțineau reciproc.

Cât de strânsă eră această legătură sufletească și de ce calitate, o arată un fapt, pe care mi l-a povestit Titu Maiorescu. Spre a protestă în potriua unui abuz al unui ministru — de justiție, mi se pare — prin anii 1870, „Junimea“ hotărăște

ca membrii ei care erau magistrați să-și dea demisia. Fără a li se comunica despre ce este vorba, li se telegrafiază la cei din alte orașe numai aceste cuvinte: „Juvenis, dă-ți demisia!” — și toți, fără ezitare, și-au dat-o.

Erau toți tineri, aveau încrederea, optimismul și avântul tinereții, seninătatea și veselia ei, ducând-o, unii din ei, în adunările lor intime, până la fantazie și exuberanță; în manifestările lor publice erau însă stăpâniți de sentimentul răspunderii și de dorința de a înălța vicața publică a națiunii lor printr-o contribuție personală la cercetarea serioasă a problemelor, la luminarea cinstită a opiniei publice, la stabilirea normelor unei vieți de cultură. Nu vanitate literară sau ambiții persoanele erau resortul scrisului și faptelor lor, ci scopuri de educație națională.

Câteva fapte caracterizează de la început acest timbru deosebit al activității lor în mijlocul societății românești.

Acești tineri de mari talente și de neobicinuită cultură nu se gândesc întâi la dânsii și nu se îndreaptă întâi spre politică, ci întemeiază o societate literară, în care, timp de doi ani, înainte de a scoate o revistă, citesc în ședințele lor săptămânale mii de poezii române — toate cele publicate până atunci — „cu scop de a compune pentru juna generațiune română o antologie în care toate poeziile să fie, dacă nu mai pre sus de ori-ce critică, cel puțin însuflețite de un simțimânt poetic și ferite de înjosire în concepțiune și în expresiuni”. Din această lectură în comun a eșit studiul clasic „Despre poezia română”, cu care începe numărul 1 al *Convorbirilor* și care pune temeiul criticii literare în țara noastră.

Acești tineri întemeiază apoi o tipografie și adresează un „apel la autorii români”, vestindu-i că societatea „Junimea” se obligă să tipărească pe cheltuiala ei „ori-ce manuscris românesc a cărui oportunitate se va fi constatat de un comitet ales pentru fie-care op dintre membrii competenți ai „Junimei”.

Acești tineri introduc apoi încă ceva nou în societatea românească: prelegeri publice organizate metodic, pe care le țin ani de-a-rândul, înfăptuind astfel, cu decenii înainte și cu mai multă ordine în gândire, ceea ce vor să realizeze acum așa zisele „universități populare”.

Intemeietorii *Convorbirilor* simțeau ca o datorie de conștiință și de răspundere personală pentru starea națiunii lor să pună inteligența și cultura lor în serviciul unei acțiuni de luminare și educare a spiritului public.

În sfârșit, în al treilea rând (și, poate, în întâiul) — pe lângă excepționalele însușiri de inteligență și cultură, de caracter și disciplină ale mai tuturor conducătorilor lor —, membrii acestei grupări au avut norocul, foarte rar, de a avea în mijlocul lor o personalitate care nu numai că concentra în sine la o potență superioară toate aceste calități de rasă, dar eră și un *mare organizator și animator*, un spirit critic și filosofic cu largi orizonturi de cultură, cu un echilibru în cugetare și în faptă, un prestigiu și un farmec cum rar se întâlnește: Titu Maiorescu.

Pentru el, mai ales, eră ca o necesitate organică o activitate de educator în stil mare. El este sufletul noii mișcări de idei, călăuzitorul culturei publice în ce privește în deosebi limba și literatura națională.

În desorientarea generală a claselor noastre cititoare de atunci, simțul pentru ce poate fi frumos în creațiunile literare și pentru ce e dezvoltare sănătoasă în formele limbei amenință să se rătăcească, sub influența superficialității de cultură a multor scriitori și sub îndrumările absurde ale etimologismului latinizant și ale fonetismului lui Pumnul.

Prin prestigiul ce-l aveau, reprezentanții acestor direcții ar fi putut izbuti, cel puțin pentru câțva timp, să îngreueze dezvoltarea culturei naționale, impunând ca limbă literară o limbă greoaie și artificială și săpând astfel, ca în Grecia de astăzi, o prăpastie între clasele populare și pătura suprapusă, între limba vie a poporului și limba scriitorilor.

La această cotitură primejdioasă vine la timp Titu Maiorescu. Cu liniște și urbanitate, dar cu toată tăria necesară, el arată falsitatea și ridicolul formelor ce pretindeau să se impună spiritului public în numele științei, al patriotismului sau al bunului gust, dărâmă barocele alcătuiți, aduce din nou limba și literatura națională la matca lor firească și face educația adevărată a cugetării și a gustului claselor conducătoare.

Deprins prin profunzimea minții și a culturei sale să

meargă totdeauna până la cercetarea principiilor problemelor, dar cu preocupări constante de educator, el prin studiile sale statornicește în forme lapidare, însă la nivelul înțelegerii tuturor, normele fundamentale ale limbei și ortografiei noastre și ale unei critice literare constructive, iar prin „Logica”, prin prelegerile și prin traducerile sale el îndrumază cugetarea filosofică românească și-i fixează terminologia.

Legând firul desvoltării de tradiția sănătoasă a predecesorilor și luminând-o cu razele celei mai înalte culturi a vremii, el face să iasă la iveală din nou cele două mari talente ale generației precedente — care steteau de-o parte, în aiureala scrisului românesc de atunci, — trezește în tinereime bunul-simț, dorința de cultură serioasă, priceperea justă a frumosului, respectul adevărului mai pre sus de ori-ce sentiment, ori-cât de prețios ar fi acesta, înțelegerea adevărată a iubirii de patrie, care nu se poate întări prin teorii false și prin declamații goale, — și îndreaptă privirea celor cu carte spre limba, literatura și arta populară, ca spre izvoarele și formele pururea limpezi și adânci ale geniului național.

Prin ideile sale înțelepte și prin forma clasică în care le înfățișează (la 25 de ani tot așa de desăvârșit ca și la 50), el face astfel din *Convorbirile literare* făclia care luminează o națiune întregă pe calea culturii, desmeticește mințile, echilibrează cugetarea, înlătură rătăcirile și valorile dubioase, recunoaște și stimulează talentele reale.

Convorbirile literare nu numai că și-au împlinit cu prisosință scopul ce-și propuseseră prin declarația redactorului lor Iacob Negruzzi, „de a servi ca punct de întâlnire și înfrățire pentru autorii naționali”, ci — prin studiile lui Titu Maiorescu: *Despre poezia română, Asupra poeziei noastre populare, Scrierea limbei române, Limba română în jurnalele din Austria, Neologismele* — au pus temelia desvoltării limbei și literaturii noastre de atunci încolo. Prin studiile acestea și în genere prin toată comoara ce ne-a lăsat în „Criticele” sale, Titu Maiorescu ne-a dat modele clasice de critică fecundă, de polemică civilizată și educatoare, de cugetare și de stil.

Să ascultăm iarăși câteva din cuvintele lui înțelepte:

„Singura clasă reală la noi este țăranul român și realitatea lui este suferința sub care suspină de fantasmagoriile claselor superioare“. „În toate cestiunile ce se refer la natura limbei, poezia populară ne poate servi de model“. „Simțimântul naiv al poporului este compatibil cu ideile cele mai înalte“. „Limba în ori-ce manifestare a ei, în gramatică, ca și în expresiuni și idiotisme, este un product necesar și instinctiv al națiunii și individul nu o poate niciodată modifica după rațiunea sa izolată“. „De la sine nu se îndreaptă nimic în capetele unei generațiuni; căci ori-ce cultură este rezultatul unei lucrări încordate a inteligenței libere și datoria de a afla adevărul și de a combate eroarea se impune fără șovăire fie-cărui om care nu se mulțumește cu existența sa privată de toate zilele, ci mai are o coardă în sine, ce răsună la fericirea și la nefericirea națiunii din care s'a născut“. „Limba este o ființă organică și nu o figură geometrică; ea poate avea grație și fără să aibă simetrie și regulă paradigmatică, ea are forma și dezvoltarea liberă a copacului natural și nu primește subjugarea pedantă, precum o încercă Ludovic XVI la merisorii de pe terasa din Versailles, ciunțiți în piramide regulate și — urâte“. „Dacă este să vorbim și să scriem bine românește, trebuie *neapărat* să ne dăm osteneala de a cunoaște și biblia română în frumoasa limbă din secolul al 17-lea, și cronicarii noștri, și poveștile, poeziile și proverbele populare. Fără această cunoștință nu poți fi scriitor român“.

1. Rădulescu-Pogoneanu

FILOSOFIA JUNIMEI

Făceți-mi grația de a nu mă socoti, în acest concert de elocință, o voce discordantă, și de a asculta o succintă prefață a unui studiu, vrednic a fi mai cuprinzător, căci e la largul său: filosofia la „Convorbiri literare“.

Îngăduiți-mi ca, unind glasul meu cu acela mai autorizat și mai reputat al vorbitorilor precedenți, să închei cu pietate retrospectivă și nostalgieă bilanțul filosofic al revistei ce are meritul puțin obișnuit — unic — la noi, de a fi durat o punte spirituală peste trei generații de cultură românească.

După nefericite incidente istorice și fatalități adunate toate la un loc, cele dintâi licăriri, în cuprinsul românismului, ale unei cugetări neîncătușate iau ființă odată cu avântul de redesteptare dela începutul veacului trecut.

Asemenea unui cavaler al Apocalipsei, Gheorghe Lazăr coboară cu freamăt sufletească în mijlocul nostru și aduce cu sine cuvântul cel nou al filosofiei Kantiane, împotrivindu-l sensualismului francez al abatelui Condillac, sensualism ce este o moștenire filosofică dela dascălii greci ai Colegiului St. Sava. Lazăr știa franțuzește, însă credea, că filosofia franceză „trebuie să-și scoată căciula înaintea celei nemțești și prin urmare pe Condillac, cu toate descoperirile sale, nu-l avea de mare lucru în filosofia veacului“ (Curierul românesc, 1839).

Altminteri, în ciuda așteptărilor întemeiate, I. Heliade-Rădulescu, deși ucenic al lui Lazăr, se simte atras mai ales de simplismul sensualismului lui Condillac sau de o speculație aventuroasă, nu numai în filosofie, dar și în alte discipline; iar Eufrosin Poteca, un alt pionier al cugetării românești, se oprește la punctul de vedere dogmatic, depășit de Kant, și pe

deasupra cercetează filosofia în funcție ancilară de teologie. În 1829 Eufrosin Poteca nu află altceva mai bun de tradus, pentru a călăuzi lecțiile sale, decât opera obscurului profesor din Halle, J. Gottlieb Heineccius (Heinecke), se pare, fiindcă această operă fusese tradusă înainte „în limba elinească de Dumnealui Marele Ban, Grigore Brâncoveanu“.

Deci nu se poate încă vorbi de vre-o înrâurire apreciabilă a filosofiei asupra culturii noastre. Filosofia își plimba gondola singuratică pe apele moarte ale nepăsării publice. Filosofia șovăia între ființă și neființă. Prospectorii rămăsese în drum. Căci ignoranța, nesianzitatea, lipsa de talent și de spirit critic, confuzia genurilor, în sfârșit, nediferențierea în gândire pusese stăpânire, fără a întâmpina împotrivire, asupra celor mai mulți. Scriitorii implorau indulgență, invocând drept scuză nelalocul ei patriotismul și buna lor voință. Prea puțini puneau înainte adevărul și normele statornice ce decurg firese din orice disciplină evoluată și cari, de aceea, se impun obligatoriu oricui se simte chemat a înrodnici o disciplină de cultură. Idolul era cuvântul gol dar solemn.

Astfel, lucrarea modestă dar plină de făgăduinți dela început s'a irosit ca o apă într'un pustiu nisipos. Aproape totul trebuia luat dela primele elemente și într'un spirit cu desăvârșire altul. Rodul era gata a se istovi în floare. Și atunci, în rariștea de cugetare matură, în pocnetul de vorbe goale, în șuvoiul nestăpânit al cuvintelor sonore, în lumea aceea de vântură-vorbe, se înalță ca o oază „Junimea“. O „direcție nouă“, care, mai curând de cât ne îndreptățiau condițiile de viață ale trecutului, devine direcția urică, sensul unic. Un caz puțin obișnuit de putere iradiantă.

Lozinea „Junimei“: adevăr, în toate ramurile de cultură, este de precădere un consemn filosofic. Căci filosofia ne îndeamnă a merge tot mai departe, tot mai adânc, până la ultima Thule, până la coloanele lui Hercule — până la evidență. Gândirea filosofică e alta decât gândirea matematică, filologică, istorică, absorbită în mărunțișuri pragmatice; e o gândire, care nici până în clipa de față n'a găsit la noi înțelegerea cuvenită.

„Junimea“ prin organul publicistic al „Convorbirilor literare“, în dorința de a pune capăt răului, începe cu luptă

și osteneală multă opera discernământului, opera de *vitalizare* a culturii, de așezare a fiecărui lucru la locul său, în sfârșit, un război necruțător împotriva falsificării sufletești. Se ridică de netrecut digurile spiritului critic și ale bunului simț; se statornicește deplin că orișice operă își află măsura, nu în criterii din afară — sociale, politice, patriotice, utilitariste, ci în normele interioare genului, orice ar fi el: literar, artistic, științific, religios.

Adevărul, de bună seamă, e o mâncare destul de rară, și încă mai rar cel ce o mistue; dar e o hrană trebuitoare oricărei culturi sănătoase. *Veritas non quaerit angulos*. Și e lucru știut că o societate se judecă după gradul de respect față de dreptate și adevăr; căci, după cuvântul lui John Locke, dreptatea și adevărul sunt legăturile comune, cei doi piloni, ai unei comunități naționale. Ce e o cultură pe temei de minciună și falsitate, și un stat pe temei de nedreptate și împilduire?

Principiul acesta: să ascultăm, disciplinându-ne singuri, de legile imanente ale culturii superioare, nu de mobile lăaturalnice: publice sau particulare, — stă și azi neatins, străjuind ca un veșnic indemn toate răspântiile de pe întinsul cugetării românești. Aș fi îndemnat a spune chiar: astăzi, când vechi idei de mult osândite sunt ripolinate în gustul vremii, azi, când au prins a mișuna solomonari îndoelnici, acest principiu e tot atât de trebuitor ca la ivirea „Junimei“, fiindcă începe a fi dat uitării și de aceea e primejdie ca totul să ajungă iarăși vraiste. O nouă „Junime“, o proaspătă solidaritate tinerască, hotărâtă a respecta și a face să biruiască condițiile generale ale unei culturi europene, e un dor viu al multora.

Piatra de ascuțit spiritele — nu numai în filosofie — a fost Titu Maiorescu, acea uimitoare personalitate reprezentativă, care îmbina între sine calități și virtuți rare: înțelepciune, simț al frumosului, bogăție de cunoștințe, eleganță de atitudine, putere de pătrundere, finețe de judecată, iscusință de exprimare. „Cât de atrăgător e omul, când este om“, cânta poetul Menandru. Și pentru generația mea, Titu Maiorescu a fost mai ales Cugetătorul.

Locul ce ocupă filosofia la „Convorbiri“ nu e vast, însă e sigur. Chiar dacă n'a dat o filosofie „originală“, Revista a

avut beneficiul inițiativei fecunde, satisfacția de a fi săltat nivelul de gândire printr'o nouă metodă și, mai ales, meritul de a fi întemeinicit dreptul la existență al filosofiei în cultura noastră. Mișcarea filosofică mai nouă, în țara noastră, e rodul activității din sânul „Junimii“. Și orice s'ar spune, în istoria culturii noastre moderne, titlul de mândrie al „Junimei“ va fi trezirea interesului pentru cea mai înaltă expresie a culturii: Filosofia.

„Junimea“ n'a avut dogme, ci probleme; n'a impus sisteme, ci o rectitudine de cugetare; nu s'a închis în colivia unui fanatism, ci a deschis ferestre spre lumină. De altminteri, în filosofie nu există soluții dictatoriale. În schimb există o soluție diplomatică, rodnică în expediente dialectice — electismul — de care însă nu putem spune că e filosofia cea mai bună. Și nu aceasta a fost soluția „Junimei“ și nici nu putea fi, căci la „Convorbiri“ se gândea bărbătește. Filosoful nu e un conferențiar al Infinitului; el nu se hrănește cu ambrozia și nectarul zeilor, ci tot cu fapte, dar cu faptele cele mai substanțiale, cu faptele prime ce susțin orișice gândire responsabilă. Iar filosofia nu e ca hidra de apă dulce, pe care biologul Trembley o întorcea pe dos și totuș continua să viețuească. O filosofie pe dos, cum începe a prinde în tulburata noastră vreme, e o caricatură, de oricâte vremelnice biruințe s'ar bucura.

Firește, la „Convorbiri“ a fost un curent dominant: criticismul Kantian, singura filosofie mai nouă ce depășește ideologia stearpă a veacului revoluției franceze, filosofia prin care omenirea a început a gândi pentru a treia oară, după ce a gândit întâi prin Socratism, iar a doua oară prin Cartesianism. Și anume — precizarea e necesară — a fost criticismul, așa cum se resfrângea în filosofia mizantropului din Frankfurt, Arthur Schopenhauer, care pe la 1860 înviase, după ce aproape 50 de ani, silit de nepăsarea și neînțelegerea opiniei filosofice, stătuse, furios dar plin de încredere în steaua sa, în obscuritate. Pe la 1860 ceasul lui Schopenhauer a bătut. Asupra multora Schopenhauer a produs impresia, pe care o are orbul operat de cataractă: au văzut lumina zilei, au avut revelația.

Ca și în apus, și la „Junimea“, Schopenhauer ajunge un

penat filosofic, dar nu un idol și un stricător de suflete. De aceea noi cei de azi nu mai înțelegem, cum în Parlamentul micului regat s'a putut aduce „Junimei“ naiva învinuire că e infectată de pesimismul schopenhauerian. Schopenhauerianismul nu era un virus, ci un vaccin profilactic. În sfârșit, să nu uităm, că una din cele două traduceri în franțuzește ale operei de căpetenie: „Lumea ca Voință și Prezentare“ — traducere impecabilă — de n'ar fi greșelile de tipar — se datorește prietenului „Junimii“: Zizine Cantacuzin.

Când „Junimea“ începe a-și desfășura activitatea rodnică și disciplinată, constelația filosofică era următoarea: Filosofia speculativă germană, întrupată ca într'un semizeu de Fr. Wilh. Hegel, se prăbușește după moartea acestuia în 1831. Urmarea au fost pe o parte întremarea materialismului, sprijinit pe științele naturii, cultivate cu zel de neofit pe atunci, mai ales în Germania, rămasă în urmă cu mișcarea științifică — încăerarea în jurul materialismului era în toi după 1855; iar pe de altă parte revenirea la un Kant, purificat de tâlmăcirile compromițătoare ale speculației; și totodată pasiunea pentru Schopenhauer, care îndestula năzuințele multora, căci el se războia și cu materialismul, numit de el „filosofia calfelor de bărbieri“ și cu „absurda“ speculație hegeliană, cerând și o înțelegere mai dreaptă a Kantismului. În treacăt fie citat, că în anul 1869, când Eminescu ajungea la Viena, slobodul ucenic al lui Schopenhauer, Ed. von Hartmann publica al doilea catehism al „pesimismului“: „Filosofia Inconștientului“, care face multă vâlvă. Aceasta în Germania, pentru care „Junimea“ n'a avut, cum s'a afirmat uneori, o preferință exclusivistă. În Franța se ridica steaua pozitivismului, care e mai mult o metodă și o categorie logică decât un sistem; iar din Anglia isvora, devenind curentul cel mai revărsat și liniștit al veacului trecut, evoluționismul.

Materialismul a avut epigoni și la noi; exponentul lui original e V. Conta. Dar greșală ar fi, de-am socoti doctrina acestuia drept un materialism pur, după rețeta spițerească a unui C. Vogt, Moleschott și mai ales a unui Ludwig Büchner. Căci materialismul lui Conta se unește, destul de paradoxal, cu o metafizică, socotită doar o ficțiune utilă, și cu un evoluționism simplificat; pe scurt, e un materialism aparte, pe

care l-aş putea numi — sit venia verbo — materialism critic, pentru a sublinia înrăurirea spiritului „convorbirist“ asupra lui Conta.

Ideia că metafizica e o ficţiune, dar o ficţiune trebuitoare sufletului, fiindcă îl îndestulează într-o latură ce scapă nu numai ştiinţei dar şi credinţei, era un element pozitivist, care avea să reapară, ca un epilog neaşteptat, foarte de curând în Ficţionalismul sau „Filosofia lui ca şi cum“ a neokantianului Hans Vaihinger. Acesta, în prefaţa operei cu un titlu atât de bizar, pomeneste de Conta, printre mulţi alţii, ca de un precursor.

Dar o enumerare, inevitabil sumară, va putea pune în lumină şi mai bine brazda adâncă trasă în ogorul filosofiei noastre de Revistă; va ilustra, cum a înţeles Revista să imprime filosofiei, după expresia lui Kant, „mersul sigur al ştiinţei“, jalonând astfel drumul pentru cei ce vor veni.

Chiar din anul întâi se dau bogate rezumate ale prelegerilor populare, cărora o deosebită strălucire le împrumută cuvântul lui Titu Maiorescu. Urmează de acelaşi: aforisme originale şi traducerea pururea vie a operei cele mai puţin pesimiste a lui Schopenhauer: „*Aforisme pentru înţelepciunea în viaţă*“. Mai târziu, în anul XXV, T. Maiorescu tălmăceşte vestita cuvântare a lui E. du Bois-Reymond: „*Despre limitele cunoaşterii naturii*“. O menţiune deosebită pentru „*Progresul Adevărului*“ şi „*Din experienţă*“.

Toţi fruntaşii cugetării noastre contemporane au ilustrat paginile Revistei — o adevărată Academie, deşi Academia noastră nu are încă o secţie filosofică sau cel puţin una de „ştiinţe morale“ — şi doar dela început filosofia şi Academia au fost inseparabile:

V. Conta: Teoria Fatalismului (an. IX); Teoria undulaţiei universale (anii X şi XI); Incercări de Metafizică (ani XIII). Încă din anul II, Al. Xenopol cu lucrări ce unesc istoria şi filosofia; din anul 1882 C. Leonardescu; d. P. P. Negulescu din 1892 cu „Psihologia Stilului“; d. C. Rădulescu-Motru începând cu anul 1893; domnii S. Mehedinţi şi C. Rădulescu-Pogoneanu după 1901; d-l I. Petrovici din 1905. Deasemenea, rând pe rând, îşi spun cuvântul: M. Strajan, P. Eliade, domnii Şt. Velovan, Gr. Tăușan, I. P. Florantin, D. Nădejde,

G. G. Antonescu, Const. și Mih. Antoniadă, Mircea Djuvara. Mă opresc la anul 1914; de atunci am avut cîntecul de a publica și eu câte ceva.

O astfel de lume spirituală nu apune niciodată. E adevărat, că într-o casă, amenințată cu dărâmare, nu mai e timp de filosofat, dar într-o casă, cum e a noastră, în plină muncă de întărire și înălțare, filosofia are să-și rostească cuvîntul ei. Absența filosofiei ar deschide un mare gol în construcția culturii noastre. Revista „Convorbiri Literare”, păstrătoare a unui principiu sănătos, uneori nesocotit în vremea de față, are încă o chemare în cultura noastră, urmărind mai departe menirea ei. Dar nici nu ascundem adevărul: Revista, deși păstrează privilegiul tinereții, se află la o răspântie și străbate o zonă critică: are de făcut racordarea cu a treia generație, care e mînată, uneori, de alte gânduri — firește, când se întîmplă să gîndească — decât eroica generație dela 1870. Intrucât mă privește, mi-ași simți sufletul plin de nespuse mulțumire, dacă, prin modestele mele puteri, mi-ar fi dat să contribui la desăvîrșirea operei începute sau, cel puțin, la păstrarea bunurilor desăvîrșit câștigate.

Mircea Florian

ATMOSFERA ARTISTICĂ LA „JUNIMEA“

Inrâurirea binefăcătoare a „Junimei“ s'a manifestat nu numai prin „Convorbirile literare“ dar și prin influența directă, pe care personalitățile din jurul revistei au avut-o asupra contemporanilor lor.

Din punct de vedere artistic, de pildă, primele decenii ale revistei nu cuprind studii de speculațiuni estetice sau din domeniul artelor plastice, și totuși o îndrumare sănătoasă a gustului public tot de la Junimea a pornit.

Felul nou de a concepe lumea din punct de vedere estetic făcea parte din întregul sistem al educației, pe care toți cei cinci întemeietori ai Junimei, și alături de ei numeroși alți membri ai cenacului, o primiseră în streinătate: unii exclusiv în Germania, alții, ca Pogor, numai la Paris, iar cei mai mulți, ca Th. Rosetti, Maiorescu și Carp, în ambele aceste mari centre de cultură. Din școli și mai ales din Muzeele cu a lor atunci proaspătă influență, ei au căpătat noțiuni largi asupra tuturor artelor, chiar fără să se fi dedat la practicarea lor; numai studiul muzicii l-au urmărit cu asiduitate. Erau rari, cei din generația întemeietorilor, cari să nu cânte din vre-un instrument, și lipsa în țară a concertelor, a căror obișnuință o căpătaseră în streinătate, căutau să o suplinească prin muzică de cameră, executată de ai lor. Maiorescu se îndeletnicise, în treacăt numai, cu violoncelul și cu flautul; Rosetti, Carp, erau foarte buni executanți ai muzicii clasice la pian, D-l Jacob Negruzzi cânta din flaut; Colonel G. Skelletti și mai ales Nicu Burghele erau cei mai înzestrați cu talent muzical. Imi este vie încă azi impresia profundă ce mi-a făcut, ca copil, Burghele și Petre Carp cântând la pian. Pe Conu Petrache am mai avut în urmă ocazia să-l aud în trio cu fiii săi, cari au moștenit dragostea muzicii.

Autoritatea muzicală a Junimei era tăcutul și în rândurile C. L. neconsemnatul Nicu Burghel¹⁾, pe care voioșii Junimei, inspirați de începutul numelui său, îl întâmpinau cu sobrichetul:

*Bâr oiță, bâr,
Eu cânt din clavîr!*

Fiul acestuia, prietenul Mihai Burghel, primul nostru ministru plenipotențiar în Albania și colaborator al lui Maiorescu la Ministerul de Externe, știe să ne istorisească despre faima de bun muzicant pe care tatăl său o căpătase chiar în pensionul din Dresda, unde, în urma neînțelegerii între el și profesorul de muzică, acesta, fiind recunoscut nu la înălțimea cerințelor elevului, a fost înlocuit. Și fiii lui N. Burghel: Mihai și alții, din seria de generali pe care bătrânul i-a dat țării, au moștenit acest frumos dar, cu care tatăl lor se impunea până târziu, la București, în adunările intime ale Junimei. S'a mai ivit în urmă la Iași și „scripcarul Theodor Burada, poreclit *Ghelburda*, autor ciudat și original“ — ne informează Dicționarul Junimei al D-lui Negruzzi (C. L. 1924 p. 388). El a cutreerat toate provinciile locuite de români (din Moravia până în Asia mică) adunând cântece și instrumente muzicale. La Muzeul de artă națională am salvat o parte din interesanta lui colecție, în care se găsesc mai multe fluere duble, în forma celor antice, și un exemplar unic, din osul tibiei, acordat în la major, cunoscut numai din cântecele populare ca:

*Flueraș de os
Mult zice duios!*

Dar atât colecțiile cât și muzica lui Burada aveau mai mult interes din punct de vedere etnografic decât al muzicii clasice, care de preferință se asculta și se practica la Junimea, alături încă de aceea a lăutarilor pământeni, singuri reprezentanți ai Euterpei la noi, până atunci.

Junimei îi revine deci meritul de a fi introdus distincțiunea cuvenită în arta muzicală românească.

¹⁾ Născut în Iași în 1831, † în București la 1908, figurează în rândul al 5-lea din tabloul Convorbiriștilor din 1883, reprodus în C. L. din Ian. 1924, p. 124.

În casa scriitoarei *Mite Kremnitz* am avut prilejul să fac cunoștință cu sonatele lui Beethoven, mult prea lungi și obositoare pentru copilul de atunci, cântate de bătrânul Burghele, care, cu aspectul lui de o rară blândețe, deși slab și osos „portant la mouche“, rămăsese pentru mine multă vreme tipul muzicantului clasic. Impunătoare mai ales erau sedințele, când alături de el luau loc la pian, rând pe rând, Theodor Rosetti, Carp, Doctorul Kremnitz, colegul de universitate al celor doi și al lui Maiorescu, sau uneori tânăra Domnișoară de onoare a Reginei Carmen Sylva, Livia Maiorescu, azi Doamna de Dymnsza, nepoată de soră a amfitrionului și unica fiică a șefului Junimei.

Neșterse mi-au rămas în memorie acele într'adevăr încântătoare dar copleșitoare sedințe, la care, nebăgat în seamă, 'mi era îngăduit să iau parte împreună cu fiul casei, vecinul meu de grădină și prieten nedespărțit, deși puțin mai tânăr de cât elevul de liceu ce eram pe atunci.

Tot aci, în acest artistic salon, am cunoscut pe D-l Jacob Negruzzi, pe convorbiriștii: N. Gane, Slavici, Th. Nica, Chibici-Râvneanu și pe J. A. Cantacuzin — zis Zizine, — de care am rămas foarte apropiat până la moartea sa.

De două ori numai mi-a fost dat să văd în treacăt pe Eminescu, la a cărui înmormântare am luat parte, ca elev în a VII-tea, împreună cu colegul Costache Banu, poet și el pe atunci. Am avut însă fericirea să capăt apoi câte-va din minunatele manuscrise ale poetului, din cele dăruite scriitoarei *Mite Kremnitz*¹⁾, a cărei imagină o imortalizase prin versurile:

Atât de fragedă, te-asemeni
Cu floarea albă de cireși,
Și ca un înger dintre oameni
În calea vieții mele ieși,

din poezia ce-i era dedicată.

¹⁾ Prin reușitele și mai ales sincerele traduceri în limba germană, *Mite Kremnitz* a contribuit mult la răspândirea peste hotare a operei maestrului român, de a cărui memorie mă mai leagă și mărturisirile unchiului meu, J. Al. Samurcaș, care, în calitate de secretar al Legăției române din Berlin, a lucrat alături de Eminescu, scrisorile primite dela poet fiind publicate în C. L.

Prin aceste câte-va puncte de contact, opera poetului ne era par'că și mai apropiată, și în cercul restrâns, în care se păstrau cu sfințenie menționatele autografe, entuziasmul firese al tinereții era încă și mai potențiat. Ingrijit tipărită ediție de lux de „Poesii“ a fost desigur cartea care mi-a destăinuit tot farmecul poeziei eminesciane și al ritmului limbei românești.

Prin acest volum m'am simțit legat sufletește de Junimea, de a cărei însemnătate, acum numai, începeam să-mi dau seamă, apreciind-o cu totul altfel decât în anii când ne bucuram mai mult de bunătățile gurii, ce erau în legătură cu ședințele din salonul casei pierdute în verdeață și așa de ciudată, cu turnul cu ceas și cu cocoșul ce se învăteau după vânt. Ca în basme îmi apare azi acel misterios colț al Bucureștilor, cu casele pierdute în mijlocul grădinelor, în care mi-am petrecut cei mai frumoși ani ai copilăriei. De atunci datează primele mele cunoștințe cu reprezentanții Convorbirilor de care, de aceia, probabil, mă simt așa de legat acum.

Tare mi-au impus, prin atmosfera lor de serbătoare, deosebită însă de caracterul praznicelor obișnuite, ședințele Sâmbetelor convorbiriste, din ale căror desfătări sufletești începeam să mă împărtășesc acum tot mai mult. Aci am auzit pe Slavici și Gane cetind din operele lor. Căci deși Maiorescu, despărțindu-se de sora Doctorului Kremnitz, nu se mai arăta în „castelul fermecat“ din strada Polonă, totuși de la prânzurile de Sâmbătă, urmate de șezătorile literare, erau nelipsiți: Conu Toderiță Rosetti — de care mă mai uniau legături de cîmă — Carp, Burghel, Slavici, Gane și arhitectul Lecomte du Noüy. În aceste ședințe, concomitente cu cele din str. Mercur, se citeau, între altele, traduceri în franțuzește ale lui Zizine Cantacuzin din opera lui Schopenhauer. La aceste lecturi asistau și membrii legațiunii germane, pe atunci instalată în actuala prezidenție a Consiliului, vecină dinspre sud cu casa părintească, a cărei grădină — Paradou-ul copilăriei mele, cu smochini, persici și migdali cum n'am mai apucat de atunci — era vecină cu cea a Doctorului Kremnitz, unde toamna se țineau ședințele literare sub bolțile de razachie. Aci, într-o idilică rusticitate, proaspătul Ministru v. Bülow, ajuns în urmă Cancelar și Prinț precum și secretarul

său, prințul de baștină Lichnowsky, pentru a nu cita decât pe cei mai însemnați, au făcut cunoștință nu numai cu ineditele traduceri din Eminescu, Alecsandri și alți convorbiriști, dar chiar cu compatriotul lor Schopenhauer, de care, după chiar ale lor mărturisiri, nu avuseseră idei precise înainte de a fi auzit pe Zizine. Acesta pentru întâia dată atunci a tradus și tipărit la Socec cele două volume din „*Le monde comme volonté et comme représentation*“ (1895) urmate apoi de „*Aphorismes sur la Sagesse dans la vie*“, editate de Alcan în 1897.

Și iată cum cultura, pe care tinerii și uneori desprețuiții „moldo-valaques“ o căpătaseră prin streinătate, se întorcea acum spre folosul supușilor apuseni veniți în Orientul incult.

Se poate dovadă mai strălucită a influenței, într'adevăr neașteptat de largă, a cercului convorbirist?

Familiarizat cu această caldă și înălțătoare atmosferă, trecerea din liceu la Universitate mi s'a părut ca un fel de dezrobire. La cursurile de logică și de istoria filosofiei — engleze în acel an — m'am regăsit în fața Maestrului impunător și rece, contrastând grozav cu imaginea ce avusesem ca copil.

Dorind să-i fac plăcere, și după sfatul lui Zizine, m'am prezentat profesorului, ce ne robise prin lecțiile sale, cu traducerea în românește a primului capitol din prima sa lucrare filosofică, apărută în 1861 la Berlin sub titlu: *Einiges Philosophische in gemeinfasslicher Form*.

Efectul a fost contrar celui așteptat de mine: m'am ales numai cu folositorul dar nu ușorul exercițiu de traducere rămas inedit, căci nu a fost bine primită reeditarea acestui păcat al tinereței uitat și pe care însuși autorul nu l-a mai scos la iveală.

Plecând în străinătate, după primul an de studii la Universitatea de aci, am pierdut contactul cu cercul Junimei, de care întâmplarea vecinătății grădinilor mă legase așa de strâns, într'o vreme când puteam să profit relativ așa de puțin. Impresiile primite în acești ani au rămas însă puternic imprimare în subconștientul meu, și de sigur că nu sânt streine

de dragostea ce și acum mă leagă de revista, de a cărei existență încă din ultimii ani de liceu am profitat.

Intors dela studii, am constatat că multe se schimbaseră și că se evaporase mult din poezia copilăriei. Castelul fermecat se pustiiise odată cu moartea Doctorului, tocmai după ce el îngrijise cu atâta devotament pe Prințul nostru moștenitor; Mite Kremnitz își continua activitatea literară la Berlin, unde, în afară de numeroase traduceri din românește, a mai reeditat, sub numele ei, cele patru volume din Memoriile Regelui Carol. La coordonarea Monitoarelor oficiale cu carnetele așa de microscopic scrise ale „memoriilor“ Marelui Rege ajutasem și eu, înainte de a fi trimis, cu bursă regală, la studii în streinătate. Dureroasă mi-a fost pierderea prea iubitului meu mentor, Zizine Cantacuzin ¹⁾ în laboratorul căruia mă inițiasem în fotografie, galvanoplastie, astronomie și atâtea altele, pe lângă sfaturile de tot felul ce promisem dela acest Faust, ce se retrăsese în biblioteca lui, departe de sgomotul lumii, căreia îi cunoscuse toate bucuriile dar și toate amărăciunile.

Relațiile mele din tinerețe cu cercul Junimist au devenit în urma întoarcerii de la studii, tot mai strânse cu cei mai sus citați, la care se adăogară cercurile noilor directori și a proaspeților colaboratori, la care se țineau alternativ adunările de Sâmbătă. În str. Mercur, Maestrul primia dimineata, împărțind bunele lui sfaturi. La revistă, vechea gardă a Junimei nu mai lua parte activă.

¹⁾ Ion Al. Cantacuzin, din neamul Pașcanilor, s'a născut la Suceava în 24 Iunie 1828, și a murit în București la 18/30 Ian. 1899. Portretul său se găsește în centrul tabloului junimist din 1883, între Leon Negruzzi și Mitică Rosetti. Porecla foarte răspândită de *Zizine*, se trage dela eroul unui roman francez la modă pe atunci. Fiind cu totul uitat azi, reamintesc că a fost primul agent diplomatic al Domnitorului Carol la Belgrad și Cetinge în 1866, iar în 1870, ca ministru de Finanțe, bate primele monezi de aur în țară cu efigia Domnitorului Carol.

Studiile le-a făcut în Geneva, la renumitul Teopffer, care des menționează pe acel „jeune moldave“ în descrierile excursiilor școlare.

După ce și-a cheltuit enorma avere părintească în America și mai ales la Paris, el se retrage, cu o pensie viageră de la sora sa, neluând parte decât la sâmbetele convorbiriste, pe care le anima grozav prin bogatele și variatele sale cunoștințe.

Convorbiriști ai viitorului, aruncați o floare pe lespede de piatră, ce împreună cu Th. Rosetti i-am așezat pe mormântul său dela Belu, alături de cei doi plopi din figura 50, căci alte rude, decât pe convorbiriști, nu a lăsat după el.

A trecut vreme înainte de a fi dat C. L. colaborarea mea, care după 1907, de când prietenul Mehedinţi luase direcţia, a fost aproape nelipsită în fiecare lună.

Din toate cele înşirate până aci, cetitorul, ademenit de titlu şi doritor a afla ceva despre Arta la C. L., se va considera păcălit. Şi cu toate aparenţele în favoarea lui, el nu are dreptate. Căci deşi nu am atins subiectul propriu zis, totuşi l-am pregătit. Am desvăluit ceva din atmosfera generală de la Junimea şi din jurul ei. Numai după ce am preparat astfel terenul, aşi putea să încerc să mă apropiu de ţinta propusă. E foarte greu să precizezi inezisabilul. Căci, după cum am mărturisit dela început, articole sau tratate de estetică sau despre artă, C. L. nu conţin, şi totuşi am pretins şi menţin părerea că reprezentanţii lor au avut o sănătoasă şi perceptibilă înrăurire asupra educaţiei artistice a vremii lor. Cel puţin asupra mea simt că au avut. Şi pentru a nu ademeni mai departe pe eventualul prea indulgent cetitor, dacă vreunul se va fi hazardat să mă urmeze, voi preciza, pecăt posibil, ce am resimţit eu şi ce folos am avut din contactul cu Junimea.

Retrăind trecutul, trebuie să mărturisesc că în acel salon fermecător mă atrăgeau nu numai sunetele beethoveniene, cari impresionau adesea chiar prea puternic timpanurile, dar că, tocmai spre a mă pune la adăpost de valurile sonore prea năvalnice, eram fericit să mă distrez privind picturile; încă mai mare plăcere îmi procurau culorile covoarelor orientale, ce umpleau toată casa: pe jos şi pe pereţi. Hipnotizat de farmecul covoarelor, mi se desluşiau par'că mai bine şi-mi făceau plăcere şi cascadele de sunete, ce nu conteneau.

După cât îmi aduc aminte, în salonul cu covoare şi ascultând muzica lui Burghele — căci pe el l-am ştiut înainte de Beethoven — mi s'au îmbinat pentru întâia dată sunetele cu impresiile vizuale. Nici nu ştiu care din impresii au predominat. Mi-aduc aminte numai că, după o asemenea audişie, am eşit din salon cu o mare mulţumire sufletească. Eram mândru, par'că aşi fi descoperit ceva, aşi fi găsit un tezaur. Mai

mult încă: par'că s'ar fi deschis în mine o fereastră prin care vedeam acum lucruri ce nu le observasem până aci și tot astfel par'că auziam mai distinct ca odinioară. Impresiile astea stranii nu m'au părăsit curând: se țineau lipite de sufletul meu, deși cu trupul eram liber. Ba vorbiam și răspundeam ca înainte. Alături de vorbele mele, de mișcările mele, mă urmăreau însă impresiile cele stranii, cari mă cuprinseseră ca niște figuri: nu-mi tremura trupul, dar simțeam o căldură internă care-mi făcea bine. Eram par'că mai ușor și aveam mai mare poftă de viață.

Din vorba cu lumea și din drumul până acasă, alături, s'au mai atenuat impresiile, m'am răcorit, și, de rușine, nici n'am spus nimic la ai mei. Știu numai că exercițiile ce am reluat la vioară m'au descântat rău de tot; eram așa de departe de sunetele clavierului ce mă îmbătase! În nerăbdarea, supărarea de a nu mă putea apropia de cele ce doriaam, m'am și lăsat de vioară, iar gamele surorilor grozav mă persecutau. Mă consolau însă covoarele din casă, cari deși mai puțin bogate, se combinau cu sunetele cele plăcute și par'că mă prindeau iar mrejele, ce mă apucaseră d'abinelea altă dată. De atunci știu, asta e sigur, că am rămas cu dragostea de covoare, și de atunci îmi dau seama că culorile îmi fac plăcere. Văzând pe urmă covoare mult mai frumoase, am avut, bineînțeles, plăceri mai mari. Ca prima acea revelație a frumuseții, alta n'am mai avut. A fost întâia ruptură, prima incursie într'o lume alta decât cea de până atunci. Imaginea veche a „deschiderii cerurilor“, deși nu am analizat-o mai de aproape, mi se pare totuși cea mai potrivită pentru a defini ceea ce-mi amintesc a fi simțit atunci. E mult de atunci și mi se pare că visez. Cu atât mai mult vor crede că e basm, cei cari nici nu au visat așa ceva. Și poate că au dreptate. Totul e așa de relativ și de personal!

În tot cazul, dacă într'adevăr acea revelație mi s'a produs, o datoresc atmosferei particulare a cercului Junimei, în care mă afluam. Având asemenea predispoziții, și părinților le plăceau covoarele și tablourile, aceeași manifestare s'ar fi produs și aiurea. E posibil, ba chiar probabil. Dar tot așa de posibil e să nu se fi produs de loc. Iar pentru că am în-

registrat-o în acel mediu, eu o atribui influenței binefăcătoare a membrilor Junimei.

* *

Amintirea din „Castelul fermecat“, cum Maiorescu îl botezase, nu este singura mea evocare artistică de la Junimea; toate sânt însă așa de învăluite în vraja trecutului, în cât cu greu se pot reda, în file pripite, pentru aceia cari n'au cunoscut nici pe oamenii, nici mediul de atunci. Totul e schimbat azi: în locul copacilor mândri de odinioară se înghesuie clădiri banale, întunecând balconul cu perspective îndepărtate al casei părintești, ce domina grădinile cu orizonturi largi.

Dar cum cu o floare nu se face primăvară, nici cu un singur exemplu nu se poate evidenția înrăurirea artistică ce pretind că Junimea ar fi avut; trebuie deci să mai aduc o dovadă, chiar dacă reduc demonstrarea la propriul meu caz, după cum sânt silit să o fac, în așteptarea altor mărturisiri, ce sper că nu vor întârzia.

De astă dată însă voi alege un caz mai concret, luat din mediul așa de pozitiv al lui Zizine Cantacuzin, unde obiectele de artă se pierdeau între fiole și eprubete, aparate fotografice de tot soiul, microscopice și microtoane, lunete mari pe picioare stabile, mapemonde celeste și atâtea alte mărturii de preocupări mai mult științifice ale acestui spirit curios, rafinat și artist mai presus de toate. Din călătoriile lui peste oceane, dar mai ales din lunga-i petrecere în Parisul imperial, el mai păstrase unele rare amintiri ale splendoarei trecute și, între acestea, o admirabilă străveche statueta a înțeleptului Buddha, care, cu a lui senină frumusețe sub patina cea roasă de vreme dar strălucind discret ca un asfințit tomatic, tare mă impresionase.

Din obiectele vândute la mezat, la moartea subită a septuagenarului Zizine, cel fără moștenitori sau rude, mi-a fost îngăduit ca, între alte desene și obiecte scăpate rapacității oficialilor interesați, să pot cumpăra statueta, de lemn bătrân, ușoară ca un fulg. Alergând cu ea în brațe, să o adăpostesc în casa apropiată a Conului Toderiță Rosetti, acesta, amoretat și el de pustnicul Sakya-Muni, l-a oprit ca zălog al unei întreite prietenii, fără a-mi contesta, bineînțeles, titlul

de proprietar. Mai bine de un sfert de veac ne-am bucurat amândoi de frumusețea ce împrăștia „*Buddha-ul nostru*“, cu o seninătate de nimic turburată.

În chiar dimineața în care octogenarul conu Toderiță a presimțit, cu mintea-i rămasă clară, că în curând urmă să se apropie ceasul de înălțare spre Nirvana cea de mult dorită, el a orânduit singur, înainte de a pleca în acea călătorie fără de întoarcere, ca să mi se remită odorul, de care acum singur mă mai simt legat. Răvașul de transmitere al generalului Lambrino, nepotul celui întru fericire răposat, l'am lipit de talpa lotusului servind de bază statuetei, ca document al filiației acestui obiect de artă al meu. Cu toată cinstea-i seculară tronează acum în căminul meu Zeul junimist, simbol pentru mine nu numai al frumosului abstract, dar și al unor legături sufletești între generații cu aceleași sentimente, cu aceleași idealuri.

* * *

Tot dela Zizine mi se trage și cunoștința, făcută într-o atmosferă de prietenească intimitate, a clasicului Alexandru Odobescu, dascălul meu de mai apoi, care a avut cea mai hotărâtoare influență asupra carierei mele închinată artei.

Părerea despre maestrul ce m'a inițiat în misterele artei antice e consemnată în C. L. din ultimele decenii, în care se mai găsesc numeroase alte documente despre artă — între ele și unul asupra rolului artistic al Șefului literar al Junimei — care vor fi cu îngrijire înșirate în tabela celor 60 de ani ai C. L., ce se va publica în anexă la volumul jubilar de față. Din acel sumar general, oricine va putea, oricând, judeca rolul pe care Junimea l-a avut, sau nu, în desvoltarea artistică la noi.

Deocamdată, eu m'am mărginit a ceti în cartea vieții, pe care singur numai fiecare o poate tălmăci pe înțelesul altora, și ale cărei pagini, ori cât de bogat ilustrate ar fi, se șterg odată cu trecerea noastră în acea Nirvana, ce, zilnic, cu al său surâs nepătruns, îmi reamintește, împăcându-mă cu ea, „*Buddha-ul meu*“.

Al. Tzigara-Samurcaș

Dela Intemeietorii Revistei ¹⁾

TITU MAIORESCU către NICU GANE

București, 6/18 Decembrie, sara, 1876.

Iubite Gane,

„La mulți ani“ și să rămâi, ca până acum, „om în tot locul“, așa îți și scrisesem astăzi o telegramă pentru ziua Ta. Dar n'am mai trimes-o, gândind, că e mai bine să Ți scriu și alte lucruri din ale literaturii și un pic de noutăți politice.

„Cănele Balan“ a plăcut tuturor, căroră l-am citit, și cred, că este cea mai bună scriere a Ta până acum. Tonul, care cam aduce cu Töpffer, fără a fi o imitare a lui, micul studiu psihologic al „omului în tot locul“ de 16 ani, descrierea dreaptă a casei lui Talpan, și mai întâi de toate limba cea limpede și firească, încălzită pe ici pe colo cu mici vibrații sentimentale, i-au câștigat laudele tuturor cetitorilor (și sunt numeroși). Dă-mi însă voie, mie — care nu mă pot desvâța de năravul criticei — a-Ți propune câteva schimbări nu prea însemnate, dar despre care cred că ar contribui la înfrumusețarea novelei.

1. Propui să ștergi cu totul pasagiul de la „aveam să văd“ până la „pământul cu picioarele“ (coloana 1 și 2 de pe

¹⁾ Inaugurăm această rubrică cu scrisori ale intemeietorilor revistei, din care rees așa de clar preocupările serioase ale conducătorilor „Convorbirilor Literare“ și tot-odată tonul glumeț, dar de sinceră prietenie, ce unia pe șefii Junimei.

Scrisoarea de față învederează rolul precumpămitor pe care T. Maiorescu l'a avut la „Convorbiri Literare“ și necontestata autoritate de care se bucura, complectând admirabil mărturisirea d-lui Brătescu-Voinești, din volumul de față, asupra sistemii de lucru a marelui critic și îndrumător al generației sale.

Mulțumind D-lui Alex. N. Gane și fraților Naum, Doamnei Samson Bodnărescu pentru procurarea prea importantelor scrisori ce ne au pus la dispoziție, sperăm că și alți deținători de asemenea documente vor bine voi să ni le trimită spre publicare, asigurându-și obștească recunoștință pentru lumina ce vor arunca asupra rolului pe care l-au avut Convorbiriștii în desvoltarea culturii românești.

prima pagină), iar pasagiul următor cu „gavanoasele de dulceți“ până la punct, să-l treci la pagina următoare 328 col. I jos, după cuvintele: „dar care nu lăsau pe om la nevoie“ și înainte de „îmi luai ziua bună“. Atunci la pag. dintâi col. II trebuie să ștergi și cuvântul „Apoi“ și să continui, după „pline de desfătări“, cu: „Îmi aduc aminte, cum Constantin vezeteul a intrat“ etc.

Eacă argumentele. Ți-am cetit novela de vr'o 5 ori, totdeauna simțirea mea și a ascultătorilor a fost, că introducerea e prea lungă. Apoi tema proprie a novelei, nu este casa părintească, ci drumul copilului, adecă starea sufletească a acestuia gândind la Măriuca și scăpend de acest gând prin întâmplarea cu Țiganul și mai ales prin spaima în casa lui Talpan. Un detai prea lung, care nu se ține de aceste două puncturi, trebuie lăsat la o parte. În fine: de ceace te așteaptă acasă, mai vorbești pag. 328, col. 2, spre mijloc, mai vorbești a treia oară pag. 332, amendoué coloanele; cu atât mai mult trebuie scos acel pasagiu de la început. Știu, că Te vei hotări cu greu a o face; aducerea aminte de tată și de fratele cel mic într'o povestire așa de personală, precum pare a fi aceasta, este cea mai scumpă; dar aici nu este vorba de impresiile tale personale, ci de impresia estetică a cetitorului.

2. Pag. 328, col. I „Ce om cum se cade eră Constantin vezeteul. Nasul lui cel *coroet*, de care etc.“ Propui să zici simplu: nasul lui cel „mare“. Căci la pag. 334, col. I și mama Acsinia are nas „coroet“. *Ne bis in idem*. Doar n'or fi toți din neamul lui Coroi.

3. Convorbirea cu Țiganul la pag. 330, col. 2 și pag. 331, col. I cred că trebuie ceva modificată. Tenerul „om în tot locul“ e un băiat, care ne interesează și a cărui sentimentali-tate este foarte atrăgătoare. El dar trebuie să pară totdeauna drept și delicat. Însă la primele cuvinte schimbate cu Țiganul se pare, că nu vrea să-l despăgubească pentru ruperea ante-reului; și aceasta ar fi nedrept. Pe urmă ei dă prețul în-treit, dar pentru impresia cetitorului e prea târziu. Propun dar să adaogi la pag. 330, col. 2-a, jos, în gura tenerului om în tot locul după cuvintele: „A cui e vina, dacă sternești câinii cu cântecele tale?“ „ei răspunsei eu“, încă următoarele sau altele asemenea: „dar n'ai să remăi de pagubă; eacă îți dau“—și ei întinsei o sumă mult mai mare decât ceea

ce făcea antereul său“. Și apoi continuă textul: „Cuconașule“ etc. Se înțelege, că atunci la pag. următoare 331 col. I pe sus trebuiesc șterse cuvintele „nu doar că țiganul“ etc. și să se zică numai:

„Treaba începea să se încurce între țigan și mine, și pricina într'adever nu se putea mântui decât prin judecată sau bătae. Mă hotării... etc. Și apoi mai jos:

„Ascultă, măi țigane“, etc. „primește *ce'fi dau* și nu te obrăznici...“ în loc de „primește cât face într'adever“ ruptura ta de antereu“.

4. Pag. 335 col. I propun să ștergi pasagiul de la cuvintele „Insa eră la mijloc o cimilitură“ până la „înțelegi acum?“... Ba nu! inclusive. Așa dar să se zică: „Cum puteam fi surori, ea fată de cucoană și eu fată de țigancă! *Mata* ești un copilși nu poți înțelege de aceste etc.“... Novela întrecagă este scrisă cu o naivitate ca pentru copii și nu'i trebuie luat acest caracter printr'un pasagiu de un echivoc prea crud. Lucrul este caracteristic pentru Mama Acsinia, care'l povestește, prin urmare nu poate fi de tot șters. Dar și așa, cum propun eu, cu omiterea acelui pasagiu, se înțelege pe deplin și îmi pare atunci oarecum mai fin. Apoi o explicare prea tare de asemenea natură ar fi aici atât mai rău aplicată, cu cât convorbirea femeii se face cu un băiat de 16 ani și este revoltător lucru de a vedea pe o betrână fiind prea nerușinată cu un copilandru, chiar dacă istoria s'ar fi intemplat. Căci nu intemplarea adevărată, ci numai intemplarea estetică poate să fie povestită într'o novelă.

Cu aceste 4 reserve inse novela ta este una din cele mai frumoase. Scrie'mi, fă bine, un rend de răspuns și spune'mi, dacă primești modificările propuse.

Îți mai adaog acum câteva cuvinte pentru alții din amicii noștri și Te rog să li le spui într'o seară a Junimei pentru a nu scrie fiecăruia în parte.

Mulțumesc încă odată D-lui Creangă pentru trimiterea lui Moș Nichifor Harabagiul. Ca tot ce scrie Creangă, și povestea lui Moș Nichifor este foarte interesantă în felul ei și adevărat românească. Dacă s'ar întâmpla să o tipărească „Convorbirile“ (ceea ce însă eu n'ași face, fiindcă istoria prea este din Bolta... Caldă și atunci ce ar zice „Duduca de la Vaslui“ care

știe poate numai de Bolta-Rece) atunci sunt de părere să se schimbe ceva dela început. Este vorba acolo de un clopot dăruit de Ciubăr Vodă, ceeace seamănă prea mult cu Slavici „Popa-Tandă“, Inșă Creangă este însuși original și nu are trebuință de a imita pe Slavici. Și in alt loc mai este o imitare a lui Slavici; e pe pagina 2-a manuscrisului trimis mie, sus, unde vorbește de iepele tinere și albe ale Harabagiului și întrebuintează forma stilistică: „iepe fiindcă voia să aibă mânji; albe, fiindcă ei luminau la drum“. Această repetire a adjectivelor cu explicări este iarăși copiată din Popa Tanda („Valea-seacă, vale, fiindcă..., sacă, fiindcă....“)

Foarte frumoasă și admirată de toți este poesia lui Eminescu „Strigoii“. Il rog inse să facă *neapărat* o schimbare: La pag. 341, col. 2-a a doua strofă de acolo, vine versul „Și stânci in temelie clătindu-se vedem“. Acest „vedem“ este cu neputință și strică tot. Dacă in acea groasnică peșteră sau „dom“ nu este numai Magul și Arald, ci mai „vedem“ și noi cetitorii cu țigara aprinsă, apoi unde mai rămâne groaza fantastică? Fără această eroare inse poesia este puternică in efectul ei și are, ca toate lucrările lui Eminescu, nu știu ce suflare măreață.

Lui Jacques ei trimet la 21 Decemvrie încă vr'o 10 pagine Schopenhauer peste cele trimise. „Foile căzute“ au mult haz și au fost mult cetite și găsite la timpul lor. Protestez inse in contra observărilor deosebit de aspre asupra tinerilor de la „transacțiuni“ pag. 355, col. 2-a sus. Acești tineri, indeosebi Laurianu, Mihăilescu și Anghel Dimitrescu s'au pocăit (nu v'a spus-o Vărgolici?), sunt astăzi partizani declarați ai noștri, cetitori aprigi ai „Convorbirilor“, și dacă era bine a lovi in „Transacțiuni“ când erau redactate de niște impertinenți, nu ved prudența și dreptatea de a repeți lovitura in contra celor pocăiți. Trebuia amintite fără indoială și „transacțiunile“, dar fără amărală și poate mai curend ca un exemplu de folosul criticei.

„Junimea“ de aici se adună regulat in toate Vinerile la mine și se compune, afară de cei 3 numiți, de Scorțescu, Rosetti, Slavici, Nica, Mandrea, Ținc, Peucescu, Polizu, și alții ambulanți. Are aerul de a putè merge. In ori ce cas, dacă e să trăim, trebuie să ne intindem. In una din seri ve-

nise și Teodorescu (de la Paris. unde s'a reintors earăși) și mi-a lăsat pentru „Convorbiri“ alăturatele Colinde. El se ocupă de adunarea lor — lucrare de cel mai mare interes și le va publică mai pe urmă într'un volum deosebit, inzestrat cu note esplivative, care inse presintă multe greutăți atât limbistice, cât mai ales archeologice.

Poate ar fi bine să se grăbească „Convorb.“ a publică alăturata probă in Numerul dela Ianuarie.

De ce n'a indreptat Jacques afișurile de pe copertă in modul propus.

De ale politicei.

Fă bine spune lui Carp mulțumiri pentru amabila ofertă ce mi-a făcut de a me refugia la Țibănești in cas de invasiune. Eu inse nu sunt încă sigur de resbel, și sunt in ori ce cas sigur, că Turcii nu au ce căută la București. Vor fi buni bucuroși să remănă in apărarea malului drept al Dunării.

Aici crisă ministerială. Roșii nu au găsit nici un ban de imprumut. Vodă incede a se lipi ear de noi; ve va fi spus Callimachi, Stolojanu a spus eri lui Teod. Rosetti, că inainte de Crăciun se va inaintă raportul Comitetului de 7 acusatori ai foștilor Miniștri la Cameră ¹⁾, pentru că s'au *esclus majoritatea* acusaților. Se zice că au remas numai 4, alții zic 5. In ori ce cas este exclus Carp și T. Rosetti. Remân in ori ce cas sub acusare L. Cat., Florescu, Mavrogheni și un al 4-lea, Lachovary sau eu. Dar încă nimic oficial. Je m'em moque comme de l'an quarante.

Amin.

T. M.

¹⁾ A se vedea întreg procesul in „Istoria contemporană a României“, de T. Maiorescu, pag. 67 și urm., Socec, 1925.

CUVÂNTAREA

de la banchetul „Convorbirilor Literare“ în ziua de
19 Ianuarie 1908, în București

Domnilor,

Mare a fost bucuria ce am simțit când am primit *poftirea* la banchetul de astăzi, unde am avut nespusă plăcere să mă întâlnesc cu vechii mei tovarăși de muncă literară din tinereță.

Intr'adevăr, când mă văd astăzi alături cu d-nii Carp, Theodor Rosetti, Maiorescu și Jacob Negruzzi, patru din cei cinci întemeetori ai vechii Junimi Literare, mă simt parcă reîntinerit. Am iluzia că cei 24 ani trecuți de la ultimul banchet au fost numai un vis și că firul tradiției n'a fost nici odată rupt.

Când însă mă uit mai cu luare aminte împrejur, simt că o picătură de melancolie se strecoară în sufletul meu față cu multele goluri, ce în acest lung răstimp s'au produs în rândurile scriitorilor de la Convorbiri.

Astfel, Domnilor, unde-i vesela *Caracudă* cu șeful ei Miron Pompiliu, vestita *Caracudă* clefăitoare, cum o poreclisem noi pe vremea aceea, fiind că la banchete mai mult mânca de cât vorbea? N'a mai rămas nici unul.

Unde sunt *cei nouă* care n'au înțeles nici odată nimic din aforismele sau așa numitele *anaforale* ale răposatului Bodnărescu? N'a rămas de cât unul singur, președintele lor, care e de față și care are onoare a vi se închina.

Unde sunt *nebunii* care au ales pe Titu Maiorescu de *tata* lor, nu doar că era mai nebun de cât dânsii, ci tocmai pentru a-i mai struni de la nebunii?... Unii au trecut în *Nirvana*, după vorba lui Pogor, iar alții din nebuni ce erau s'au

cumințit, însă bine înțeles fără voia lor. Iar *tata* lor, constat cu bucurie, că stă și astăzi, vesel, verde și voinic pe picioare și să dea Dumnezeu să stea tot așa încă mult timp înainte!

Însă d-lor trebuie să recunosc, pe de altă parte cu mulțumire, că în natură toate se compensează; că dacă am avut pagube, avem și câștiguri, căci alții tineri cu dor de muncă, cu foc sacru, cu puteri proaspete au venit să înlocuiască pe cei dispăruți și să ducă mai departe cu vrednicie destinele Convorbirilor.

Nu-mi rămâne domnilor decât să mă rog lui Dumnezeu din toată inima ca Convorbirile, această revistă, cea mai veche dintre toate, decanul tuturor foilor din țară, care a împrăștiat mai multă lumină, care a săpat brazde mai adânci în ogorul literaturii noastre, care a schimbat din temelie limba noastră scrisă și vorbită, care anul trecut a sărbătorit al 40-lea an al existenței sale, nu-mi rămâne, zic, decât să mă rog lui Dumnezeu ca această ilustră revistă să ajungă ziua fericită să sărbătorească *Centenarul*! Băgați de seamă Domnilor că în momentul de față luăm un angajament solemn ca la jubileul de 100 ani nimenea să nu lipsească la apelul nominal.

Și acum domnilor vă rog să-mi dați voe să închin acest pahar în sănătatea amicului și confratelui meu de la Convorbiri, Jacob Negruzzi, care timp de 29 ani în șir a condus această revistă cu dragoste, cu glorie, ași putea zice, și căruia dacă Dumnezeu nu i-a acordat spre răsplată *copii în natură* de care se poate bucura, i-a acordat în schimb prin puterea talentului său *côpii de pe natură* de care ne bucurăm noi și care au avantajul asupra celorlalți că nu vor muri nici odată.

Să trăiască deci Jacob Negruzzi primul director al Convorbirilor!... Să trăiască d-nii Bogdan și Mehedinți vrednicii succesori ai lui Jacob Negruzzi! Să trăim și noi cu toții!

N. Gane

CARACUDA¹⁾ JUNIMEI

Telegramă trimisă de I. Slavici, din Sibiu

D-lui Nicu Gane

Novelistul.

Iași

*Caracuda-i Caracudă
Și la Iași, și la Sibii,
Nu lucrează, nu asudă,
Dar un lucru poți să știi
Că se pune 'n fruntea mesei,
Când e vorba de 'nchinat
Pentru cei ce până acuma
Multe bune au lucrat.*

Aurel și Eugen Brote, Crișan, Albini, Cristea Aurel, Popa Silviu Moldovan, Comșa, Piora Cunțan, Ioan Preda, Mateiu, Daniel și Sabin Barcianu, Parohul Simion Popescu, Slavici.

¹⁾ Poreclă dată de A. Naum, cu ocasiunea unei Aniversări, unui număr destul de însemnat de membrii ai Junimii, care mai tineri și mai modești șed obișnuit prin colțuri, vorbesc foarte puțin, cârtesc pe la urechie foarte mult și așteaptă cu nerăbdare momentul când se aduce ceaiul, cafeaua și cozonacul. (Negruzzi: Dicționarul Junimii, „Convorbiri Literare” 1924, p. 460).

IACOB NEGRUZZI către NICU GANE

Iași, în 12 Ian. 1868.

Dragă Nicule!

Tu ești unu gogomanu sau mai bine tu ești unu egoistu sau mai bine tu ai unu toupet cum n'am mai vedutu; sau mai bine ești și gogomanu și egoistu și ai toupet. Dar me vei întreba pentru ce? Îți voiu responde fiindu că toate actele tale dovedescu aceasta pân la evidență. Că ești gogomanu dovedește scrisoarea ta; că ești egoistu dovedesce strigătul teu de détresse că te-amu uitatu, când tu nici îți mai aduci aminte că mai suntem și noi pe lume; că ai toupet: probă că uitându-ne *tu*, țipi cu amaru că te uităm *noi!* sau poate voler et crier au voleur n'ar fi toupet?

Aceste fiindu constatate, trecu la punctul 2 din scrisoarea mea. Îți mulțumescu pentru abonamentele la Convorbiri. Cată să-mi faci cât vei pute mai mulți. Cât pentru Gazeta de Iași pe care nu o mai primesce D. D. Sideri, nu me mira nici de cum, fiindu că biata Gazeta a reposatu. Parapanghelas! Chel-feneala de pe urmă care am primit-o la alegerile adipotaților a înmormîntatu și Gazeta. Dumnezeu să-i erte păcatele! Convorbirile din contra se ținu țapen, dar cătă vreme, cine scie? Junimea înbetrănește. Leon nu mai pune mânia pe condeiu; elu urmează cura începută la Viena cu deosebire că cât sporesce proporționat quantul vinului, sporescu și păhăruțele de cognac. Capșa îndobitocesce cu totul, Racovița pleacă cu femeea lui la Bucuresci; numai pare-mi-se că nu-i putè vidè, fiindu că voru să meargă pe la Galați, Brăila. Pogor pleacă pentru câteva luni la Paris și a cerut congediu. Toți credu că congediul nu-i se va acorda, aține-te Nicule la Bucuresci

să treci în locul seu dacă a trebui să se demisioneze. Vei ave tu doar pe cineva la București. Serie tu singuru Ministrului. Ce-a mai fi? Maiorescu confundându-se în avocatlicu, uită frumoasele litere. Melic, Mandrea, Caragiani, Burghilea, Gane? Miluță s'a dusu la Galați. Potu să ducu eu singuru Convorbirile în spate? Cu neputință fiindu că-i imposibilu! In oare perdute când sboară gândirea ta spre timpurile etern perdute dar etern frumoase ale trecutului, cât de amare și de dureroase să fi fostu, nu te mănâncă degitele să mai iei pana în mână și să mai ascerni vo nuvelă pe hârtie? Ai cetitu în discursul lui Alexandrescu de la București, cum laudă nuvelele tale, aceasta nu te îndeamnă? sau ai și tu neconținut nevoie de stimulul nostru pentru a urma aceea ce ai începutu așa de frumos? Gândescu când peste vre unu anu, doi se apară la lumină unu frumosu volumul de nuvele ce mulțămire vei simți singuru! Sunt lucruri pornite din inimă cari mângâie întru câțva suferințele inimii.

Așa me mângâiu și eu cu poesiele. Dacă în sufletu-mi se uscă încet încet aceea ce-lu umplea odinioară, acum cautu să înlocuescu deșertul cu visuri poetice trase din lumea închipuirii. M'am aruncatu în brațele baladelor. Domnița și Robul e gata în două părți, dar trebuie prelucrată din nou. Ai să ai și tu plăcere când vei ceti-o în Convorbiri. Te rogu, dragă Nicule, mai serie vo nuvelă. Nu me lăsa, căci toți me lasă! Îți facu le signe de détresse! Ce dracu n'ai început așa de bine că să sfârșesci de o dată!

A propos în scrisoarea mea a călătoriei din Svițera, citezu într'unu locu versurile tale de pe Col de Balme care începu așa:

*Frunza verde lemnu uscatu
Eată-mi-l pe dealu urcatu.*

Dar nu sciu cum urmează și asceptu de la tine ca în grabnicul teu răspunsu să-mi le citezi. Nu uita.

În politică amu făcutu toți fiasco ca și în amoru odinioară. Când se va întoarce odată roata norocului?

Al teu frate

I. Negruzzi

ALECSANDRI către ANTON NAUM

I

Mircești, 11 April 1882

Iubite Domnule Naum,

Am priimit traducerea cântului IV din Mireio a lui Mistral, am cetit-o și am expedit-o Domnului A. de Gagnaud pentru ca să o prezenteze Comitetului felibru din Forcalquier. Sânt incredințat că va produce mari mulțumiri poeților din Provența ca un omagiu către șeful lor, vestitul Mistral, mai cu seamă că am dat a spera în viitor traducerea completă a poemului provençal.

În programul concursului de la Forcalquier se promite: *un rameau d'olivier en vermeil au meilleur recueil de poésies traduites du provençal dans l'une des autres langues néo-romanes: français, italien, espagnol, portugais et roumain*. Dorința mea ar fi fost ca *ramura de maslin* să fie câștigată de un român, și negreșit acea dorință s'ar fi realizat dacă aș fi priimit programul mai de vreme; căci ai fi avut tot timpul de a concura cu o colecție întreagă de traduceri.

Cu toate aceste încercarea D-tale va fi luată în considerație la Montpellier și la Forcalquier, și nu mă îndoiesc că veți dobândi sau o medalie sau o diplomă: *hors concours*.

Pentru satisfacerea ambiției mele de român aș vrea însă să mă prezint cu mâna mai plină; iată pentru ce îți trimit poeziile lui Mistral: *Insulele de aur*. Cetește poemul intitulat *Le Tambour d'Arcole*, și de yrei să mă îndatorești mai mult de cât aș putea spune, fă traducerea acestei frumoase poezii.

Cu înlesnirea de versificație ce posezi și cu simțul estetic cu care ești înzestrat, vei desăvârși această lucrare într-o săptămână de zile. Eu plec gioi viitoare, și mă voi afla la Montpellier pe la 23 April, stil vechiu, sau 5 Mai, stil nou; aş putea dar primi la vreme traducerea D-tale pentru ca să o prezint însumi Areopagului provençal.

La caz când ai admite propunerea mea și te-ai pune pe lucru, te indemn să-mi trimiți, manuscrisul D-tale la adresa: *à Mr. Roque—Ferrier, secrétaire du Félibrige, pour remettre à Mr. V. Alecsandri, Montpellier — France*. În volumul ce-ți trimit (și pe care, te rog, să-l inapoiești la Mircești când nu-i mai avea trebuință) mai este încă un poem de-o rară frumusețe *La Princesse Clémence*, care ar merita să fie tradus, dar...

Să ne revedem sănătoși peste două luni.

V. Alecsandri

Trimite tot Domnului Roque-Ferrier pentru biblioteca de *la Société pour l'étude des langues romanes*, volumele ce ați publicat, ca o ofrandă din partea D-tale.

II

Mircești, 14 April, 1882

Domnule Naum,

Traducerea poemului lui Mistral: *Le Tambour d'Arcole* a sosit la vreme. O ieu cu mine ca să o duc însumi la Montpellier, fiind încredințat că va produce mare mulțămire lui Mistral și tuturor amicilor și admiratorilor lui. Să ne vedem dar sănătoși peste vreo două luni.

Al D-tale devotat

V. Alecsandri

Am primit și volumul *Lis isclo d'or*.

HOTEL NEVET

Montpellier

III

10 Mai 1882

Domnule Naum,

Am mulțumirea de a-ți face cunoscut că juriul literar de la Forcalquier, ți-au destinat un condei de aur și o diplomă pentru traducerile D-tale din poeziile lui Mistral.

Eu am răspândit pe aice vestea că ai de gând a traduce întregul poem Mireio, și am produs o nespusă bucurie printre felibrii din Provența. Vezi dar că ți-ai cam găsit beleaoa cu mine, dar oricum să fie, te felicit din toată inima pentru succesul ce ai dobândit și îți doresc ani mulți de verdeată în suflet pentru ca să lucrezi la îmbogățirea literaturii române.

Al D-tale confrate

V. Alecsandri

IV

Mircești, 1 Iulie 1882

Iubite Domnule Naum,

Aflând că ești cam bolnav, îți trimit prin amicul nostru Iacob Negruzzi, condeii de aur ce ți s'au decernat ca premiu de către Ateneul Jocurilor Florale din Forcalquier, precum și o diplomă.

Doresc ca aceste obiecte precioase să te găsească sănătos și dispus de a desăvârși traducerea întregului poem, Mireio, a lui Mistral.

Vară plăcută și roditoare în toate.

V. Alecsandri

V

Mircești, 24 Iunie¹⁾ 1882

Iubite Domnule Naum,

M'am bucurat mult că ai priimit pana de aur și diploma ce ți-au decernat Comitetul felibru de la Forcalquier și sânt fericit că am asistat la triumful D-tale.

Primul pas pe calea triumfurilor este cel mai greu, însă l-ai făcut cu vrednicie, și acum, dacă ai vrea să urmezi sfatului meu, ai merge mult mai departe.

Când am priimit în numele D-tale premiul ce ai dobândit, am mulțămît Comitetului în prezența unui public numeros, adăugind că această distingere va îndemna negreșit pe compa-

¹⁾ Data trebuie rectificată: 24 Iulie 1882.

triotul meu, D-I Naum a întreprinde traducerea întregului poem a lui Mistral, căci spre a traduce pe Mireio, trebuie în adevăr un condei de aur. Cuvintele mele au fost priimate cu entuziasm și aplauze prelungite, fiindcă Provențalii sânt în mare și legitimă admirare pentru scrierile genialului lor poet.

Cred dar că, dacă, folosindu-te de lesnirea versificatoare ce posezi, ai completa traducerea lui Mireio, ai înavuți literatura noastră cu o operă de mare preț și ai câștiga amicitia tuturor felibrilor din sudul Franței.

Și astfel s'ar întemeia o și mai puternică legătură între ei și noi.

Pune-te pe lucru, iubite Domnule Naum, fără grabă, precum ai fost silit să faci pentru *Le Tambour d'Arcole*, și înzestrează juna noastră avere literară cu o Mireio românească. Vei bucura deopotrivă și România și Provența. În convingere că vei urma îndemnului meu amical, fără a te spăria de greutatea lucrului, te felicit pentru succesul ce ai avut, succes care obligă ca și nobleța.

Nu renunța la ideia de a petrece o zi la Mircești, singur sau împreună cu Gane; această vizită mi-a face mare mulțămire.

Și mi-a da prilej de a te convinge că ești chemat a populariza poezia provențială între Români.

Al D-tale confrate

V. Alecsandri

VI

Mircești, 4 Oct. 1882

Iubite Domnule Naum,

Răspunzând după vechiul tipic la scrisoarea D-voastră vă fac mai întâi cunoscut că din mila Proniei mă găsesc sănătos de și cam posomorît din cauza timpului care și-au pus un hobot pe ochi. Al doile, sper că voi asista la inaugurarea statuei lui Ștefan cel Mare, dacă sănătatea soției mele îmi va permite a mă absenta din Mircești; al treile, vă înștiințez că la Forcalquier s'au cetit numai fragmentul din *Mireio* și *Toboșarul de la Arcole*; prin urmare numai aceste două bucăți trebuie să le copiați curat spre a le comunica D-lui

Richaud; ați putea încă adăogi pe lângă ele și cânticul lui *Magali* care este foarte popular în Provența. Cât pentru *Niobe* e de prisos să o trimiți la Forcalquier, fiindcă nu au intrat în programul serbărilor literare de acolo. Manuscrisurile D-voastră au rămas în dosarul societății felibrice din acel oraș și nu știu unde anume se găsesc acum. Apucați-vă dar de copiat din nou și de *îndreptat* pe ici pe colé, traduceriile făcute din Mistral, pentru ca să le trimiteți cât mai curând D-lui Richaud.

Nu vă uimiți de cercările de loviri cu copita ale bietului Macedonski, căci acest nenorocit tânăr pătimește de boala presumpțiunei care îl va duce deadreptul la Mărcuța. Toate batjocurile ce le aruncă altora cad pe obrazul lui, fiind, sarmanul, victima invidiei negre ce-i roade ficații. Păcat de el căci nu lipsește de oarecare talent.

Am sperat un moment că vă veți fi apucat de tradus întregul poem a lui Mistral, *Mireio*, lucrare ce v'ar fi popularizat numele în toată partea de jos a Franței; paremise că sfânta lene, soția poezilor vă împiedică de a o întreprinde. E de regretat.

Iarna se apropie grabnic; nu pot sfârși dar mai bine decât dorindu-vă sănătate și căldură.

V. Alecsandri

POGOR către S. BODNĂRESCU ¹⁾

10 Nov. 1887

Iubite Domnule Bodnărescu,

Primescu cu cea mai vie plăcere propunerea Dv. însă nu ca semn de recunoștință, ci mai bine ca semn de amicie și comunitate de idei literare și filosofice. Profit încă de această ocasiune spre a-ți aminti că ai uitat cu desăvârșire că există un jurnal intitulat Convorbiri Literare și că, pentru a trăi, acest animal are nevoie de greunțe. Trimite dar greunțe care mai cresc în ogorul teu.

A douădecilea aniversare a fundațiunii Junimei urmède a se serba anul acesta cu deosebită pompă. Pentru ca se pôtă veni toți membrii din București, s'a fixat vacanțiile Crăciunului. Dăoa se va face cunoscut prin invitația tradițională. Ea dispozițiuni de pe acum, ca se poți veni între noi pe două trei zile și se bem încă odată în sănătatea prețuitei noastre Junimi.

Remân al D-le devotat amicu.

V. Pogor.

¹⁾ Samson, zis și Samsune, Bodnărescu, (născut în Bucovina la 1840, † la 1902) a fost unul din membrii marcanți ai Junimei și numele său revine des în Dicționarul Junimei al d-lui I. Negruzzi.

NEGRUZZI către BODNĂRESCU

București, 1 Dec. 1891

*Iubitul meu vechiu amic,
 Primii vineri al tău plic
 Ș'am celit cuprinsu 'ntreg.—
 Din el cer voe s'aleg
 Ș'atât să dau la tipar
 Pentru tomul jubiliar
 Cât potrivit mi-a părea!
 Primește dragostea mea
 Cum a fost vie ș'intreagă,
 Căci anii nu pot s'o șteargă.*

I. Negruzzi

MINISTERUL CULTELOR
 și al
 INSTRUȚIUNEI PUBLICE
 —
 CABINETUL MINISTRULUI

Domnule Bodnărescu,

*Ce fel de om e profesorul de musica vocală la Institutul D-tale? ¹⁾ Eu vreau să dau o mai mare dezvoltare
 muzicii naționale în școalele normale prin chor vocal.
 Este el capabil pentru aceasta?*

Cum stați cu cartea de citire?

Intreabă, fă bine, pe Jacques, dacă primește traducerea lui Hamlet, despre care i-am scris.

Al D-tale

T. Maiorescu.

¹⁾ S. Bodnărescu era director al Institutului Bașotă din Pomărla, pe care l'a dirijat timp de 23 ani.

OMAGII

CUTREMURUL

*S'a săturat pământul de lunga lui robie!
Și cu un muget groaznic, de aprigă mânie,
El, tremurând de ura răbdărei din trecut
Palate și colibe în praf le-a prefăcut.*

*Au fost!... Abea se știe de locul unde-au fost
Orașe înflorite ce dat-au adăpost
La vesele popoare, ce azi zac îngropate
Sub zidurile grele a mândrelor palate.*

*Și gemete grozave!, suspine, tot s'a stins!
Tăcerea e stăpână, căci moartea a învins!
Acei rămași în urmă, s'au dus încet din lume
Luând cu ei povara durerii fără nume.*

*Atâta fericire, și flori și veselie
Au dispărut din lume, în oara de urgie
Și numai valul mării s'aude 'n depărtare
Ce parcă greu jălește cu vocea lui cea mare.*

Matilda P. Poni

Iași

AUREL C. POPOVICI ¹⁾

Au trecut zece ani de atunci. Chinuit de așteptarea zilei, care nu mai voia să vină, mă coboram de pe pisc la tranșeele săpate pe platoul dela piciorul muntelui. Sufletul îmi era copleșit de priveliștea înfiorătoarelor lupte ce se desfășurau de luni de zile neîntrerupt înaintea ochilor mei. Ultimele

¹⁾ *Domnule Director,*

Noi, Românii din provinciile unite, cari nu am putut cerceta decât în măsură foarte redusă școlile românești și nici nu am avut parte de viață de Stat românească, putem mai bine judeca ce au însemnat pentru organizarea unitară a conștiinței naționale și a sufletului românesc publicațiunile literare și științifice din regat și în special „Convorbirile literare“, care timp de atâtea decenii au împrăștiat razele lor luminătoare, peste hotarele puse de vremurile vitrege, pe tot cuprinsul românismului.

De aceea nu poate fi întrecută de nimeni sinceritatea glasului nostru de recunoștință și nu poate simți altcineva mai adânc decât noi mândria națională ce trebuie să ne cuprindă pe toți, când putem sărbători existența de șasezeci de ani a unei reviste de așa înaltă valoare și solidă tradiție.

Omagiul meu nu cred că l-aș putea arăta mai potrivit, decât contribuind la numărul jubiliar al revistei Dvs., cu evocarea memoriei unui mare cugetător și luptător de dincolo de munți, decedat acum zece ani, care a știut să se ridice prin spiritul său ales la înălțimea culturală și la măsura acelor bogății sufletești, cărora „Convorbirile literare“ au ridicat, prin muncă și talent, o forță de închegare națională și un altar de închinare.

Vă rog, Domnule Director, să primiți asigurarea distinsei mele stime.

Iuliu Maniu.

București, 20 Martie 1927.

acorduri războinice ale unei noi ofensive italiene nereușite se imprimaseră peste zi în imaginea mea.

Bătălia grozavă a două lumi, despărțite prin două tranșee inamice, punea, în urma crudei fatalități a întocmirilor omenеști, față în față ca dușmani pe fiii aceleași ginte latine. Batalioane întregi de flăcăi români aduceau jertfa grozavă a morții, inconștient, fără ideal, necruțați și nemiluți de nimeni. Promisem în aceeași zi ordinul unui general austriac, care dojenea ofițerii pentru prea puțina lor jertfă de viață în raport cu jertfele trupei, pe care le găsea vrednice de toată luada.

Între vaetele și suspinele muribunzilor mi se părea că aud țipătul de desperare al unui neam nenorocit!

Gândul meu în grozavul său sbucium zbura când spre oștirea română, când spre emigranții transilvăneni din Regat și din țările apusene. Sufletul era despărțit de trup. El era la cei de dincolo de tranșee. Victoria acelora o doria. Prin vuietul tuturor victoriilor germane și austriace, care parcă nu mai voiau să se sfârșească, prin jalea tuturor înfrângerilor italiene, care-mi stăteau în față, peste înfiorătoarele bubuituri de tunuri și peste sgomotul pașilor grei ai prizonierilor italieni, îmi răsuna neînterupt în ureche, din stâncile sălbatice printre cari îmi șerpuia cărarea, ca un ecou înviorător, glasul hotărât al lui *Aurel Popovici*, spunându-mi la ultima întâlnire în Viena: „*Vin din Elveția, unde le văd clar toate; este sigur: Puterile Centrale nu pot învinge, ele vor fi bătute!*” Cărarea obositoare, luminată în miez de noapte de reflectoarele electrice, de focul gurilor de oțel și de exploziile proiectilelor, părea mai ușor de străbătut, la gândul că dreptatea totuși va birui, datorită Geniului latin și perseverenței anglosaxone.

Trupul chinuit de trudă nu-și putea găsi odihnă în acoperământul strâmt de sub stâncă. Imaginea speranței ademenitoare a înfrângerii propriilor oștiri și a victoriei „celor de dincolo” alunga somnul.

Visam visul frumos al înfăptuirii Statului Român din nou născut, falnic, puternic înzestrat cu întreaga pleiadă de ardeleni și bănățeni cinstiți și altruști, în frunte cu *Aurel Popovici*.

Dimineața mă trezi din somn ca fiecare zi vâjăitul aeroplanelor și bubuitul tunurilor de apărare, dar mai grozav mă trezi din visarea mea o carte poștală a lui Alexandru Vaida, care-mi aducea laconic vestea: „Dipsi în urma unei congestii pulmonare a decedat“! Un proiectil austriac lovise în aripi un aeroplan italian. Acesta se rostogolea din văzduh. Întâi o flacăară, apoi un punct negru, pe urmă o lovitură grea alături pe o stâncă. Nu mi-am dat seama ce se întâmplă lângă mine. Sufletul îmi era copleșit de o durere imensă. Mi se părea că văd căzând de pe cer o stea lucitoare, plină de lumină și de căldură în mijlocul țipătului de durere al unui neam întreg!

* * *

Istoria luptelor politice din Ardeal și Banat dela 1890 încoace ese strâns legată de numele lui Aurel Popovici. Epoca politică începută prin acțiunea „Memorandului“ a dat primul prilej lui Aurel Popovici, studentului plin de talent și de energie, binecunoscut deja prin scrierile sale, să-și ia locul, la care era predestinat, în rândurile luptătorilor naționali.

Deși personal în legăturile cele mai bune, chiar de rudenie, cu pasiviștii și antimemorandiștii din Banat, el a susținut cu trup și suflet acțiunea celor trei protagoniști: Dr. Rațiu, Lucaci și Coroian, devenind în scurt timp animatorul și inspiratorul acțiunilor politice și conducătorul intelectual necontestat al generației tinere căreia îi aparținea.

Niciodată temperamente, ideologii și concepții politice mai deosebite nu s'au unit mai strâns într-o acțiune pozitivă ca cei trei conducători politici cu Aurel Popovici adunați cu toții sub flamura Partidului Național din Ardeal și Banat.

Dr. Rațiu, Lucaci, Coroian, toți trei energici în luptă, dar foarte atenți la impresia exterioară ce ar fi putut să producă acțiunea lor; *Aurel Popovici* teoretician cu desăvârșire pregătit dar practic în acțiune și totdeauna viu, recruteur în gesturi și vorbă. *Cei trei*: aderenți ai școlii istorice, totdeauna băgători de seamă ai continuității de drept și ai revendicărilor istorice; *Aurel Popovici*: realist condus totdeauna de cântărirea forței pozitive și reale. *Ei* susținători

ai autonomiei istorice, *el* al autonomiei naționale și al confederațiunilor bazate pe raportul real de forțe. *Ei* democrați naționali până la ultima consecință, *el* conservator național cu toată armatura ideologică și istorică.

Cu toate acestea niciodată vre-un conflict, ori vre-o divergență între ei. Țintele clare ale unei vieți naționale și de Stat independente și trebuința unei acțiuni solidare și energice în acest scop i-au unit până la sfârșit. O neperitoare pildă de toleranță și concesivitate în folosul binelui comun și al rezultatelor practice.

Spiritul său activ, cultura sa vastă, convingerile sale adânci, ridicate până la fanatism și bunătatea sa de inimă atât de rară în ziua de astăzi, l-au predestinat să conducă un neam și să-i întemeieze o soartă mai bună.

Prestigiul extraordinar de care se bucura se întemeia pe aceste calități.

În baza aceasta a reușit să ducă la îndeplinire mari acțiuni politice și să dea el însuși naștere unor mari curente politice, cari într'un moment dat orientau în bună parte nu numai gândirea politică a românilor de dincolo de Carpați, ci și a unor factori politici importanți și chiar hotărâtori din România și din monarhia austro-ungară. Ideia federalizării Austro-Ungariei, acceptată în principiu și de Arhiducele moștenitor Franz Ferdinand, n'a fost de nimeni în mod atât de eloquent susținută prin argumente științifice și istorice ca de Aurel Popovici. Iredentist și aderent convins al *unității naționale*, el tindea cu orice preț și prin orice mijloc la realizarea acesteia. Spirit practic, cum era, susținea această idee în cadrul „Gross-Oesterreich“-ului și în cadrul unei înțelegeri contra Rusiei, câtă vreme ea nu i se părea altfel practic posibilă. Dar nu a șovăit nici un moment să îmbrățișeze calea înfăptuirii unității naționale alături de puterile înțelegerii în contra Puterilor Centrale cu sdrobirea Austriei, îndată ce s'a convins că pe această cale e posibilă înfăptuirea idealului, său în mod și mai practic.

* * *

Ultima dată l'am văzut în Viena.

Era la finea primăverii anului 1915. Puterile Centrale

încheiaseră alianța cu Bulgaria și ele trebuiau să se decidă ori pentru o înțelegere definitivă cu România, ori pentru crearea prin forța armelor, prin Sârbia, a unei legături cu Turcia, care nu mai putea fi prevăzută cu munițiuni pe mare.

Puterile centrale aveau lipsă neapărată de concursul României, ea însă nu voia să-l dea din cauza tratamentului de care sufereau Românii din monarhia Austro-Ungară.

Impăratul Wilhelm a trimis la Viena pe Erzberger — mai târziu cancelar German — pentru ca luând contact cu reprezentanții comitetului național român din Ardeal și Banat să determine pe fruntașii ardeleni să influențeze asupra României în sensul unei atitudini favorabile Puterilor Centrale. Pentru a face posibil acest lucru, Impăratul Wilhelm se hotărâse a face unele demersuri față de Austro-Ungaria și în special față de contele Tisza în scopul de a ușura situațiunea românilor din Ungaria.

În afară de reprezentanții Românilor din Ardeal și Banat a fost chemat la Viena și Aurel Popovici care se găsea în Elveția.

Încercarea Impăratului Wilhelm a rămas fără rezultat. A trebuit să eșueze pe de o parte din cauza intransigenței contelui Tisza, dictatorul Austro-Ungariei în acel timp, pe de altă parte din cauza împrejurării hotărâtoare, că reprezentanții Partidului Național au văzut că vremea concesiunilor efemere a trecut. Sentimentul public în Regat ca și la Românii din monarhia Austro-Ungară spre ideea unității naționale evoluase atât de puternic în cât orice încercare în alt sens, ar fi însemnat numai o piedică în calea evoluției fi-rești a lucrurilor.

De aceea reprezentanții Partidului Național s'au mărginit a arăta doleanțele poporului românesc și soluțiunile cari s'ar fi putut da ghestiunii românești în „cadrele monarhiei Austro-Ungare“, *dar au refuzat categoric orice intervenții la guvernul român în sensul dorit de Impăratul Wilhelm.*

„Soluțiunile“ propuse erau inadmisibile pentru mentalitatea maghiară și mai ales pentru oligarhia maghiară. Era de prevăzut că ele nu vor fi acceptate de Austro-Ungaria, stăpânită de contele Tisza, iar dacă totuși ar fi fost acceptate ar fi nemulțumit în așa măsură pe unguri încât ar fi devenit

defetiști față de cauza Puterilor Centrale și ar fi cauzat imediat dezastrul care ar fi adus fatal Ardealul în brațele României¹⁾.

Cu această ocazie l-am văzut ultima dată pe Aurel Popovici în Viena. Era tot cel vechiu plin de energie, de avânt și de optimism.

Când am avut ultima conversație cu dânsul, mi-a desvăluit tot gândul său și ultima sa concluzie. Niciodată nu l-am văzut mai bine documentat; nici odată n'am văzut înfățișându-se mai clar spiritul său viu, care reacționa imediat la orice impulsivitate.

Imi spunea: „Scopul meu a fost totdeauna realizarea unirii tuturor Românilor. Credeam odată că se va putea face alătura de Austria și Germania.

Le credeam mai cuminte, dar ce să le fac? Austria e slabă, Germania nu vede clar. Chiar dacă ar vrea azi să facă ceva, este prea târziu. Puterile Centrale vor fi bătute. Chiar dacă ar învinge temporar Puterile Centrale, mai bine suferă România alături de aliați pentru cauza civilizației omenеști, decât să fie învingătoare alături de Puterile Centrale urgisite de toată lumea. Unitatea națională se va face și acesta este lucrul principal“.

Iată ultimele sale cuvinte, sinteza întregii sale gândiri. A trăit, a muncit pentru libertatea națională și pentru desăvârșirea poporului român. A avut credințe mari, a luptat pentru ele, a suferit din cauza lor și a murit visând fericirea și mărirea neamului românesc.

Iuliu Maniu

¹⁾ Despre demersul împăratului Wilhelm și răspunsul dat de reprezentanții Partidului Național s'a trimis D-lui I. I. C. Brătianu, atunci prim ministru al României, un raport detaliat prin D-l Popescu, proprietar de mine, care era întâmplător în Viena.

LUI EMINESCU

*Seninei tale frunzi i se cuveni
Cununa cea de laur și stejar...
Acum, când ceasul răsplătirei vine,
Pe-a dușmanilor jalnice ruine
Să se ridice sfântul tău altar.*

*Căci ieri „la arme“ ți-ai chemat poporul,
Care gemea în lanțuri umilit...
Și azi, te-aclamă el, biruitorul,
Că ți-a urmat cu vitejie zborul
Spre idealul tău neprihănit.*

*Un veac de prigoniri, sinistru,
Il ispășesc păgânii blestemați,
Sântem stăpâni pe Tisa și pe Nistru,
Pe Ceremuș, pe Mureș și pe Istru...
Un neam, un singur neam de frați.*

*Fii dar slăvit, poet al dezrobirei,
Poet al idealului visat...
Tu, ce ne-ai dus pe calea mântuirii,
A biruinței noastre și-a Unirei,
Poet, cu lauri azi încununat.¹⁾*

A. C. CUZA.

¹⁾ Omagiu rostit cu prilejul încoronării unui bust al poetului, pe scena Teatrului Național din Iași, la 16/29 Iunie 1919.

PROFESORUL MAIORESCU¹⁾

Când am urmat lui Titu Maiorescu la catedra de istoria filosofiei de la Universitatea din București, trebuind să-mi deschid cursul cu obicinuitul elogiul academic al predecesorului, m'am simțit cuprins de îndoeli și temeri, ce puneau însuflețirii mele înduioșate piedici nebănuite. Nu mai era vorba, ca de atâtea ori, de o simplă formalitate, de îndeplinirea indiferentă a unei datorii convenționale, ci trebuia să dau glas, cu tărie, părerii de rău obștesc pentru pierderea pe care o încerca învățământul nostru filosofic prin retragerea celui mai strălucit reprezentant al său, și recunoștinței tuturilor pentru o viață întreagă de muncă, de o calitate rară, ce se încheia după cerințele neînduplecate ale legii. Căldura acestor sentimente firești, însă, pe care o simțeam dogorind în jurul meu și în mine însumi, m'a făcut să mă opresc, și să întârzii

¹⁾ Domnule Director.

Mi-ați cerut, ca unui vechiu colaborator al *Convorbirilor Literare*, un articol pentru numărul lor jubiliar. Am găsit, printre hârtiile mele, cele câteva cuvinte de pioasă amintire și de prețuire înduioșată, pe care le-am rostit, în ziua de 28 Februarie 1920, la comemorarea lui Maiorescu. Fiindcă n'avuseseră puțință să-i cinstească, după cuviință, înmormântarea, din pricina împrejurărilor, de tristă pomenire, din vara anului 1917, prietenii și admiratorii săi se adunaseră atunci, în Aula primitoare a Fundației Carol, ca să-și îndeplinească această elementară datorie, — de onoare din punct de vedere cultural și de inimă din punct de vedere personal. Nu cred căș fi putut găsi ceva mai potrivit pentru numărul D-voastră jubiliar, decât această încercare de a evoca figura ilustrului dispărut, care a fost întemeietorul adevărat al *Convorbirilor Literare* și Marele promotor al întregii mișcări de idei ce s'a deslănțuit sub influența lor.

Primiți, vă rog, Domnule Director, încredințarea deosebitei mele considerații.

P. P. Negulescu.

cu o sfială crescândă, în fața sarcinei, atât de atrăgătoare dar atât de grele, de a fixa trăsurile figurei luminoase a maestrului venerabil. Mă gândeam cu neliniște la ceea ce putea să fie prea contingent, din punctul de vedere al adevărului obiectiv, și la ceea ce se putea pune, cu prea multă ușurință, pe socoteala slăbiciunilor omenеști, din punctul de vedere al unei conștiințe etice mai rafinate, într'o asemenea încercare, prea îndrăzneată, fiind că era prea timpurie. Cu inima grea, m'am mărginit dar să zic, că figura lui Titu Maiorescu aparține, de atunci înainte, istoriei culturai noastre naționale, și că urmașii noștri aveau să-i dea de sigur ceea ce i se cuvenea într'o măsură cu mult mai largă decât am putea-o face noi astăzi. Căci posteritatea, care privește înapoi de la depărtări mai mari, și nu mai are legături directe cu oamenii ale căror fapte le cercetează, nu mai e stânjenită în judecățile sale de teama de a nu părea cumva părtinitoare.

De această sfială etică sunt stăpânit încă și astăzi. Titu Maiorescu a murit, influența personală pe care o exercita asupra lumii noastre intelectuale a încetat, dar amintirea lui e încă vie, în mintea și în inima celor mai mulți dintre noi; figura lui rămâne încă prinsă în cadrul sentimentelor noastre personale, care nu s'au răcit îndeșul, pentru ca să poată îngădui o fixare obiectivă a trăsurilor ei. Mai mult chiar, faptul că Maiorescu a murit, cum a murit, în chinurile patriotismului său strivit de apăsarea de plumb a ocupației streine, fără să fi avut bucuria să vadă că, împotriva temerilor sale, unitatea noastră națională s'a putut înfăptui, mărește încă, cu dărnicia milei, pietatea noastră, față de cel ce, pentru faptele lui, merita un alt fel de sfârșit. În 1913, în urma scurtei dar strălucitei noastre intervenții militare în Bulgaria, și a păcii de la București, pe care o prezidase el însuși, cu o pricepere superioară și cu un tact neîntrecut, Maiorescu ridicase țara la cea mai înaltă situație externă pe care o avusese până atunci, în tot decursul lungei și sbuciumatei noastre istorii. Față de această falnică înălțare, căderea umilitoare din 1916 trebuie să fi fost pentru el nespus de dureroasă, — cu atât mai dureroasă, cu cât ideile lui politice nu-l ajutau să întrevadă mântuirea apropiată, în care atâția alții credeau cu tărie. Iar cei ce l'au iubit, n'au avut, poate, mai adâncă părere de rău, de

cât că soarta nemiloasă nu i-a îngăduit, lui, care cu atâta credință și cu atâta dragoste își servise neamul, să-i vadă izbăvirea și înălțarea.

Lăsând dar viitorului sarcina să zugrăvească, cu culorile neutre ale judecății imparțiale, și cu nuanțele juste, de lumină și de umbră, ale intuiției impersonale, portretul definitiv al acestui mare fruntaș al țării, noi, cei de astăzi, să ne mărginim a-i tălmăci cu modestie însemnătatea culturală, pentru întărirea sufletească a tinerimei care se ridică în jurul nostru.

Titu Maiorescu a trăit și a lucrat în vremile cele mai grele ale culturii noastre naționale, în vremile romantice ale avânturilor generoase și ale concepțiilor turburi, în vremile sbuciumate, când toți alergau, cu înfrigurarea începuturilor entusiaste, după adevăr, bine și frumos, dar nu știau încă pe ce căi să-și îndrepteze pașii grăbiți, și se rătăceau adesea pe cărări ciudate, primejdioase și fără ieșire. După o iarnă de veacuri, în care sufletul neamului românesc zăcuse amorțit, ca pământul înghețat sub giulgiul de zăpadă, venise în sfârșit și primăvara culturii noastre naționale. Către jumătatea veacului al XIX-lea se va ridica năvalnică în pădurea bătrână, ce părea că se uscaseră de mult. Și, sub razele blânde ale unor împrejurări mai prielnice, din pământul destelenit s'a înălțat repede o vegetație neașteptată de ierburi streine, ce amenințau să înăbușe copacii de baștină. Iluziile romantice ale tinereții, care nu-și măsoară puterile și își ia dorințele drept realități, au făcut pe conducătorii generației de la 48 să creadă, că poporul nostru poate îmbrăca dintr'odată haina de împrumut a formelor politice și culturale din apusul civilizat. Până și limba strămoșească, — limba veche și înțeleaptă, cum îi zice poetul, — a fost înghesuită cu sila în forme nouă și nefirești, pentru ca să dovedească înrudirea noastră cu marile națiuni ce au ilustrat în istorie rassa latină.

Atunci s'a ridicat Maiorescu, arătând tutulor calea cea dreaptă, care ducea îndărăt către firea adevărată a poporului nostru, către limba lui adevărată, — și, mai presus de toate, către adevăr în cugetare și simțire, către simplitate și temeinicie, ca forme ale adevărului, în vorbă și în scris. Lupta n'a fost ușoară, fiindcă rătăcirea ajunsese obștească, și fiindcă

nimic nu e mai anevoe de înfrânat, ca furia falșilor apostoli. Dar, pe tărâmul pe care se dedea, băătălia nu se putea sfârși de cât cu biruința desăvârșită a celui ce o începuse. Căci adevărul triumfă totdeauna. Dacă n'ar fi fost așa, omenirea se prăpădea de mult. Eroarea, dacă s'ar fi putut perpetua în viața ei, ar fi dus-o de mult la pieire. Căci eroarea este răul intelectual, precum răul este eroarea morală. Și răul, în natură, are totdeauna o sancțiune inevitabilă: se distruge în cele din urmă singur, împreună cu organismul în care s'a încuibat.

Deși însă lupta pentru adevăr a fost aprigă, Maiorescu a izbutit s'o ducă, pururea, cu seninătatea unui înțelept antic. La luptătorii de rând, mușchii se încordează, trăsurile devin colțuroase, privirea se încruntă, vocea se înăsprește. La Maiorescu nu s'a simțit, niciodată, nici efortarea, nici pornirea. Loviturile cele mai grele, le-a dat cu mișcări rotunde, armonice și calme. La atacurile cele mai furioase, a răspuns cu elegantă și indiferență. Corăbiile antice purtau la proră statua de bronz a unui zeu protector. În mijlocul furtunelor celor mai cumplite, când, năpădite de valuri, vasele fragile se plecau pe coaste, tremurau și trosneau din toate încheeturile. metalul rece păstra neclintite trăsurile frumoase ale zeului nepăsător. Așa a fost Maiorescu. Un suflet superior păstra neturburate, în mijlocul tuturor frământărilor vieții, liniile cugetării, simțirii și făptuirii sale, dându-le pururea acea armonie senină, pe care ne-am obicinuit a o numi clasică.

Și ca profesor, Maiorescu a fost, înainte de toate, un luptător. A trebuit să lupte, ca să creeze mai întâi o atmosferă prielnică pentru dezvoltarea învățământului filosofic, pe care îl reprezenta. Universitățile noastre au fost create, precum se știe, cu o grabă, vrednică de sigur de laudă din punct de vedere patriotic, dar plină de primejdii din punct de vedere științific. Patriotismul e minunat, ca să înalțe sufletește tinerimea, în discursuri ocazionale. Dar când e vorba de pâinea zilnică a unui curs universitar, mai trebuie încă ceva. Acest ceva lipsea multora din primii noștri profesori, care erau mai mult patrioți decât oameni de știință, ale căror sentimente frumoase și a căror râvnă netăgăduită nu erau susținute nici de pregătirea, nici de aptitudinile necesare.

Unul din colegii în vârstă de la Universitatea din Iași îmi povestea odată, cu mult haz, dar nu fără oarecare tristețe, impresiile sale de la un curs de filosofie, pe care îl ascultase în tinerețe, — acum vre-o jumătate de veac, — la Universitatea din București. Intr'o zi, profesorul se străduia să explice studenților apriorismul spațiului și timpului din filosofia lui Kant. Din cuvintele lui greoaie și neîndemânatică, paradoxala doctrină nu se putea desprinde cu destulă claritate și cu destul relief. Și studenții ascultau uluiți, cu imobilitatea caracteristică a atenției încordate și infructuoase. Enervat, profesorul s'a oprit la un moment dat, i-a privit cu ciudă, și le-a aruncat apostrofa: ce stați așa, ca vițeii la poarta nouă? Dați din cap, să văd c'ați înțeles! Studenții au primit în tăcere ocara nemeritată, dar s'au învoit ca la prelegerea următoare să dea toți din cap, la fiecare cuvânt de pe catedră. Măgulit mai întâi, surprins apoi, și în sfârșit indignat, profesorul s'a oprit în mijlocul cursului și le-a strigat: stați nebunilor, ce dați mereu din cap! Ce credeți c'ați înțeles ceva? Ehe, Kant nu se înțelege așa de ușor. Eu mă chinuesc cu el de atâta amar de vreme, și tot nu l'am înțeles încă bine...

Această întâmplare arată în destul, care era nivelul cursurilor și care era tonul în raporturile dintre profesori și studenți, la începutul vieții noastre universitare. În asemenea condiții, interesul științific, în general, era, firește, foarte slab, iar interesul pentru filosofie, în deosebi, era cu desăvârșire nul. Alte științe, mai concrete, sau de un folos practic mai vădit, atrag și fixează mai ușor atenția tuturilor. Filosofia însă, cu abstracțiunea ei năpraznică, ce ridică pe om dintr'odată pe culmile cele mai înalte ale cugetării, la depărtări imense de lumea concretă, prinde mult mai anevoe, fiindcă reclamă eforturi mai mari, chiar și la capetele cele mai bine înzestrate.

Maiorescu a înțeles această situație grea, și din cauza împrejurărilor și din cauza naturii sale proprii, a învățământului filosofic. Și s'a străduit mai întâi, să trezească la ascultătorii săi interesul pentru filosofie, care i se părea, nu numai condiția de căpetenie a transmiterii cu succes a cunoștințelor filosofice, dar și mai important prin el însuși, decât

aceste cunoștințe. Căci interesul pentru filosofie, dacă îl capătă cineva cu adevărat, îl face să citească și singur, și să-și completeze prin propria lui muncă cunoștințele dobândite la universitate. Pe când, dacă nu-l are, uită și puținul ce a învățat, de nevoie și fără nici o pătrundere.

Potrivit cu aceste idei, Maiorescu a căutat să dea cursurilor sale o formă cât mai concretă, aproape populară. Abstracțiunile filosofice se destrămau ușor, în expunerea sa vie și colorată, și se împleteau în chip firesc cu realitățile vieții de toate zilele. Exemplele abundau la fiecare pas, alese cu o artă deosebită, așa încât să fie atrăgătoare prin ele înșile, și uneori să sublinieze, cu o nuanță de ironie incisivă, evenimente, politice sau culturale, ale timpului. Aceste exemple mai ales, dezvoltate uneori cu o vervă incomparabilă, atrăgeau marele public ce umplea regulat, până la ultimul colț, sala No. IV, devenită celebră, a Universității din București. Sensul mai adânc al doctrinelor filosofice scăpa adesea acestui public nepregătit, — lucru pe care îl confirma câte odată, după unele observări ale sale, Maiorescu însuși, făcând singur haz de naivitatea unora din ascultătorii săi.

Dar când, cu acest prilej, unii din studenții mai înaintați exprimau dorința ca 'maestrul, ridicând puțin tonul prelegerilor sale, să-i scape de acești mosafiri, cari îi strâmtorau, împiedecându-i să ia note, — Maiorescu le răspundea, că prezența lor nu era nici de cum de prisos, fiind că, chiar dacă nu înțelegeau totul, rămâneau totuși, și ei, cu impresia că *ceva mai înalt* decât nimicurile sarbede ale vieții de toate zilele. Nostalgia acestui *ceva mai înalt*, care atrăgea chiar și lumea nepregătită la cursurile lui Maiorescu, era interesul pentru filosofie, a cărui deșteptare, în cercuri din ce în ce mai largi, o urmărea el cu atâta stăruință.

Ceea ce l-a ajutat mai ales pe Maiorescu să ajungă la acest rezultat, atât de prețios pentru dezvoltarea noastră culturală, a fost marele său talent oratoric. Am ascultat în streinătate profesori vestiți, ilustrațiuni cunoscute ale științei și podoabe ale catedrei universitare. Unul singur mi-a făcut o impresie mai adâncă, nu fiindcă era mai strălucit decât Maiorescu, ci fiindcă era antipodul lui. Era un învă-

țat celebru, care, când vorbea, părea că reflectează singur, fără să bănuiască măcar că îl ascultă cineva. Figura concentrată, privirea pierdută în vag, aerul absent, poziția abandonată a corpului, ce părea uitat într'un fotoliu de spiritul pornit spre alte tărâmurii, vocea joasă, egală, și puțin târăgănată, — totul denota la el desfășurarea impersonală, și nepăsătoare de tot ce era omenesc, a cugetării științifice pure. Această cugetare însă, de o rară frumusețe, nu era accesibilă decât unei mici elite de ascultători bine pregătiți, și cursul era puțin frecventat.

Maiorescu era, dimpotrivă, întruparea vie a hotărârii energice de a cuceri auditoriul cu orice preț, de a-l ridica cu forța la nivelul problemelor filosofice, cu toate că nu era pregătit. Și de aceea, atitudinea lui pe catedră era aceea a unui luptător, — a unui luptător robust care, cum ziceam adineauri, n'avea nevoie de nici o sforțare, — dar, totuși, a unui luptător în înțelesul mai înalt al cuvântului. Delavrancea, care era de asemenea un maestru al artei oratorice, și care ca scriitor, avea o rară finețe de intuiție, ne-a zugrăvit odată pe Maiorescu suindu-se la tribună, în Parlament. Citez numai câteva rânduri, de o netăgăduită valoare documentară, ca un film cinematografic. „Se duce la tribună cu un pas mărunț și repede... A pus piciorul pe prima treaptă. Deputații și senatorii cad pe jețurile lor. S'a suit la tribună. Toți încremenesc pe unde au apucat. Privește lung și tăios. Nu s'aude nimic, nu se mișcă nimeni. A vârat mâna în redingotă. Au răsunat primele fraze. Un glas limpede, cald, muzical, stăpânit. Ca un violoncel vechiu pe care ar cânta un maestru glorios, desfășurându-și fantazia pe a doua și a treia coardă, și evitând pe cea dintâi cu pasiunile ei și pe cea de a patra cu nemulțumirile ei profunde“.

Așa se suia Maiorescu și pe catedra universitară. Cu același pas mărunț și grăbit, cu aceleași mișcări stăpânite și energice. Iar când se oprea, la locul obicinuit, în spre ferastră, pe lunga catedră în formă de estradă, din sala No. IV își vâra mâna în redingotă și privea, câteva clipe, lung și tăios. Această privire era sfidarea pe care luptătorul, coborând în arenă, o arunca adversarului. Adversarul, pe care era

hotărît să-l învingă cu orice preț, era inerta minților leneșe, slăbănoage sau nepregătite, era apatia atenției distrase, era rezistența cugetării greoaie, a ascultătorilor ce umpleau sala, cu vârf și îndesat.

Dar, după această lovitură de biciu, dată voințelor care încordau la poruncă, începea vraja glasului muzical, a intonației ritmice, a gestului însinuant, a privirii expresive și învăluitoare, care prindeau pe nesimțite și înlănțuiau cu putere, ca o incantație magică, spiritele tuturilor.

M'am gândit de multe ori la rolul pe care trebuie să-l joace suggestia în efectul pe care îl produc cuvântările marilor oratori. Acest rol poate fi uneori covârșitor. Vorbind de unul din maeștrii catedrei universitare franceze, Taine ne povestește impresia adâncă pe care o făcea, chiar și celor mai sceptici din ascultătorii săi, și care ilustrează totemai influența misterioasă a suggestiei. Către 1830, Victor Cousin făcea la Paris un curs celebru, pe care îl urma, între alții, un bătrân magistrat eșit la pensie, o fire prozaică și domoală, căruia cariera juridică îi mărise încă deprinderea de a cântări lucrurile migălos, rece și obiectiv, și care erea atât de departe a exagera importanța abstracțiilor filosofice, încât, cum zice Taine, ar fi dat și infinitul și finitul și raportul dintre ele pe o găină bine friptă. Acest ascultător, atât de puțin inflamabil, povestea mai târziu el însuși, cu mirare, influența inexplicabilă pe care o avea asupra-i, ca asupra tuturilor, vorba lui Cousin. „Când acest diavol de om zicea: vedeți? — ori ce ar fi fost, ni se părea, în adevăr, că vedem. A doua zi, când reflectam singuri, nu mai era acelaș lucru, — dar, cât timp îl ascultam, eram ca vrăjiți“.

Un asemenea farmec irezistibil învăluia și pe ascultătorii lui Maiorescu, chiar și pe cei ce nu-l înțelegeau destul de bine și poate mai ales pe ei; unele spirite mai vii sau mai înaintate, împinse de spontaneitatea lor pe căile lăaturalnice ale reflexiunii proprii, sau aruncate de reminiscentele lor în comparații de idei și distincții de teorii, se sustrăgeau poate, câte odată, misterioasei influențe; marea majoritate însă nu-i scăpa niciodată. Spre a produce acest efect, la magia artei oratorice se adăoga influența directă a personalității armonice a profesorului, către care studenții se simțeau atrași,

fiindcă se simțeau iubiți. Înainte de a fi un cugetător, Maiorescu era un om de acțiune. Pentru el, cursul nu era numai, și nu atât, o preocupare de ordin teoretic, cât o faptă de ordin practic, — o faptă bună, ce putea fi frumoasă și mare. Și tinerii, pe care îi dăruia cu bogățiile științei și talentului său, deveneau copiii săi sufletești. Soția sa, inteligenta, fina, pătrunzătoarea Ana Maiorescu, avea obiceiul să le zică studenților: băeții lui Titu. Băeții aceștia, pe cari îi primea la seratele literare și filosofice ale maestrului cu solitudinea unei mame fără copii, își adorau părintele sufletește și-l urmau cu docilitate, pe toate cărările cugetării, în toate direcțiile și pe toate terenurile. Unii dintr'înșii și-au croit, mai târziu, drumurile lor proprii. Dar toți au păstrat, în fundul inimei, amintirea mișcată, respectoasă, recunoscătoare, a comunității sufletești de la început cu neuitatul îndrumător al pașilor lor dintâi.

Iar ultimele cuvinte, pe care le-a adresat Maiorescu studenților, la serbarea organizată de facultatea noastră de litere în onoarea lui, când a părăsit-o, au fost un îndemn calduros, ca și ei la rândul lor, să-și iubească elevii. „Intr'un petec de grădină, zicea bătrânul maestru, arunci germenii de plante, te interesezi de florile ce ies, și — să rămâi rece la înflorirea sufletească a elevilor tăi“? — Cu aceste cuvinte, cel ce se ducea, lăsa moștenire urmașilor săi pe calea spinoasă a învățământului, secretul succeselor sale fără precedent.

Așa ni s'a înfățișat Maiorescu, nouă, celor ce l'am cunoscut de aproape. Și se poate, ca figura lui să pară și mai impunătoare, celor ce îl vor privi, în viitor, de departe, — ca muntele care se înalță treptat, pentru călătorul ce se depărtează de țărm, pe corabia ce plutește spre largul mării.

P. P. Negulescu

SOMN CURAT

Fetiței mele Pia

*Prin perne, 'n moliciunea lor de puf,
Cu trupul descordat ca și un arc,
In somn, fetița 'și lasă brațul pur
Să curgă'n vis ca șipotul în Mai.*

*Bălaiul păr în bucle-a răurat
Lumină vie până pe covor.
Așa dormind văzui pe cer un ram
In noru-i alb ce n'avea încă foi.*

*Așa dormind am pomenit un râu
Cu muguri mari de stele la un scoc..
Și m'am mirat și m'am cutremurat
Și-am împietrit de teamă să n'o scol.*

Ion Pillat

ARTHRITISM

*Hieronime, frate-al meu
Ne pedepsește Dumnezeu:
Ne-am abătut prea mult din cale,
Din calea trasă de scripturi,
Pe umeri adunăm ocale
Și sare la încheieturi, —
Cucernice Hieronim,
Îmbătrânim, îmbătrânim...*

*Eu suflu greu, tu sufli greu
Hieronime, frate-al meu!
Prea multe ori am stat la cramă
Gonind codane printre-araci
Și-am stins prea multe mii de raci
Cu vin mustit și cu pastramă.
Acum oftăm și scârțâim,
Cucernice Hieronim!*

*O, frate bun al meu, ce zici?
Nu-i vremea fiertelor urzici?
În iarna ce-și coboară slaba
Lumină, haidem în chilii:
Sugându-ne, ca urșii, laba
Ne vom topi făclii-făclii,
Și astfel, frate (ossana!),
Vom hiberna, vom hiberna!*

FILOSOFIA LA „CONVORBIRI LITERARE“.

Prima mea colaborare la „Convorbiri“, colaborare filosofică, fiindcă alta n'am avut, datează din 1892. Ea mi-a fost cerută de Titu Maiorescu, cu ocazia cărții de *Psihofizică*, publicată în românește de S. Mihăilescu, un distins profesor secundar și plăcut diletant în ale filosofiei. Articolul meu nu s'a mărginit să fie o recenzie, ci a îmbrățișat problema psihofizicei în întregime. A fost atunci prima dată, când Maiorescu îmi cerea ceva filosofie pentru „Convorbiri“, deși mă cunoștea de mult. Între anii 1886—1889 eram nelipsit de la întrunirile literare, ținute în casa sa din str. Mercur No. 1, iar cu vara anului 1889 începând, pe câtă vreme am fost la studii în Franța și Germania, m'a cinstit cu o corespondență regulată. Titu Maiorescu ținea să fie la curent cu ce lucrez; eu îi raportam în detaliu lecțiile ce ascultam, precum și toate impresiile pe care le făceau asupra mea diferitele celebrități ale vremii de atunci: Jules Soury și Th. Ribot, în Franța; fiziologul Johannes Ranke, Carl Stumpf, W. Wundt, în Germania. Cu toate că scrisorile mele erau pentru dânsul, cum îmi declară mai târziu, ca razele de soare într'o atmosferă plumburie de toamnă, totuși o invitație la colaborare n'am primit. Titu Maiorescu nu vedea rostul filosofiei la „Convorbiri“, mai ales a filosofiei științifice, în care mă pregăteam eu. Articole de filosofie literară ar fi primit bucuros, dar pe acestea nu-i le puteam da. În genere filosofia, în modul cum plănuiam eu să o studiez în Germania, îi părea lui Titu Maiorescu nepotrivită nu numai pentru „Convorbiri“, dar și pentru mișcarea culturale românești. În diferite rânduri am primit din partea sa îndemnul să mă mărginesc a-mi apropiă

metoda de cercetare, pentru a fi un bun profesor mai tâzriu, și să las restul în proporții reduse. Noi avem de multe altele nevoie, înaintea originalității filosofice, îmi scria dânsul. În orișice caz, să nu ne vii în țară: un *apax legomenon*! După 1893, înapoiat în țară, am continuat câți-va ani încă raporturi strânse cu Titu Maiorescu și cu cercul din jurul „Convorbirilor“. Asupra rolului pe care filosofia avea să-l aibă în mișcarea culturii naționale, părerea lui Maiorescu a rămas neschimbată. Românii, pentru multă vreme, aveau datoria, după dânsul, să-și formeze judecata la școala filosofiei, dar de originalități în ale filosofiei să nu se apuce, fiindcă aci riscul de a cădea în ridicol este prea mare. Poezia, literatura în genere, și până la un punct istoria, sunt îndeletnicirile de la care putem aștepta scăpărări de originalitate. Să ne menținem în acestea. Să lăsăm știința, și mai ales filosofia științifică pentru mai tâzriu. Din cauza acestei păreri, atât în prelegerile sale, cât și în publicațiunile sale, Titu Maiorescu n'a avut un cuvânt de laudă pentru înăintașii săi în ale filosofiei. Despre Vasile Conta nu vorbea de cât cu compătimire.

Și cu toate acestea, activitatea profesională a lui Titu Maiorescu nu era consecința acestei păreri. Maiorescu, gânditorul pe catedră, contrazicea pe Maiorescu, îndrumătorul culturii. În lecțiile sale scăpărau multe luminișuri originale. Nici-o cestiune filosofică nu era tratată de dânsul în mod absolut obiectiv; în foarte multe, personalitatea sa avea un mare amestec. Cu toată precizarea modestiei, lecțiile lui Titu Maiorescu se caracterizau prin sugestii îndrăznețe și originale. A fost un moment chiar, când contrazicerea dintre gânditor și îndrumător amenința să fie manifestă și pentru marele public; momentul, când s'a produs polemica cu Gherea. Gherea ridicase o mare problemă. El pretindea că arta a fost în totdeauna în slujba idealului social, și în special toți mari artiști moderni au fost simțitori la lupta de clasă. Maiorescu era de părere contrară. Artă, pentru el, avea un domeniu a parte, în care preferințele politice și sociale sunt fără importanță. Frumosul păstrează o valoare de sine, indiferent de este util sau nu. Polemica era pasionată pentru marele public, fiindcă indirect ea pune în discuție izvoarele de inspi-

rație a ultimilor literați români. Gherea susținea că Eminescu, Vlahuță, Caragiale, Coșbuc, etc., sunt produsele mediului românesc, și ca atare, numai pe baza cunoștinței acestui mediu, pot să fie personalitățile lor artistice explicate. Maioreescu, din potrivă, nu acorda nici o importanță mediului, în explicarea personalităților artistice. În special, pentru dânsul, Eminescu fusese liber de preocupările sociale ale vremii. Pentru a dovedi eroarea lui Gherea, Maioreescu a schițat o teorie filosofică despre personalitatea artistului; iar elevii săi, colaboratori la „Convorbiri“, porniră o mișcare contra întregii direcții reprezentată de Gherea. Paginile „Convorbirilor“ fură câțiva ani de-arândul acoperite de scrisul lor. Cum contactul acestor elevi cu magistrul era știut de toată lumea, polemica tindea să ia caracterul unei sistematizări a însăși filosofiei „Convorbirilor“; mai ales că elevii depășiră curând cestiunile de estetică, și să întinseră în tot câmpul filosofiei. Mișcarea nu merse însă așa de departe. Maioreescu nu dete precizări noi punctului său de vedere, iar elevii nu ieșiră din negațiuni și generalități. Polemica se stinse fără a da cititorilor ultimul cuvânt asupra filosofiei de la „Convorbiri“.

De la 1900 înainte, înființându-se mai multe periodice, unele specializate chiar filosofiei, „Convorbirile“ au neglijat actualitatea filosofică pentru a da mai multă atenție istoriei și literaturii. Prin prestigiul trecutului, și prin seriozitatea direcțiunii pe care au avut-o în tot timpul, ele au rămas cu toate acestea, și după 1900, revista preferită a multor scriitori filosofi. Chiar scriitorii filosofi, cari în cestiuni speciale își îndreaptă colaborarea spre alte reviste, de câte ori este vorba să consacre importanța unei filosofii pentru cultura românească, tot la „Convorbiri“ recurg. Astfel rezerva lui Maioreescu trăiește mai departe în spiritul acestei reviste sub forma unui criteriu selectiv. Nu tot ce este filosofie, dar tot ce este filosofie legată de sufletul românesc își găsește un loc de cinste în paginile „Convorbirilor“. Bătrâna revistă are în tradiția sa un program frumos, acela de a fi îndreptar al culturii românești.

CULES DE VIE

I

*Azi e zi de sărbătoare,
Precista Sântă Marie:
Și părintele Grigorii
In bogatele podgorii
Are clacă sporitoare
La cules de vie.*

*I-au venit culegători
Nalți flăcăi și mândre fete —
Cete-cete
de cu zori....*

*Ard butuci — văpăi de ruguri,
Pâlpâind ciorchini de salbe,
Salbe aurii de struguri....
Iar printre butuci de-aramă
Flutură năframe albe,
Aducând de zor la cramă
Coșuri pline
cu ciorchine
de mărgean
și de rubine.*

*Iar în cramă
Printre cade,
Unde zac ciorchini în zeamă,
O bătrână cumsecade,
Uscățivă, mică, scundă,
Par'că umblă să se-ascundă
După cade;
Suflecând catrința-i udă
Și cu mâneci suflecate
Pân la coate,
Ca o neagră vrăjitoare —*

*Scundă, uscățivă, mică,
 Tot vrăjește c-o ulcică
 Și descântă'ntr'o căldare
 Farmecele-i fermecate.
 Uite: din ungher răsare
 Altă
 Paparudă
 Naltă,
 Cu păr ud și ieă udă:
 Nas de iască,
 Ochi de broască,
 Cu tângeli de negre mâni —
 Scofâlcoite rădăcini,
 Par'c-ar fi scăpat din șatră,
 In ciupici —
 de arnici
 Tot se'nvârte lângă vatră,
 Aruncând în vâlvătae
 Câte-un șumueg de vreascuri;
 Tae lemne,
 Vrejuri tae,
 Și făcând vrăjite semne,
 Scotocește prin butoae,
 Călcând strugurii sub teascuri
 Și'n ciubăr, ca dintr'o rană
 Roș ca focul roș de vreascuri,
 Curge sânge roș pe vrană...*

II

*Dar din codru, neagra Noapte,
 Pe cărările de sară,
 Vine, tăinuind în șoapte,
 La podgoria din fară.*

*Scapără din cramă'n cramă
 Focuri — fluturi de făclii,
 Iar pe culmile de-aramă
 S'aprind stele — mii și mii.*

*Și zorind pe deal și văi
 Vin culegători în cete:
 Răs și chiot de flăcăi,
 Tipete de fete...*

*Lângă buși cu must, clăcașii
 Cupe dreg de dușcă,
 Iar departe'n zări, pușcașii,
 Peste miriștile coapte,
 Descărcând focuri de pușcă,
 Sperie tăcerea'n noapte...*

III

*E vestit bătrânul preot,
 Că podgorie mai rară:
 Cât e valea'n jos pe Rêot
 Și la deal, pe Prut, cât sue,
 Vie ca a popii nu e —
 Peste'ntrega fară!..*

*Are poamă busuioacă,
 Fragă, chihlimbar și coarnă,
 Iar când face popa clacă,
 La culegători le toarnă
 Vin cu burghiul bucovin —
 Să curgă pârâu de vin!..
 Și vin bun ca vinul popii —
 Tămâios și razachie —
 Să tot cauți — să mai fie:
 Din Lăpușna — lo Soroca —
 Nu e vin — ca vinul popii,
 Căci de l'ai băut cu oca:
 Ți-ai dat capul rob la turci,
 Și cărările'ți incurci...*

IV

*Dar, vecine, ce să fie,
 Sus la vie,
 La părintele Grigorii?
 Căci la crămă îi arde focul
 Pân'târziu, în miez de noapte,
 Iar de tropotele horii
 Dudue în noapte
 locul...*

*Focul stârue la crămă:
 Licurici — scântei de pară —
 Pâlpăie ca pe comori,*

*Aprinzând clăbuci de scamă...
 Roșii aripe de ceară
 Flutură la cântători
 Vălvătae pe comori...*

*Peste deal, peste podgorii.
 Petrecând la vechea cramă,
 Chiuiе culegătorii:
 Goarne, trâmbițe de-aramă
 Hăue peste podgorii*

*Iar părintele Grigorii
 Intr'o mână
 C'o făclie
 de lumină
 stacojie,
 Luminând peste podgorii
 Noaptea neagră și târzie,
 Face slujba lui păgână —
 Câmpeneasca-i liturghie...
 Preotul bătrân, în toamnă,
 Cu lumina-i de făclie,
 Sângerând peste câmpie,
 Pe culegători — îndeamnă,
 Presărând vorba-i cu glume,
 Toți în fața lui să vie:
 Din ulcica lui cea plină —
 Tremurând-o în lumină,
 Să se-mpărtășeasc'o-lume,
 Ca la sfânta liturghie...*

V

*Și ducând cana la gură
 Zice el, ca din scriptură:
 — „Fiilor' de vă zic vouă
 Din această roadă nouă,
 Să vă'mpărtășiți frumos —
 Cu sângele lui Hristos,
 E, ca să cinstesc și eu
 Pentru toți — paharul meu,
 Inchinând lui Dumnezeu!..*

*Pentru cei ce-mi sunt aproape,
Peptu cei ce-s duși departe —
Peste țărături, peste ape,
Fie'n viață, fie'n moarte;
Pentru sufletele voastre
Pentru clipa vieții noastre,
Eu închin paharul meu —
Veșnicului Dumnezeu...*

*Domnului Stăpân pe boltă —
Ruga mea și-a mea recoltă:
— Lui, Stăpânului pe vie —
Peste viața mea pustie,
Lui din noaptea vieții mele,
Sub cer desfrunzit de stele,
Înalț cupa, în lumină —
Inima-mi de patimi plină!..
Lui — întâia mea strigare —
Pentru c'am venit sub soare,
Lui și ultimul suspin —
Pentru pământescul chin,
Lui, Stăpân Necunoscut,
Sdrobind cupa mea de lut,
În zori — sufletu-mi închin,
Pururea, și'n veci, amin!..*

Ion Buzdugan.

O ÎNCERCARE NEREUȘITĂ.

S'au împlinit cincizeci și patru de ani de atunci.

Pe Titu Liviu Maiorescu îl avusesem profesor la „Institutul Academic” din Iași, liceu particular întemeiat de un grup de tineri învățați printre cari se afla de pe atunci chiar și renumitul doctor în filosofie din Berlin. Ne dăduse nouă elevilor institutului și lecții de istorie, și lecții de limba franceză, în ultima clasă și lecții de logică și de psihologie. Funcționau în acea școală numeroși profesori de mână întâia—e de ajuns să pomenesc nume ca Neculai Culianu, Ioan Melic, Petru Poni—cărora toți foștii elevi, fără excepție, le-am păstrat amintiri de adâncă venerație și pietate. Cu toate acestea, nici unul din ei nu se bucura de prestigiul, unic în felul său, al lui Maiorescu: fascinați de elocința lui, de glasul lui, de eleganța gesturilor lui, ne făcuserăm dintr'însul un idol, cu care nimeni nu se putea asemui.

La universitate, mai târziu, acelaș lucru. Profesorul de filosofie dela facultatea de litere din Iași puse stăpânire pe mințile și inimele întregii studențimi. Admirația tineretului pentru el era nețărmurită. Nici atacurile înverșunate ale neîmpăcaților săi adversari, politici și literari, mulți la număr și puternici, n'aveau darul să știrbească cătuși de puțin din autoritatea-i asupra entusiastei tinerimi universitare; ba din potrivă, cu cât erau mai vehemente și mai pătimașe, cu atât contribuiau la strângerea rândurilor în jurul strălucitei sale personalități.

E adevărat că dela o vreme și după ce Maiorescu de mult se mutase la București, entuziasmul juvenil, cedând pasul judecății critice și obiective, și-a făcut drum justa observație

că, în definitiv, eminentul profesor nu era un *creator* pe tărâmul speculației filosofice. Necontestat că-i așa. Dar necontestat totodată e că rar a fost ocupată o catedră, nu numai la noi dar și la universitățile străine, de un artist de talia lui Maiorescu. Neîntrecut rămâne, în amintirea tuturor acelora cari au avut norocul să-l asculte, darul său de a limpezi problemele cele mai abstracte și transcendente în forma impecabilă și de o desăvârșită eleganță, al cărei secret îl poseda ca nimeni altul. Iși fermeca auditorul.

Printre fermecații din acele zile îndepărtate — mă întorc cu gândul la anul Domnului 1872 — eram și eu, tânăr student numărând 18 primăveri, cu iluziile și aspirațiile proprii acelei vrăste. Deoarece profesorul atât de admirat era în fruntea „Junimii“ și deci a „Convorbirilor literare“, era firesc ca fiecare dintre noi, ucenicii, să hrănească în fundul sufletului său năzuința nestăpânită de a se vedea odată și odată introdus în cenacul devenit celebru, în care se adunau oameni ca Petre Carp, Vasile Pogor, Iacob Negruzzi și atâția alții, sub conducerea spirituală a „maestrului maiștrilor“. Ceva mai mult. Mai visa fiecare dintre noi să ajungă a-și vedea slova tipărită în „Convorbiri“: culmea aspirațiilor noastre tinerești.

Puteam eu să mă las mai pre jos? Mă pusei pe scris. Lucrarea menită să vadă lumina în revista al cărei redactor era D-I I. Negruzzi—adică „menită“ în închipuirea mea — purta titlul destul de pretențios, dar ales după îndelungată chibzuință: „*Cugetările unui învățător de sat*“. Spre satisfacerea rugăminții mele, Maiorescu îmi acordă o oră, ca să-i cetesc proza mea. Cu inima strânsă de emoție și cu glas șovăitor dădui lectura „Cugetărilor“, așternute în două lungi epistole adresate de către învățătorul meu unui prieten și coleg în dascălie. În aceste scrisori preamăriam ditirambic pe de o parte înalta menire a celor chemați să făurească sufletele plâpânde ale copilașilor și să înalțe nivelul intelectual și moral al întregului lor mediu social, pe de alta frumusețile negrăite ale vieții simple, patriarhale, curate și idilice din mijlocul naturii, așa cum ne-a lăsat-o Dumnezeu.

Maestrul mă ascultă cu atenție, fără să mă întrerupă nici o singură dată. Prinsesem curaj, iar glasul mi se întări din ce în ce.

Terminai.

După o scurtă tăcere, mă întreabă:

„Când și câtă vreme ai trăit D-ta la țară?”

Răspund sincer și naiv: „Până acumă n'am avut încă asemenea prilej”.

„Aceasta se și vede lămurit din scrisul D-tale”.

Sentința era rostită și fără apel.

E drept că a mai adăogit un cuvânt de îndulcire — cuvânt pe care mulți începători, ba chiar și scriitori mai răsăriți, l-au auzit din gura marelui critic: „Mai păstrează D-ta manuscrisul în saltar; sunt părți pe care le-ai putea eventual utiliza...aiurea”.

N'am mai utilizat, firește, nici o parte din această „lucrare”. Convins de *valoarea* ei, am dat-o uitării, cum se și cuvenia. Ea zace probabil în fundul vre-unei lăzi din podul casei. Când împrejurările îmi vor îngădui sau vrâsta mă va nevoi să stau liniștit la gura sobei departe de vârtejul vieții, atunci va fi sosit momentul să scotocesc printre acele hârtii vechi îngălbenite și prăfuite și să regăsesc, poate, „Cugetările”. Cu adâncă melancolie și cu ochii umezi voiu receti atunci această încercare nereușită.

C. Meissner.

AQUA FORTE

— DIN STAMPE ANTICE —

*Când nu mai pot privi'n arenă la lupta stearpă de pigmei,
Inchid pleoapele și-alunec în lumile de Semizei.
Răsar atunci din cenușia oglindă-a Lethei, flori, luceferi,
— Vlăstarele Heladei mândre, — în zaua lor de-oșele, teferi.
Văd pavăza lui Diomède, turnată de Hefaistos,
Lucind ca soarele isbândeii, în brațul lui de bronz, vânjos.
Ostași cercați în biruințe, din floarea splendidei Athene,
Pornesc pentru rescumpărarea frumoasei, palidei Helene:
In toți fierb ura, răzbunarea vitejilor ce au fost învinși,
Inceală pumnii, — în orbite privirile-s cărbuni aprinși;
Nerăbdători, încearcă arcuri, săgeți inmoae în otravă,
Asupra dușmanilor cheamă, urgia, trăznetul din slavă.
Căci s'a aprins în al lui suflet, de jalea soțului rănit,
Ș'ntunecatul Agamemnon, un cap în lauri cărunțit!
Și pentru-a pedepsi trufia a răpitorului din Troia,
S'au strâns viteji de pretutindeni ce sar când trâmbiță nevoia.
Veni și Sarpedon, un munte ce-abate fiarele pe brânci,
Și Aias Telamonianul, sfărâmătorul cel de stânci,
Șinfruntea tuturor, Achile, frumos ca fulgeru 'n mânia
Când coama norilor s'aprinde și'n noapte fâlfâe-arămie,*

*E toată falnica Heladă: veni și-armoniosul Nestor:
Un fagure de 'nțelepciune îmbărbătând bravura-acestor.
Un neastâmpăr de isbândă e 'n valul falnicei ostiri
Cum marea saltă agitată, de furtunateci presimțiri.*

Se mișcă scuturi de oțel, zid viu, ce'n vijelii nu pierе,
 De care fulgerul s'ar frânge în furtunoasa lui cădere.
 Incepe pregătirea luptei: o rugă scurtă către Zei:
 Pe coifurile de aramă, în aer scapără schintei.
 Apoi pornesc la drum, — un fluviu ce-a rupt zăgazurile 'n cale;
 Nerăbdători, struniți în frăuri nechează caii sub zăbale.
 Se duc cu ura strânsă 'n suflet, purtați de-al răsbunării zeu,
 De par o apă de 'ntunerec ce 'nghite tot în drumul său!

.....

Triremele străbat pe valuri, prielnic lunecând în larg,
 Căci vântul biruinții cântă în funiile de catarg.
 Iar Pallas-Athenē, ea însăși, cu ochi de limpede isvoare
 Infuriat spre Hector mână, oceanul dărjelor popoare.
 Plutesc pe apele albastre soldați nerăbdători de lupte,
 De griji și de nesomn, privirea și chipurile li sunt supte.
 Iar când sub revărsarea serii se 'ntunecă incetinel
 Și colțul lunii în azuru-i, sclipește, seceră de-oțel,
 În zări, cetatea se zărește sub facla vastului amurg
 Și umbrele de nori, ca fluvii de plumb spre turnurile-i curg.

S'opresc Helenii... spionează din ochi, mișcare din cetate.
 Un dangăt tainic de la turme, în înserarea zilei bate.
 Ei sar tăcuți, trăgând odgonul, sub stele palid luminați,
 Cu pasuri rare, măsurate, ca lupii 'n stână furiați.
 Pe țarm, un furnicar de umbre; de cai, de care, de oșteni,
 Atât norod, — și numai șoapte: un vânt prin miriști de coceni...

Departе, focurile — aprinse în fața mândrei Iliōs
 Iluminează turnuri, ziduri, — s'aprinde vastul Uranōs.

D. Nanu

„MOȘ JAC“

„*Moș Jac*“ așa l'am chemat, și'l chem de peste jumătate de veac pe bunul meu unchiu; așa îl chiamă toată droaia de nepoți și strănepoți.

Tovarășii vieții lui — mătușei — îi ziceam „*Tanti Maria*“, prescurtat „*Tan-Mari*“. Ea ne-a lăsat mai dăună-zi pentru totdeauna, luând cu ea veselia, neprețuitele ei glume, izvor nesecat de haz, cari făceau farmecul vieții noastre acolo la moșia Trifeștii vechi, azi Hermeziu, din ținutul leșilor pe malul Prutului. „Mama Convorbirilor“ o botezase generația întemeietoare a „Junimei“ — acea splendidă generație renăscătoare a graiului și culturai românești. Și aveau dreptate să o cheme „Mama Convorbirilor“ căci „Tatăl Convorbirilor“ a fost desigur „*Moș Jac*“.

Și dacă soarta nu le-a dăruit alți copii, apoi copilul lor acesta: „Convorbirile“ este cel mai frumos și mai înălțător produs al veacului trecut. „Convorbirile“ a fost făclia care a luminat mințile și a ținut aprinsă atâtea decenii flacăra înfrățirii tuturor românilor.

Dumnezeu le-a răsplătit bunul lor gând, munca și sbuciumul lor hărăzindu-le viață destulă pentru a vedea împlinit visul cel mare de aevea: înmănuncherea tuturor românilor.

„*Tan Mari*“ a luat însă cu ea și o parte din sufletul nostru tânăr, căci numai la plecarea ei ne-am dat seama de mulțimea perilor noștri cărunți semn vădit al începutului unui sfârșit.

„*Moș Jac*“ a pășit în al 85-lea an. A pășit cu aceeași liniște, aceeași cuminenție, acelaș curaj și hotărîre cu care a străbătut an cu an calea vieții lui atât de netedă și frumoasă.

Nimeni nu a putut clinti nimic din felul lui de a simți, de a judeca, de a vedea, de a vorbi. Își impusese rostul vieții lui și astfel și-a croit calea.

Și dacă „*Moș Jac*“ ne împărtășea bucuriile sau mulțumi-
rile lui, necazurile și durerile a știut să le ție bine închise
în sufletul său pentru ca nu cumva să tulbure cât de puțin pe
cei din jurul său, pe acei cari l’au înțeles și iubit atât de mult.

Curgea veselă în fiecare an viața noastră la țară, la
Trifeștii vechi, cele 2 luni pe an vacanțiile unde ne adunam:
părinții mei, noi cei 7 copii și „*Moș Jac*“ cu „*Tan Mari*“.

Se iubeau mult cei doi frați *Leon* (tatăl meu) și „*Moș Jac*“.
Noi cești șapte creșteam sub privigherea și grija părinților
noștri, sub povățuirea și îndrumarea lui „*Moș Jac*“ și „*Tan
Mari*“ în aerul acela curat și bun de țară și în atmosfera
și pilda de atât de frumoase sentimente de dragoste.

Revăd în atât de duioasă și pioasă amintire cum prezi-
dau amândoi corurile noastre de copii:

Ein lustiger Musicante
Spatzierte einst am Nil
O tempora, o mores
etc.

sau Frère Jacques
 Dormez-vous?
 Sonnez les matines
 Bim, bam, bom
 etc.

Apoi jocurile noastre „d-ea prinsul“, „întrecere la fugă“,
„Baba oarba“ etc.

Mă revăd la școală numărând zilele, ceasurile și chiar
minutele cari mă despărteau de plecarea la țară în vacanție.

Cu ce emoție priveam cum Ion Vizitiul inhăma cei
patru cai înaintași. Ce fericire pentru mine să pot ținea în mână
biciul acela lung-lung.... cât îl invidiam și admiram pe Ion
când îmbrăca livreaua maron cu „bumbi de aur“. Îi urmăream
fiecare gest: înainte de a se sui pe capră făcea semnul crucii,
apoi lua hățurile și randașii plecau de lângă cai, puneau
imediat mâna pe acel biciu „fermecător“ îl învârtea atât
de abil deasupra capului și pocnea de tremurau și caii, și
drept să spun și eu: — O! atunci Alexandru Makedon și

Napoleon cel Mare rămăneau pentru mintea mea niște pitici față de Ion Vizitiul. Se mai inhămau și alte două trăsuri pentru „Moș Jak“ și „Tan Mari“ și copii, și 3-4 care pentru a se încărca întreg calabalăcul menajului mamei. Ce frământare, ce mișcare, ce huet! Ce mulțumire pe mine că în acest timp de răscoală generală scăpam de supravegherea mamei și mă cocoțam din trăsura în trăsura în „fund“ unde stăteau numai părinții și „Moș Jac“ și „Tan Mari“! . . .

La țară ne aștepta întreg aparatul de vechi și vrednici servitori, ne aștepta și acea grădină frumoasă, mare, atât de dragă tuturor dar mai cu seamă lui „Moș Jac“. El m'a învățat să o iubesc și eu prea mult și azi mai că nu aș ști care din noi doi este robul întru dragoste a celui colț de rai de care mă leagă atâtea amintiri numai frumoase.

Dar într-o zi ... pentru mine atunci de 14 ani, trăsnet din senin, veste groaznică fără de seamăn: a murit tata — tânăr încă, nici 50 ani împliniți. Sunt 38 de ani de atunci și tot nu pot uita groaza ce m'a cuprins. A murit cel mai bun, cel mai blând, cel mai detreabă om ce s'a cunoscut vreodată.

„Moș Jac“ și-a închis durerea în suflet, ba încă de data aceasta a izbucnit prin nervii săi și în anul următor a fost singurul an al vieții lui când nu a venit la Trifeștii lui, trebuind a pleca în străinătate pentru a se îngriji.

Il îngrijea și soarta celor șapte nepoți, il îngrijea și biata mamă, rămasă, acum, atât de timpuriu, singurul cărmaciu al vieții noastre.

Cu vădita-i cuminenie, blăndețe și voință, „Moș Jac“ ne-a ținut strânși uniți în jurul mamei și a lui; marea nenorocire nu a putut nimic schimba din dragostea dintre noi, căci tata a rămas și este încă viu în mijlocul nostru.

Plimbându-ne prin grădină „Moș Jac“ îmi arăta locul unde el copil mic trebuia de Sf. Constantin să spue versuri bunicului „Costaki“, banca pe care stătea bunicul cu ciubucul în gură, și cum s'a zăpăcit și a rupt'o de fugă plângând amarnic de rușine. Apoi îmi mai arată locul unde a fost odată — nu de mult, doară 40-50 ani — un copac mare, mare tare, în jurul căruia bunicul Costachi făcuse scări ca să te poți sui să ai priveliște

frumoasă incolo spre Prut. Cu câte amănunte nu-mi povestește de timpul când Vodă Mihalachi Sturza și Domnița lui au petrecut o vară la Trifeștii vechi la „boer Costaki” pentru că, cică băile de Prut slujau bine femeilor care nu au copii și vor negreșit să aibă. Și câte și mai câte nu le știu de la „Moș Jac” povestite cu anume tâlc și atât de frumos.

Livada de fructe este despărțită de grădina mare cu gard de nuele și este o poartă cu lăcată. Cheia o are „Moș Jac”. Copac cu copac cunoaște bine de tot. Știe precis anul când l’a pus în pământ sau când grădinarul „Leu” sau „Iordachi” l’au hultuit. Grija lui mare este însă la coacerea fructelor: „le fură pârdașnicii de slujitori cu diumul”... așa ne spunea nouă nepoților și acum strănepoților și Doamne câte ori l’am prins(!?) cum își umplea buzunarele și se ducea să înșire fructele în ciuda lui „Tan Mari” pe dulapurile din odăile lui, unde deseori putrezeau uitate!

Iar seara — în fiecare seară „Moș Jac” și „Tan Mari” jucau concina. Noi nepoții și apoi împreună cu strănepoții eram împărțiți în 2 tabere: unii „țineau” cu „Moș Jac” alții cu „Tan Mari”. Eu făceam parte din tabăra care ținea cu „Moș Jac”. Se înmulțise cumplit taberele prin năvala strănepoților ca și a bărbaților celor 5 surori. Lupta era totdeauna îndârjită, dar cel mai des victoria se întorcea în favoarea „Tan Mariei” care era foarte atentă la joc și avea negreșit și mai mult noroc. Concina mare, mică,ășii jucau cândva un mare rol în visurile mele de copil.

Cine ar putea crede că această „concină” a contribuit și ea la strângerea dragostei dintre noi, rămasă atât de vădită și întreagă! Căci până mai dăunăzi când Tan Mari ne-a părăsit, taberele au continuat să existe, fără să ne treacă prin minte să numărăm anii cari apasă asupra umerilor noștri și fără să o spunem pe șleau că nu așteptăm cu plăcere începerea luptei „Concinale”.

Pășind „Moș Jac” în al 85-lea an, „Convorbirile Literare” pășesc și ele în al 61-lea. Cât de bună a fost îndrumarea dată de redactorul ei la 1867: „Moș Jac”, pentru ca să ajungă la această vârstă.

Ce mândrie am că el „Moș Jac” a prezidat sărbători-

rea celor 60 ani de viață împlinită cu atâta cinste, cu atât folos, cu atâta răbdare, împrăștiind lumina, cultura, știința: „Convorbiri literare“.

Fără voia mea confund: „Convorbirile“ cu „Moș Jac“ și cu „Junimea“, căci orice s'ar spune, „Moș Jac“ a fost pulsatorul, inima întregii mișcări a tineretului de atunci. Neobosit el aduna orice talent zărit, îl încuraja, stimula și ajuta chiar pentru că așa își hotărîse rostul vieții lui de la care nimeni și nimic nu l'a putut clinti.

De la înălțimea, de la culmea celor 84 ani împliniți „Moș Jac“ poate privi cu mândrie înapoi hăt departe de când spunea poezii bunicului „Costachi“ în acel colț fermecător din grădina de la Trifeștii vechi; și urmând calea ce a străbătut, va vedea limpede că „Convorbirile“ ca și toți nepoții au rezistat și pășit în viață mai ușor căci el i-a învățat: munca, dragostea și mândra mulțumire a datoriei împlinite.

Și așa cum strigam din balconul de la țară când te răătăcești prin aleele din grădină plimbându-te cadentat cu mânele la spate, sau printre copacii cu fructe, umplându-ți buzunările, uitând de ceasul dejunului:

„Mojac“ „Mojac“ „Mojac“
la masă!

asa îți strig și acum în volumul anului Jubilar al „Convorbirilor“

„Mojac“ „Mojac“ „Mojac“

să ne rămâi încă mult. Uite, dragă „Moș Jac“, că încep să sosească „*răstrănepoți*“ care trebuie să te cunoască negreșit și apoi de ce nu ai prezida și jubileul de 70 ani a „Convorbirilor literare“, a vrednicului tău copil?

După aceea vom vedea.
Nu este așa „Moș Jac“?

Hermeziu-Trifeștii Vechi

Mihai L. Negruzzi

A FOST ODATA

*Ard ochii astăzi și privirea
E un adânc de duioșie,
Din care parcă fericirea
Imbietoare va să vie.*

*Azi gura e trandafirie
Și sbor de fulg îți este pasul;
Primăvăratec vânt ce-adie —
Tremurător îți este glasul.*

*Pe calea veșnic înnoită
A vremii — clipele se mână,
Și lor o țintă li-i menită:
Din tot — ruine să rămână!*

*S'o stinge flacăra privirii,
Și duioșia se va stinge;
Uscă-se-vor și trandafirii —
Și'n suflet iarnă grea va ninge!*

*Iar când, cu anii ce s'or duce,
Va fi și „lumea tă“ — furată,
Vedeà-vei pe-un mormânt o cruce —
Spunând atât: a fost odată!*

Eug. Ciuchi

MAIORESCU ȘI „GURA LUMII“

AMINTIRE

Pe la începutul anului 1915, Titu Maiorescu era încă în depline puteri. De altfel, până aproape de ultimele clipe, acest Hercule al cugetării și-a păstrat limpezimea minții. Mai înainte de a se da învins, în fața puterilor ireductibile și fatale ale firii, a ținut par'că să le înfrunte, ca să le poată observa și analiza mai bine în esența lor.

Mă duceam din când în când să-l văd. Fiindcă, după moartea soției sale își vându-se casele din strada Mercur, locuia acum la nepotul său N. Racotă în strada Lustrului, acolo unde astăzi e instalat Ministerul Muncii. Era mai slab, dar nu și îmbătrânit. Din potrivă, căpătase multă vioiciune în mișcări iar amabilitatea sa înăscută primise o amplificare instinctivă, pornită parcă dintr'o anumită presimțire, pentru-ca intimitii lui să-l iubească și să-i simtă în urmă golul și mai mult.

Era pentru mine o adevărată jenă să-l văd cum mă conduce până în vestibul și cum — în potriva tuturor protestelor — stăruia să-mi ajute, ținându-mi paltonul să mă îmbrac. Pildă neasemuită de superioară urbanitate și aleasă creștere, care ar folosi nespus de mult celor care te îmbrâncesc azi ca să ți-o ia înainte, sau duc un deget leneș la pălărie, când tu le faci cinstea să-i saluți cuviincios.

Intr'o dimineață din luna Martie 1915 ne aflam în biroul său, D-l S. Mehedinți și cu mine. La un moment dat, Maiorescu deschide sertarul mesei, scoate o revistă și ne întreabă dacă știm ceva despre ea, despre conducătorii ei.

Apoi, începe să ne citească rar, cu acea vibrație care îmi reamintea liniștea și seriozitatea orelor de logică și de

istoria filosofiei din vremurile bune ale entusiasmului anilor tineri:

„Gura Lumii“.

„Bărbat de stat venerabil. Îndeplinește toate condițiile temeinice ale unui respect universal; barba albă, trecut pedagogic și literar, pensionar. E tare de-o ureche și slab de inimă, slab ca un adolescent. Incercând să astâmpere cea mai turbulentă și mai orientală peninsulă din Europa, și-a câștigat un renume atestat pe medalii de bronz și pe mii de cărți poștale ilustrate, dar a rămas de-atunci cu o groază balcanică atât de violentă încât a trebuit să-și facă geamantanele, să renunțe la toate carierile strălucite, reunite în olimpica-i personalitate, și să plece, să plece repede și definitiv, ca un om suprimat în flagrant delict cu politica externă.

Apoi doliu, nenorociri. Sucombarea subită a soției, lichidarea gospodăriei, risipirea unei biblioteci însemnate, vânzarea de-a valma și pe oricât a resturilor unui cenaclu ilustru. Activitatea fostului profesor de filosofie într-o nimici în câte-va ore și sumar, imaginea fizică a trecutului, mărturisesc o pasiune de a se degaja de cele pământești, ideală.

Lumea se aștepta cu tristeță la o deslegare dramatică a acestei situații sufletești, la un act extraordinar, la o conversiune istorică, la ceva în raport cu o intelectualitate dusă într'adevăr la perfecție și de niște dimensiuni excepționale.

Lumea se înșală. Filosoful s'a căsătorit“.

Când isprăvi de citit, închise broșura și fără să mai așteapte părerea noastră, cu un surâs amar, începu să ne povestească:

„Nu-mi aduc aminte câți ani sunt de atunci. Eram senator. Într-o dimineață, primesc vizita mareșalului Filipescu. De și îl cunoșteam de aproape, dar n'avea obiceiul să vie pe la mine, mai ales la ora aceea. Faptul m'a surprins, dar m'am gândit: poate Regele Carol I-a trimis să vadă ce fac, îngrijorat, că trecuse mai bine de o săptămână și întârzasem să mă duc — cum obișnuiam — la Palat. Și nici din convorbirea lui plină de banalități, n'am putut bănuî ce vrea. Atât am observat: că Mareșalul, vorbind cu mine, părea că mă studiază.

După masă, pe la patru, altă vizită neașteptată: Un senator — mi se pare de la Brăila — D-I Pațuris. Și acesta tot așa

mi-a făcut impresia că mai mult mă cercetează decât își justifică prezența pentru întâia oară în casa mea.

Seara, mă pomenesc la mine cu Carp:

— Maiorescule, prepară-te să ții mâine un discurs la Senat. Nu mă întrebă pentru-ce. Așa cer împrejurările. Ui-te, ți-am adus și dosarul. Studiază-l. E vorba de neregulele de la o Prefectură.

Firește, m'am supus.

A doua zi, Senatul plin. Dar nu numai atât: Senatorii în loc să stea la locurile lor, s'au strâns grămadă în jurul tribunei, mai atenți ca de obicei, măsurându-mă, cercetându-mă cu multă curiozitate.

Seara, a venit din nou Carp la mine:

— Maiorescule, tu știi pentru-ce te-am îndemnat să vorbești ?

— ?

— Pentru-că s'a răspândit șvonul că ai inebunit. Ba încă se dau și amănute.... Se spune că prima furie ți-a venit în cofetărie la Tănăsescu și că tu, cu un baston, ai vrut să spargi capul patronului.

Cofetăria era aproape de mine, în fața grădinei Episcopiei, azi a Ateneului.

Am luat pe Carp și am mers la Tănăsescu. Bietul om, când ne-a văzut, a rămas incremenit.

— Domnule Tănăsescu, ne cunoști?

— Vai, Domnule Carp, Domnule Maiorescu, dar nu știu cărei întâmplări datoresc cinstea de a vă vedea în prăvălia mea.

I-am spus tot.

A început omul să se închine, să se jure pe fetele lui că nu știe nimic, că nici măcar n'a auzit de acest șvon.

Era o născocire interesată a unor adversari politici de pe atunci.

Apoi, marele critic ne arată cu un gest ușor revista care-l defăimase și zise:

„Eră cu puțință să mă reinsor la vârsta mea, mai ales după atâția ani de viață lângă femeea pe care numai cine m'a cunoscut de aproape știe și cât am prețuit-o și cum am prețuit-o ?“

Apoi, după o pauză:

— Ei, dar e așa de lesne să defăimezi. Mai ales în zilele turburi de acum...

Și cu finețea de spirit, care-l caracteriză, schimbă repede subiectul convorbirii, ca să ne facă poate să uităm, sau de teama de a nu cădea în monotonie, de care mintea lui superioară s'a ferit în totdeauna.

I. A. Basarabescu

ASFINȚIT

*Dealul violet
Spre hoinarul vânt
Iși ridică 'ncet
Trupul din pământ.*

*Phoebus prinde gene,
Ghinuit de dor...
Fum lungit de lene,
Murmur de isvor.*

*Se apleacă o fată,
Apă bea din mâni,
Ziuă-i îngropată
Albă 'ntre doi sâni.*

Leon M. Negruzzi

Paris 1926.

HOMO SUM

*Eu vă iubesc câmpii și lanuri
Și munți și văi, eu vă iubesc,
Căci trup din trupul țărnei-mame
Cu voi de-a dreptul mă'nrudesc.*

*Nu-i grai mai sacru ca al vostru
Și leagăn nu-i mai tihnitor
Ca sânul culmilor când sborul
Privirilor mi-i rotitor.*

*Legat de voi dela'nceputuri
Eu știu că valul naște valul
Și'n infinitul năzuinței
Etern e numai idealul.*

*Dar soare nou îmi prinde văzul...
Și dacă-i sorb uimit lumina
Și-o chem în numele dreptății
Și-o cânt și nu cunosc hodina,*

*Sânt om — și omul mă supune.
Ce legi, ce forțe și ce zei
Cu noaptea lor mai pot să'nfrunte
Străfulgerul unei scântei?*

*O, par'că văd o mând 'ntinsă
Și-o torță'n flăcări când și când
Pe șesul timpului fantoma-i
Universală galopând.*

*Și par'c'aud și simt aievea
Epoci după epoci cum pier
Și cresc din nou ca niște inimi
Svâcnind între pământ și cer.*

*Iar dacă 'n sumbra-mi viziune
Subt pumnul vieții mă 'ncovoi,
Asemeni pomului când rodul
Îi dă în copt, mă simt apoi.*

*Căci, seara, când în podul palmei
V'adun, v'adulmec și vă beau,
Grădini mi se deschid în suflet
Și forma statuielor iau.*

A. Măndru.

UNII CONVORBIRIȘTI ȘI EVOLUȚIA SOCIALĂ A ROMÂNIEI.

Dacă voim să demonstrăm acest adevăr, că spiritul „Convorbirilor Literare“ a avut asupra evoluției societății românești o influență însemnată, trebuie să-i căutăm urmele și să-i dovedim înrăurirea, nu numai în disciplinele pur spirituale ale cugetării, ci și în activitatea zilnică a vieții sociale, în realizările de ordin practic, ce au modificat această viață. Ca în totdeauna „mens agitat moles“; dar este interesant de văzut, în ce fel acest spirit a frământat această materie românească.

Firește problema e vastă și nu am aci prilejul de a o trata în amănunțimele ei. Influența cercului „Convorbirilor“ a fost atât de mare și atât de răspândită în diferitele ramuri de gândiri și de activități, în cât acum nu pot de cât să lămuresc liniile generale și să precizez câteva detalii caracteristice.

 A fost deci un spirit, care a animat acest cerc — „Junimea“ din anii de tinerețe ai „Convorbirilor“ — și a fost o materie, anume societatea românească, pe care dânsul a voit să o modeleze. Care a fost, în cea ce privește punctul de vedere sociologic, nota dominantă a acestui spirit și cum se prezenta, în anii de activitate ai „Junimei“ această societate românească?

Nota lui dominantă a fost criticismul, cu imediata lui tendință de a reduce la proporții reale, problemele luate în chestiune. În problemele vieții de stat se punează deci, ca un imperativ, reducția la conturul realității a soluțiunilor date spre propășirea acestui stat. Nimic, în materie socială, nu era mai lipsit de romantism, decât spiritul „Junimei“.

Dar am spus criticism, iar nu scepticism — și criticismu acesta avea stâlpii lui de reazăm, pe cari logica îi înălțase și pe cari îi menținea. E caracteristic, ca însuși Maiorescu să fi scris primul tractat de „Logică” în românește.

Iată deci spiritul, dar... cum oare se prezenta societatea românească în acea epocă? Astfel cum se poate prezenta o societate, care fără tranziție, trece, dintr'o organizație medievală, într'o alcătuire de stat modernă, printr'un salt în necunoscut.

Nu trebuie să uităm, că anul 1831 a fost anul Regulamentului Organic și că Regulamentul Organic a fost încheierea epocii feudale românești; în fond victoria mării noastre feudalități, care-și căpătase astfel „magna charta” a ei. În contra acestui simbol al trecutului, ce-l întruchipa Regulamentul Organic, s'a dus lupta pentru crearea României. Și s'a dus lupta cu entuziasm pentru cucerirea succesivelor etape, ce trebuiau să alcătuiască bazele statului român.

Și ținta a fost ajunsă. Statul român, independent și dinastic, a fost fundat. Dar entuziasmul creator, indispensabil la fundarea lui, nu putea servi la fundarea societății românești moderne. Acestei societăți „Junimea” îi aplică formula: „formă fără fond.”

Deci ni se prezintă problema: față de lipsa de fond pentru a umple formele vieții sociale de stat modern, ce atitudine puteau să aibă oamenii „Junimei”?

Trebue să avem în minte un lucru. Printre oamenii aceștia, nu erau numai puri intelectuali. Se găseau și oameni de acțiune; oameni, cari întruneau pe lângă darul gândirii, chemarea la realizări.

Astfel era un Carp, un Maiorescu, un Rosetti. Și dănsii au înțeles, că nu se cuvenea, singură, critica în domeniul speculativ, ci tocmai etica lor occidentală le impunea tentative de îndreptare în domeniul practic.

„Noi considerăm, spunea Petre Carp, în discursul său din 4 Decembrie 1884, organizarea acestui stat ca o misiune a generațiunei noastre, precum crearea lui, a fost misiunea generației de la 48.”

Și era logic, ca dănsul, conform acestei lozinci, să caute să înfăptuiască, în domeniul agrar, cea ce Titu Maiorescu

încea în domeniul cultural: o consolidare cu directive proprii, ferite de politică.

Chestiunea agrară, în statul modern al României, a fost cea mai grea moștenire a stării sale medievale — mai mult încă, a fost prelungirea acestei stări medievale în societatea noastră. Și dacă în satira junimistă, eram o țară eminentemente agricolă, am fost, în tragedia noastră istorică, un stat cu desăvârșire agrar.

De acest adevăr Carp și-a dat seama. Acestui stat agrar îi trebuia o solidă bază agrară, precum îi trebuia tocmai în vederea consolidării lui, predominanța legilor și respectul proprietății. Și era just ca însuși statul să facă gestul menit să-i asigure interna lui întărire, prin vânzarea bunurilor sale țăranilor — el, care putuse să rămână proprietar bogat grație împrejurărilor, ce-l aduse, ferit de frământări, în forma lui modernă. Se continua astfel, opera dela 64, se creă astfel, la baza statului, o țăranime, pe care legiuitorul o vroia, pironită pământului, dar avută și neatârnată, peste care, așa fiind, furtuna, zicea dânsul, putea trece fără a-i atinge puterea de viață.

Părghia acestei reforme era însuși statul. De ce? Pentru că Carp își dădea seamă, că în starea societății noastre, singur statul putea precipita și înfăptui unele mișcări necesare propășirii acestei societăți. Pentru că realitatea, clar văzută, îi arată, că puterea statului, era în fond, în mâna unei puține clase diriguitoare de oameni luminați, a căror datorie era tocmai, ca prin măsurile legale, prin exemplul guvernării lor, prin zelul lor cultural, desbrăcat de patimele politicianismului, să împlinească lipsurile de putinți și spirituale și sociale, cari se arătau subț dânsii.

În concepția de atribuții a acestui stat, Carp căuta să-i dea drepturi indiscutabile. Nu e o întâmplare, ci este un sistem de a-l vedea în chestia agio-ului partizan al etalonului de aur. Etalonul de aur era un absolut pentru stat, nu un relativ, ca bimetalismul. Nu e o întâmplare, ci tot un sistem de a vedea legea sa a minelor dând, cea d'întâi statului drept de exploatare a subsolului peste capul și voința proprietarului suprafeței. Ca să ne oprim numai aci.

În realitate această concepție de patronaj a statului,

era o concepție aristocratică—cum era însași „Junimea”, prin înălțimea occidentală a cugetării sale, față de societatea de atunci, cu multe caracteristice patriarhale încă. Această societate trebuia educată, pentru a putea ajunge la o maturitate necesară vieții moderne.

Educația civică dată de cultură, pe bază de criticism, care vedea clar și de aproape valorile vieții, prin prizma adevărului, iar nu a „beției de cuvinte”, e încă un concept al „Junimei”, subț marca lui Maiorescu. Spiritul trebuia să creeze oamenii României moderne.

E aci o notă literară, filosofică, umanistă pot zice, dar nu sociologică, și în orice caz demnă de a fi remarcată.

Subt ultima guvernare a lui Carp și a elementelor junimiste, se completează idea de 89. Pe baza intervenționismului de stat se alienează țăranilor bunurile de mână moartă.

Și ca un ultim ecou, ce nu mai poate răzbi, apare proiectul de lege asupra dregătorilor—a acelor câtorva oameni, cari trebuiau să patroneze viața descentralizată a României.

Dar vremea trecea. Dacă epoca erei nouă a lui Carp era îndepărtată cu 20 de ani de anul 64, trecuse de atunci alți 20 de ani până la revolta din 1907. Se nășteau necesități sociale și economice, cari puneau probleme nouă existenței statului român. Pentru deslegarea lor, se rădică tot dintre Convorbiriști, actualul ministru de domenii, Constantin Garoflid.

Criza de la 1907 era un avertisment dat că intrasem în faza statului capitalist și burghez. Înmulțirea populației pe deoparte, necesitățile circulației bogățiilor pe d'altă parte, spărgeau cadrele economice existente. Structura societății noastre trebuia desbrăcată de rămășițele feudale încă în ființă—căci nu trecuse un secol de la Regulamentul Organic—și pusă pe baze de producție intensă. Trebuia deci organizată proprietatea însăși, în sens de productivitate, prin dispariția mai întâi, a celor două forme neproductive: parcela și latifundiul. Și la baza proprietății, trebuia creată o țărănime liberă, scăpată de tutela legală a statului și de așezămintele, cari o legau pământului. O asemenea țărănime liberă se poate atunci diferenția prin jocul concurenței în folosul celor mai apti. Clasa aceasta de proprietari astfel selecționată constituie șira spinării a statului. Căci elementele rurale birui-

toare în lupta economică, formează elemente de rezistență și de ordine socială — oameni întregi, apti a primi cultura și a o alia cu demnitate civică; pe d'altă parte pepinieră indispensabilă a claselor burgheze în statul nostru. Elementele rurale neapte de a-și păstra proprietatea vor forma muncitorimea agricolă și industrială, necesară tocmai unei productivități intense, dar liberă și dânsa de a-și închiria munca acolo, unde este mai rentabil plătită.

Aceste sunt principalele directive ale criticei și operei lui Constantin Garoflid. Ele constituiesc o doctrină născută din metoadele socialismului științific pentru a da roade conforme liberalismului doctrinar. Ele caută să îndrepteze efectele actualelor noastre transformări sociale, iar prin studiul profund al circumstanțelor noastre proprii, ele continuă tradiția spiritului realist al „Convorbirilor“.

Leopold Ranké a scris undeva „Spiritul cel veșnic liber se avântă pe propriile lui căi“!

Cât de românești au fost căile spiritului „Convorbirilor“, ca el în două momente istorice, acel al trecutului de ieri, acel al prezentului de azi, să poată să fi avut, asupra destinelor noastre sociale, această profundă influență!

Dinu C. Arion

STIHURI DE PSALT NOU

*Doamne, Tu Tată!
Ca altă dată
cu glas înalt
de psalt
vreau să Te cânt
fără cuvânt
rotund învățat,
cu suflet curat
vreau să te cânt.*

*Și Doamne, Tu, Cuvânt!
Pornește roată de vânt,
să răsunе prin lume
clopot în hău
Numele Tău
din cântul meu nou.*

*Și Doamne, Tu, Duh!
Ridică solar pe văzduh
hulubul sfințitului foc
cu verdeața minunii în cioc
să se lumineze în sine
tot muntele de humă din mine!*

II

O! Doamne, Tată, Doamne!
In mine năpădește stufos burianul rău
 pe inima 'mpietrită darab de stană greu.
Mă svârcolesc cu gândul în temniță de fier
 nu mi-s de-ajuns eu singur, dar nu știu ce să cer.
Presimt numa ca orbul că trupul mi-ai ursit
 să pice ca o coajă uscată la cojit.
Presimt numa ca orbul că'n lut duh mi-ai suflat
 durerea să mă rupă din sgură mai curat.
Mi-e frică însă Tată ca'n gândul meu semeț
 sub pravila 'mpietririi în cremene să 'ngheț.
Și dacă nu sunt vrednic de nici un drum ceresc
 nu mă lăsă 'n uitare pământ să 'nfelenesc.
Din arcul bolții, trăznet mă arde scrum de var
 și din fărâna albă mă tipărește iar!

Sandu Tudor

AMINTIRE DELA UN BANCHET

Să nu vă așteptați la un discurs. Am să vă povestesc o amintire.

Multora din generația de azi le este — firește — necunoscută intimitatea dintre colaboratorii strânși în jurul *Convorbirilor Literare*. Când aveau prilejul să se adune laolaltă, nu-și rămâneau datori cu nimic din glume nesupărătoare

Imi stă deșteaptă în minte o scenă care m'a înduioșat mult:

La 15 Fevruarie 1910, ospățul obișnuit al revistei a coincis cu aniversarea a șaptezecua a lui Titu Maiorescu. Atunci au luat parte, la masa dela Bulevard, cei mai mulți și cei mai de seamă prieteni ai *Convorbirilor*.

Maiorescu, ca sărbătorit, sta la mijloc. Lângă el, în dreapta, Petre Carp.

Și s'au ținut toasturi pe întrecute. Vă puteți închipui ce se întâmplă când un talent își încălzește verbul la flacăra unui sentiment sincer.

Au vorbit D-nii Meissner, Mehedinți, Săulescu, Aurel Popovici, P. Missir, Dr. Marinescu, Pangrati, Lupu Costache, Tzigara, Vecerdea din Brașov, și mulți alții.

Delavrancea și-a început cuvântarea lui așa:

— Domnilor, de câte-ori am fost la întrunirile D-voastră, mi-am zis: „Dar prost mai vorbesc eu!”

Apoi a cerut cuvântul Petre Carp.

Cu expansiunea sinceră de copil, care caracterizează totdeauna pe oamenii superiori în momentele solemne, *Conu Petrache* s'a ridicat în mijlocul unei tăceri sfinte, a pus mâna

pe umărul lui Maiorescu, s'a aplecat spre el, l-a privit cu bonomie în ochi și i-a zis :

— Maiorescule, eu știu când te-ai născut tu... Eram la Iași. Acolo mi-a venit știrea că la Craiova s'a născut *unu*... Maiorescu. Aș fi venit să te văd. Și te rog să mă ierți că n'am făcut-o, din două pricini : Mai întâi, eră o iarnă grozavă. Zăpadă mare. Tren n'aveam... Al doilea, fiindcă eram cam mic. Implinisem abia un an...

Apoi își încheie discursul cu următoarele mărturisiri :

— Dragă Titule, tu poți fi mândru de tine. Poți fi mândru, pentru că și țara e mândră de tine și nu te poți sustrage de la simțul general. Pentru limbă, ai fost un om providențial. Limba noastră era amenințată să fie stricată de prelinși oameni ai științei. Tu—ca psiholog—ți-ai dat seama că dacă știința nu e niciodată mediocră, *mediocritățile sunt totdeauna științifice*... Ești mândria generației noastre! "

Nu voi mai adăoga nimic. Nu vreau să șterg—cu reflecțiile și considerentele mele — impresia avută. Vreau, ca și în sufletul generației de azi să răsară în orice moment, limpede și curată, icoana vie a acestor sfinți ai culturii neamului, a celor doi mari îndrumători, cari lipsesc dela sărbătoarea de azi și a căror lipsă—mărturisesc sincer—o simțim cumplit în adâncul inimilor noastre.

I. A. Basarabescu

IN PARC

I

*E toamnă, rotogoale, cad frunzele de plop,
Înflorând tăcerea cu murmurele lor;
Uitat de toți, pe treapta străvechiului pridvor,
Sub aurul grădinei, visările-mi îngrop.*

*Voi, crengi, cari a-ți umbrit-o sub soarele de jar,
Și-ați tremurat asupra-i vă scuturați a lene,
Purtându-i amintirea prin lumi aeriene,
Cu ori-ce foae moartă, căzută din frunzar.*

*Să simt în jur o horă de foi în vijelie,
Asupra-mi, să se-aplece coroanele de tei!
...M'atingă ramul sacru, pe care mâna ei,
În goană după fluturi, alunecă zglobie!*

II

*E plină ca inima mea,
Azi, luna, ce jalnică sue;
Pe-un cap nemișcat de statue,
Din ramuri, alunec abea!
E plină ca inima mea!*

*Cum trece pe albastre poteci,
Sub vastele bolții chenare,
O inimă 'n flăcări ea pare,
Brăzdând, înălțimile reci.
O inimă 'n flăcări, ea pare!*

III

*O! vânt năprasnic, vânt nepotolit,
Ce smulgi din ramuri, foae după foae,
Dezlănțue a norilor puhoae,
S'alunece pe parcul meu slăvit!*

*Ca niște flamuri negre să plutească!
Să pară zarea 'n doliu cufundată;
Prin zidul greu, doar, dragostea-mi curată,
Ca sute de luceferi să zbucnească!*

*Sub coviltirul zărilor de zgură,
Eu singur stau, sub ramul ce se frânge;
O! suflă vânt; de-apurării nu-mi vei stinge,
Văpaia sărutărilor, pe gură!*

Artur Enășescu

„CONVORBIRI LITERARE“ ȘI ARDEALUL

Nu știu dacă s'ar putea constata din registrele administrației „Convorbirilor Literare“ câte exemplare din această revistă au fost trimise în Ardeal în primele două decenii dela apariție. Dacă s'ar putea face lucrul acesta, ar fi foarte interesant fiindcă s'ar vedea în ce măsură a contribuit direct această publicațiune la formarea culturii românești în Ardeal și în ce dragă a fost dezvoltată conștiința națională, sub raport cultural, la generația ardeleană din acea epocă, care a fost nemijlocita premergătoare strălucitei epoci, în care se proclamase prin ziarul „Tribuna“ din Sibiu memorabila lozincă:

„Pentru toți românii soarele răsare la București“.

Nu cred însă că în primele două decenii „C. L.“ ar fi fost răspândite în număr mai mare în Ardeal. Atunci apăreau acolo niște reviste ilustrate după modelul revistelor germane de familie, care puteau satisface mai bine cerințele de lectură ale intelectualilor ardeleni, crescuți în spiritul culturii germane.

După apariția „Tribunei“ la Sibiu (1884) lucrurile s'au schimbat. Sub puternicul îndemn al lui Ioan Slavici, interesul față de mișcările culturale și literare din „țară“ a crescut și la ardeleni și atunci desigur că „Convorbirile Literare“ au fost cele mai mult cetite acolo.

Cât mă privește pe mine, eu am fost dintre acei puțini cari au făcut cunoștință cu revista aceasta încă în cea mai fragedă tinerețe. Tatăl meu, care fusese preot în comuna Valle lângă Săliște, lăsase la moartea sa în anul 1886 pe lângă celelalte reviste de familie și un șir întreg de colecții din „Convorbiri Literare“. Câte au fost n'aș putea spune, fiindcă după moartea sa au venit greutățile materiale și mama mea abia putea să se îngrijească de cei trei orfani minori și nu-i ardea de reviste și cărți. Din nenorocire tocmai „C. L.“ rămăseseră neglegate și astfel rând pe rând singuraticile broșuri au dispărut cu totul din scrinul de cărți.

Noi, orfanii, eram prea mici ca să ne dăm seama de păstrarea lor și desigur că nici nu puteam pricepe nimic din ceea ce citeam în ele. În tot cazul însă singur faptul că aveam conștiința de-a ținea în mână o revistă din „țară“ și-a avut efectul său asupra sufletului fraged

de copil, cu atât mai vărtos că în casa mea părintească toți păreții erau plini cu tablouri din istoria și viața recentă a... „fraților regăteni” ca să fac o legătură semnificativă cu zilele de atunci și cu cele de azi. Tablourile acelea stau și azi la locul lor și n’ăși înlocui prin nimic în lume: „Luarea Griviței”, „Reîntoarcerea Dorobanților”, Generalii și comandanții trupelor din campania 1877/78” „Cabinetul de miniștri” care a prezidat această campanie, „Deschiderea primului parlament român” etc.

În amintirea acelor zile din copilărie, în care mi-au căzut în mână pentru întâia dată „Convorbirile Literare”, în care mai târziu am avut și eu fericirea să public câte ceva, urez acestei publicațiuni viață fără sfârșit și tot mai înfloritoare.

Ion Băilă

MĂRIRE VOUĂ!

Țăranilor ostași

*Din munții suri, cu vârfuri sclipitoare,
Și pân' în largul Dunării albastre,
Ați stat în umbra văilor sihastre,
Legăți de brazdă 'n grindeni și ninsoare...*

*Dar când au vrut ordii cotropitoare,
Să-și ducă 'n zbor pe câmpurile noastre,
Fiorul crunt al negrelor dezastre,
V'ați ridicat ca vulturii în soare...*

*Și v'au căzut din cer, la Mărășești,
Cununi de foc, pe-armură și pe căști,
Și-adânci puteri să 'ncepeți viață nouă;*

*Așa precum, de secole v'a dat
Porunca lui, un aprig împărat...
Țărani-ostași, în veci mărire vouă!*

G. Tutoveanu

„CONVORBIRI LITERARE“ ȘI BIOLOGIA

Dacă răsfoim volumele din „Convorbiri literare“ publicate în cei 60 ani constatăm că printre diversele articole s'a dat și celor biologice o largă ospitalitate.

In prima linie „Convorbirile“ au contribuit mult la popularizarea cunoștințelor despre viață. De sigur au fost și alte reviste cari au publicat astfel de articole. În „Convorbiri“ însă se remarcă mai mult de cât oriunde faptul că cei ce le-au scris sânt persoane de competență necontestată, specialiști n materie.— Voiu cita câteva din aceste articole:

1) *I. Atanasiu*. Intru cât un muschiu se poate asemăna cu o mașină. (Se face o paralelă între muschiu și un motor și se analizează dinamica, energia consumată, transformările de energie, uzura prin funcționare a lor etc.)

2) *D. Călugăreanu*. Rolul microbilor în digestia intestinală (Microbii sunt capabili de a digera alimentele întocmai ca și sucurile digestive, totuși ei sunt paraziți cari consumă o parte din produsele transformate, și e mai bine să-i gonim din intestin pentru a împiedica acumularea otrăvirii lor fabricate de ei).

3) *D. Călugăreanu*. Hotarele vieței.

4) *Dr. I. Felix*. Prevenirea directă a boalelor (Un capitol din „Progresele igienei până la 1904“).

5) *Dr. N. Leon*. Ereditatea.

6) *C. Leonardescu*. Darwin și știința cootimporană.

7) *Dr. G. Marinescu*. Câteva considerațiuni medicale asupra aplicațiunei hipnotismului și sugestiunei (Se pronunță pentru psihoterapie ca metodă de tratament cu observarea că să nu fie lăsată în mâna șarlatanilor și empiricilor).

8) *Dr. G. Marinescu*. Ereditatea normală și patologică considerată ca factor familial social.

In a doua linie „Convorbirile” e revista în care s’a publicat un dicționar sistematic de numirile populare de animale și plante.

În afară de nomenclatura de Dr. Cihac (1852), denumirile păsărilor de Marian și alte câteva note răspândite prin reviste, până la 1889 nu aveam un dicționar al animalelor. La această dată G. Crăiniceanu publică în „Convorbiri”: Nomenclatura româno-latină din istoria naturală, un adevărat dicționar de 103 pagini cu numiri populare românești de animale și plante.

Singurul până azi pentru zoologie, complectat cu vocabularul botanic al lui Panțiu, acest dicționar este de o mare importanță atât pentru naturaliști cât și pentru cei ce se ocupă cu originea cuvintelor românești.

In anii dinainte de război „Convorbirile” au servit drept tribună de discuție a chestiunilor transformiste.

În anul 1902 profesorul Paulescu publică în revista „Spitalul” una din lecțiile sale dela facultatea de medicină din București: Generațiunea spontanee și Darwinismul față cu metoda experimentală.

În 1903 profesorul Dr. N. Leon dela facultatea de medicină din Iași critică lecția d-lui Paulescu și îi reproșează că nu ține seamă de ultimele lucrări asupra filozofiei științelor naturale.

În 1904 Dr. Paulescu răspunde și rămâne la punctul său de vedere că „știința nu poate admite ipoteze neprobate”.

În 1906 intervine în discuție profesorul D. Voinov dela facultatea de științe din București, combătând pe prof. Paulescu.

Urmează răspunsul acestuia în 1907 și tot în acest an profesorul Voinov în articolul său plin de documente intitulat „Dovezile” răspunde din nou profesorului Paulescu.

Totuș în 1908 Dr. N. Paulescu în articolul său: „Dovezi nevalabile” se arată hotărît contra transformismului: „transformismul, fiind nedovedit și, pe de altă parte, fiind în contradicție cu fapte bine stabilite, este o doctrină falsă care trebuie exclusă din știință”.

În „Convorbiri”, regretatul profesor V. Babeș a publicat articole asupra Tuberculozii, Pelagrei și Leprei în care exprimă și păreri originale asupra acestor boale și mai ales a mijloacelor de tratare în țara noastră.

Nu pot încheia acest scurt rezumat fără a aminti că în „Convorbiri” s’a publicat „Teoria undulațiunei universale” a filozofului Vasile Conta, care are și o latură biologică.

Astăzi chiar când, în afară de revistele biologice de specialitate, avem reviste de popularizare ca Revista științifică Adamachi și Natura, încă naturaliștii pot publica în „Convorbiri” fiindcă această revistă se adresează unui public special doritor de cultură multilaterală.

A. P. B.

VECHII COLABORATORI

AI „CONVORBIRILOR“

Nu e lucru ușor să hotărîm astăzi rolul ce l-a avut în cultura română activitatea literară de la „Convorbiri Literare“, începută acum șaiszeci de ani. Sîntem prea aproape de generații ce ne-a precedat și ale cărei individualități de seamă le-am apucat și noi, ajunse în culmea maturității lor. Cine va încerca să scrie mai târziu despre această glorioasă epocă va ajunge, credem, la încheierea că însemnătatea „Junimei“ a fost cu mult mai mare decât aceia ce i s'a dat pînă acum, și că personalitățile ce au contribuit la întemeierea acestei mișcări au un loc mai înalt în lumea literilor și că nu uitarea trebuie să le acopere ci dimpotrivă strălucirea în dreapta ei lumină. Nu ne luăm aici această însărcinare; ne vom mărgini numai, ca o închinare pe care sîntem datori s'o aducem înaintașilor, să evocăm figurile lor distinse, pentru a trezi astfel dorul iubitorilor de literatură să cerceteze o operă cu multe părți bune, vrednice să trăiască.

Societatea „Junimea“ ce-și începuse activitatea cu prelecțiuni populare simțea nevoia unui organ de luptă și de îndreptare; el apare în Martie 1867.

„Mișcarea literară susținută înainte cu mult succes de foile literare atât de cunoscute și prețuite de toată societatea, a încetat cu totul“, zicea primele cuvinte către cetitori. Nu că marii scriitori încetaseră din viață; trăiau Constantin Negruzzi și Vasile Alecsandri, D. Bolintineanu și Grigore Alecsandrescu și atîția alții, dar Unirea Principatelor și viața politică cea nouă întemeiată de Cuza-Vodă chemase la a lor înfăptuire pe toți oamenii de seamă.

Misiunea lor terminată, ei se puteau acum întoarce pe câmpul literilor. A fost dat Iaşului, „unde a rămas, zicea acelaş cuvânt către cetitori, o inteligenţă destul de răspândită“, să se puie în fruntea noii mişcări. „Începutul este modest, dar redacţiunea sperează că va putea da în curând acestei foi proporţiuni mai însemnate prin binevoitorul concurs ce este în drept de-a aştepta din partea tuturor scriitorilor români“, sfârşia acelaş cuvânt.

Speranţa s'a înfăptuit şi cine ar fi putut crede atunci că în atât de scurtă vreme „Convorbirile Literare“ aveau să ajungă singura revistă cu viitorul asigurat ca să dea direcţiune unei întregi epoci literare şi să strângă în juru-i toate talentele din ţară! Această epocă era prelungirea celei premergătoare, pe care o ilustraseră între alţii V. Alecsandri şi C. Negruzzi. Şi dovadă mai bună este că aceşti mari scriitori, cu faima de mult câştigată, vin să întindă celor tineri braţul lor încă plin de putere pentru a porni cu dâşii la un drum lung. Din nefericire **Const. Negruzzi**, cel care cu dreptate se poate numi întemeetorul prozei româneşti, este smuls dintre cei vii înainte de vreme şi el apucă să publice în revista celor tineri numai o singură compunere: *Flora română*. Dar **Vasile Alecsandri** mai iubit de soartă, rămâne încă timp de douăzeci şi trei de ani, până 'n clipa din urmă a vieţii sale, tovarăşul celor tineri. Când la 1871 se iveşte pe orizontul poetic Mihail Eminescu, mort apoi cu un an înaintea lui, „Convorbirile“ vor întrupa cu aceste două mari nume aproape toată mişcarea literară din România.

Cu simţul estetic cu care era înzestrat, cu spiritul limbii pe care-l stăpânea până 'n cele mai adânci ascunsuri, Alexandri cu drept cuvânt poate fi chemat întemeetorul poeziei române. Plecând de la adevărul că limba literară îşi trage izvorul din cea pururea vie a poporului, credinţă nestrămutată a întregii mişcări dela „Convorbiri“, Vasile Alecsandri rămâne tot acela care la 1840 dăduse atâta farmec limbii române în *Doinele* sale. Nimica nu se rupe în activitatea unui scriitor; ziua de azi are rădăcină în ziua de ieri şi adesea aceasta din urmă poate fi mai senină şi mai bogată decât cea dintâi.

Paginile Convorbirilor sânt împodobite cu variatele sale scrieri printre cari cele mai de seamă sânt acele *Pasteluri*.

în care trăește natura și cerul țării noastre, ca 'n pânzele lui Grigorescu; căci, dacă sufletul artei este același, nicăieri ca 'n această apropiere de nume el nu se simte mai învederat.

Acestor gingașe tablouri, al căror fond e totdeauna un cer senin și o străvezie lumină, le urmă în același timp compunerile sale teatrale. Aici iarăși Alecsandri leagă firul trecutului mai depărtat, când întemeiasă teatrul român. Tânărul autor al lui *Barbu Lăutarul*, al lui *Iorgu de la Sadagura*, al lui *Cinel-Cinel* și al atâtor figuri azi dispărute, ne perindă din nou, în simple tablouri, și alte tipuri ce au dus cu ele în mormânt o întreagă epocă. *Stan Covrigarul*, *Gură-cască*, *Ion Păpușarul*, *Cucoana Chirița la Paris* sau *Haimană* au înveselit fruntea părinților noștri. Dacă uneori în *Ginerele lui Hagi Petcu* sau în *Sfredelul Dracului*, Alecsandri localizează piese de valoarea unor dramaturgi ca Emile Augier și chiar Labiche, tipurile și mediul în care se mișcau personajele sale erau acele din țara sa. Și oricâte critice s'ar putea aduce unor astfel de comedii, de una singură este desigur ferit. Că s'a putut găsi pe o scenă a Parisului vreo cucoană Chiriță, se poate prea bine; dar cucoana Chirița a lui Vasile Alecsandri este a noastră, și în zadar am căuta să-i găsim imagina într'o literatură streină. A o face cu tot dinadinsul și a căuta anumite apropieri în asemenea materie literară, ar însemna să ajungem la încheierea că toată literatura este un plagiat.

Fie și așa, umbra marelui nostru poet național poate fi împăcată; ea se găsește alături de Molière și Beaumarchais. Farmecul deosebit al acestor opere este originalitatea plastică a limbii, vioiciunea stilului și dialogului întrerupt adesea de vesele și săltărețe cuplete. *Cucoana Chirița*, de pildă, sau *Harfă răzeșul* au în această privință un farmec nespus, pe care publicul de acum treizeci de ani îl gustă cu atâta plăcere pe modesta scenă a teatrului național din Iași, unde tradiția pieselor lui Alecsandri nu se curmase încă. Tot în anii cei dintâi ai „Convorbirilor“, Alecsandri trecu la genul mai greu al comediei de moravuri. *Boierii și Ciocoi* este una din marile sale lucrări, în care nu numai atmosfera trecutului fanariot ce-și trăia ultimile zile, ci și caracterele personajelor, intrigile ce le urzesc, pasiunile și sentimentele de care-s însuflețite și care sânt etern omenești, ne interesează așa de mult. Nu știm dacă

se află în toată literatura noastră dramatică un tip așa de caracteristic în care inteligența și spiritul mușcător al românului, al răzeșului în deosebi, să fi fost prins cu atâta măiestrie ca în marea figură a lui Arbore. După această piesă așa de originală și bine încheată, Alecsandri se încumetează în dramă, dacă încumetare se poate numi o asemenea pornire la un om ce avea talentul teatrului așa de bine dezvoltat. Să mai stăruim asupra *Fântânei Blanduziei*, a acestui mărgăritar a cărui strălucire mai luminează scena teatrului național sau asupra lui *Ovidiu*, exilatul din Tomis? Cu cine s'ar putea asemăna și aice prin delicateța simțirilor, prin limpezimea imaginilor, prin farmecul limbii?

Alecsandri, poetul visător al serilor la Mircești s'a ridicat și la înălțimea conducătorilor politici ca Negri sau Cogălniceanu, ce-și jertfiau timp și avere, interes sau glorie pentru binele și vaza țării. Fragmentele din misiunile sale la curtea lui Napoleon al III-lea sau Victor Emanuel sânt o dovadă în această privință. Admirator al trecutului, culegătorul celor de pe urmă doine și balade, scăpate tot de dânsul de la pieire, dădea în *Legende* scenele epice ale lui Ștefan cel Mare. Neuitată a rămas seara dela „Junimea“ când Alecsandri cetă *Dumbrava Roșie*. Iar când comemorarea unui eveniment glorios sau jalnic al trecutului se făcea la vreo serbare, Alecsandri alerga cu sfatul și cu lira în mână să se puie alături de organizatori, ca un profet al vechimii. Așa a fost la serbarea lui Grigore Ghica din piața Beilicului sau la cea din Putna la 1871. Din paginile „Convorbirilor“ din acest an se poate vedea ce a însemnat pentru scriitorii revistei neuitatele serbări, în care patriotismul vibră cu atâta putere și'n care conștiința românească în tot ce avea mai talentat, protestă asupra nelegiuirilor streine. Din articole, din poezii, din discursuri se ridică un glas profetic pe care Providența l-a auzit. Când izbucnește războiul dela 1877, tot Alecsandri încălzește inima ostașilor noștri, preamărind libertatea cea sfântă pecetluită în sânge. Este un lucru îndestul de ciudat cum activitatea membrilor dela „Junimea“ a fost de multe ori socotită de cosmopolită, când vedem atâta entusiasm pentru trecut, atâta credință pentru limba vie a poporului, atâta optimism și iubire pentru tot ce era manifestare națională. Pentru a întregi

figura poetului în cadrul revistei al cărui jubileu se serbează azi, se cade a ne opri la legăturile ce le-a avut cu Provența. Era tot glasul sângelui ce-l mână pe țărmurile Mediteranei, căutând o apropiere de geniul latin; el a venit de acolo cu faimosul *Cântic al Gintei Latine*. Ce școlar de pe băncile școlii primare n'a găsit-o în cartea lui de cetire și n'a învățat-o pe de rost! Incheind activitatea lui Alecsandri la „Convorbiri“, vom spune că ea se amestecă cu însăși literatura noastră modernă. În acel, „rege al poeziei“ noi vedem pe una din cele mai glorioase figuri a renașterii României, purtătorul naționalismului, întemeetorul limbei poetice, păstrătorul tradiției, într'un cuvânt expresiunea geniului românesc. Alecsandri trebuie să rămâie marele educator al națiunii; copilul din cea mai fragedă vârstă să-și încălzească sufletul și să învețe a fi bun român din opera sa așa de variată. Dar pentru aceasta el trebuie scos din uitare. În cartea copilului, ca și'n aceia a tânărului și a omului matur, scrisul său trebuie să se găsească pe cele dintâi pagini, iar alegerea pieselor celor mai bune din bogata-i operă dramatică să ție trează pe scenă tradiția numelui și talentului său, căci ea este tradiția numelui și geniului românesc.

S'ar părea că apropierea seninului Alecsandri de melancolicul Eminescu ar fi anume adusă pentru a căuta o comparație între amândoi, ca să coborâm pe unul și să ridicăm pe altul, precum s'a făcut de atâtea ori și se face uneori și astăzi. Însă producțiunile unor individualități așa de mari nu pot fi comparate. Cercetătorul va trebui să vadă dacă opera lor poetică e turnată în forma eternă a artei. Dacă la unul găsim o adâncime de cugetare și simțire ce lipsește celuilalt, ce are în schimb alte daruri, sunt lucruri ce trebuie studiate în sine. Amândoi, talente alese să intruzeze însușirile ideale ale neamului românesc, au cu toate acestea un punct de asemănare nu în ceea ce privește felul cum și-au înfăptuit opera lor, dar în ceea ce privește izvorul de unde și-au tras inspirațiunea. Același fel de-a înțelege arta, aceeași iubire pentru popor și limba lui cea curată, aceleași accente față de marea problemă a năvălirii streinilor—leagă numele lui Alecsandri de acela al lui Eminescu, în munca lor comună. *Doina* lui Eminescu sau faimosul său marș *La Arme* au

izvorât ca și *Adio la Moldova* sau *Răpirea Bucovinei* din acelaș fond sufleteș. Epoca lui Ștefan Vodă a fost pentru amândoi vârful măririi la care a ajuns Moldova, când nu căzuse încă roabă la nimeni, și amândoi au descris-o așa cum au văzut-o și simțit-o fie în *Dumbrava Roșie* fie în aceeași *Doină*.

Eminescu a dat limbii române un farmec neașteptat și o nebănuită frumuseță. Versurile lui se înalță ca stelele ce răsar tremurând din adâncimea mărilor și-și împrăstie razele în albastrul infinitului și al poeziei. De aici farmecul lor misterios...

Din cei cinci întemeietori ai „Junimei“ numai Titu Maiorescu și d. Iacob Negruzzi au avut un rol în literatură; ceilalți trei, prețuitori și ei ai frumoaselor litere, și-au îndreptat activitatea în alte părți. Cercetătorul culturii românești va trebui să stăruie asupra lor, pentru că au avut o mare însemnătate în politică sau oratorie, dar va trebui să-i amintească și pentru încercările lor literare, fie originale, fie traduceri.

Teodor Roseti, bărbat cu o cultură așa de aleasă și minte cumpănită, a adus servicii de seamă în viața publică, ca orator în Parlament sau ocupând înalte funcțiuni. *Despre direcțiunea progresului nostru* sau *Mișcarea socială la noi*, articole publicate în „Convorbiri“, ni-l arată drept un cunoscător ce judecă în lumina adevărului starea lucrurilor din țara sa.

Vasile Pogor, spirit vioi și inteligență scăpărătoare a avut mai mult influență asupra spiritului „Junimei“; din când în când pana lui s'a încercat în poezii originale și 'n traduceri din poezii francezi moderni.

Petre Carp care a tradus pe Othello și Machbeth și a stăruit de câteva ori și 'n direcția criticei, a rămas să-și îndrepte în politică activitatea sa. Carp a fost un orator cu forma clară, precisă și lapidară; gluma-i tăioasă și caracterul său statornic dădea înfățișării sale acea notă caracteristică și originală.

În sfârșit, **Titu Maiorescu**, cu o cultură filosofică sistematică ce n'o avea nimeni pe vremea sa, a fost călăuzul mișcării nouă. După literatura sănătoasă dezvoltată de marii noștri scriitori înaintea anului 1860, „Convorbirile“ apăreau

tocmai în vremea când o alta, pornită dela concepțiuni cu totul greșite, fie în judecarea operelor de artă, fie în introducerea unei limbi artificiale, căutau să îndrepte într'o direcție cu totul opusă mișcarea culturii române. El a atacat fără cruțare și izbândă a fost totdeauna de partea sa; căci tot ce se întemeiază pe adevăr și bunul simț trebuie să izbutească. Și această izbândă a fost așa de însemnată mai ales că, în lupta ce se începuse, criticul era un mare orator și un scriitor cu gustul delicat, cu argumentarea strânsă și mai cu deosebire cu fraze de o sobrietate și precisiune pe care în zadar am fi căutat-o la alții. Miezul întregii mișcări de la „Convorbiri“ se găsește anume în scrierea tânărului critic *Despre poezia română*, un adevărat tractat de estetică ale cărui principii, în ciuda tuturor teoriilor ultra moderne ce stăpânesc producțiunea artistică astăzi la noi și aiurea, vor rămânea totdeauna acele adevărate în judecarea operelor de artă. Potrivit lor, Titu Maiorescu cerne atât producțiunile poeților noștri celor buni de dinaintea întemeierii „Junimei“, cât și acele create de această mișcare. Unele din aceste opere au fost întrecute mai târziu de operele atâtor talente mai puternice, este foarte adevărat; dar aceasta nu scade întru nimic din valoarea celui dintâi studiu de critică a lui Maiorescu, ale cărui principii rămân. Maiorescu recunoaște frumusețea și valoarea poeziei populare sau lovește fără milă în limba română ce se întrebuințează în jurnalele din Austria. În contra încurajării mediocrităților, în contra ereziilor lui Pumnul și Cipariu și a erudiților fără talent, dar mai cu seamă în contra formei goale fără fond, Maiorescu opune *Direcția nouă* în poezia și proza română, pe care o caracterizează „prin simțământul natural, prin adevăr, prin înțelegerea ideilor ce omenirea întreagă le datorește civilizației apusene și tot odată prin păstrarea și chiar accentuarea elementului național“. Se află o pagină pe care cerem voia s'o reproducem pentru înălțimea expresiunii și aticismului, în care se arată valoarea formei într'o operă de artă. Învălmășitul ce se poate trage se poate aplica și astăzi în bună parte la o anumită literatură: „Eră într'o sară lină de Mai din anul 1871; dar în salonul, unde se adunase atâta mulțime de oameni, nu se observa frumusețea naturii renăscute: pasiunile politice erau la ordinea zilei și cu cea mai

mare încordare se agitau întrebările momentului. În fundul acestei săli, atinsă încă de razele luminilor, se înalță pe un pedestal închis o marmură albă, frumoasă imitare a unei statue antice; și pe când toți oamenii erau cuprinși de discuțiile lor politice, în mijlocul cuvintelor aprinse, a gesticulărilor vii și a emoțiunii tuturor, în confuzia acestei mișcări ținute spre un singur punct din viața reală, punct trecător, de-o importanță peste măsură în prezent, de-o nulitate fără măsură în viitor: statua albă, cu surâsul ei blând, sta senină deasupra haosului; forma ei trecea neatinsă peste valurile timpului: păstrată în trecut, sigură de viitor, ea își purta înaintea noastră cu o liniște supranaturală viața-i eternă“.

„Da, în lumea fericită a artei timpul nu mai are putere și nu mai are înțeles, și cine se înalță în sfera ei, a știut să plăsmuiască forma frumoasă, acela, de sigur, dar numai acela, a ajuns pe calea nemuririi“.

Opera literară a lui Titu Maiorescu nu e bogată, dar prețuște cât toată critica ce s'a făcut după dânsul, și am putea zice că fiecare studiu al său, scris la depărtări destul de mari, au făcut epocă.

Se înțelege de la sine că prestigiul câștigat de „Convorbiri“ de la poeți ca Alecsandri și Eminescu și de la un teoretician ca Maiorescu au făcut ca literații de la „Junimea“ să se desvolte sub covârșitoarea lor personalitate.

În anii cei dintâi poezia lirică a fost cultivată de **George Crețianu**, poetul Patriei și Libertății, cu faima de mult cunoscută, de **Scarlăt Capșa**, un tânăr mort prea de timpuriu, și mai cu seamă de D-ra Matilda Cugler, M. D. Cornea, S. Bodnărescu și N. Schelitti. Colonelul **Niculăe Schelitti**, mort în floarea juneței, scrie *Dedicațiunea lui Ossian* și *Adunarea în Suceava*, dar mai presus de toate însemnătatea lui stă în traduceri din lirica germană și mai ales din Heine. Alături de dânsul încă din cea mai tânără vârstă, **Mihail Cornea** s'a încercat în poezia lirică, dându-ne o culegere de mici poezii de amor, isvorâte dintr'o curată simțire. Cornea, care a scris și'n limba franceză, a părăsit curând literatura pentru a cuceri în barou unul din cele mai strălucite locuri.

Statornic însă a fost **Samson Bodnărescu** poet, prozator, dramaturg format la școala germană. El este acela care pen-

tru întâia oară a dat în limba noastră forma așa numitului hexamtru și pentamtru în micile sale compuneri, dar credem că tot poeziile rimate sunt cele mai trainice din toată opera sa. Cântăreț al amorului, **Dimitrie Petrinò**, uitat astăzi aproape cu totul, aducea cu sine nu numai zbuciumul sufletului său turnat într'un vers larg de lumină și umbră, ci și lacrimile Bucovinei de unde venea. Proscris al provinciei sale, el este singurul poet care a cântat, odată cu Vasile Alecsandri, sfășierea Moldovei și a protestat în cuvinte inspirate la serbarea comemorativă a lui Grigorie Ghica, din Iași, în 1875.

Dar deasupra tuturor se ridică figura inspirată a lui **Nicoleanu**. „Convorbirile Literare“ deplâng moartea acestui poet de mare talent, ce poate fi numit premurgător al lui Eminescu și-i reproduc din poeziile sale, căci, vechiu prieten al intemeetorilor „Junimei“, Nicoleanu nu publicase nimic în revistă, cât a trăit. Cine nu știa pe de rost:

Albă cu ochii negri și dulce ca o fee;
Un cap blondin de înger pe umeri de femee;

Cui nu-i mersese drept la inimă:

Dacă soarta ne'mpăcată sau a cerului mânie
Te-a ursit să zaci în lacrimi, în durere și selăvie....,

Și cine în fața nefericirilor țării nu exclamă:

Negreșit ș'acum Carpații desvălesc o mândră frunte,
Ș'acum floarea crește'n vale, buciumul răsună'n munte
Și din culmea ridicată unde ochiul se oprește
Auz Oltul cum suspină și Dunărea cum mugește....,

Poezia lirică în tot ce are mai personal și mai intim a fost cultivată mai ales de două personalități de seamă. Poet în adevăratul înțeles al cuvântului, și numai poet, lesne impresionabil, cântăreț al pasiunilor trecătoare, colonelul **Teodor Șerbănescu** e unul din marii nedreptățiți în amintirea contemporanilor. Puțini la noi s'au exprimat cu atâta sinceritate în bucăți simple și scurte și într'o formă așa de firească și potrivită cu sentimentul amorului. Căci tocmai prin această sinceritate, ca și printr'o simțire așa de delicată, el se deosebea de contemporanii săi și cuceria inimile tuturor acelor ce-l iubeau, fapt ce-a făcut ca poeziile lui, puse adesea în muzică,

să ajungă populare. A cită numai câteva versuri spicuite din mica lui operă, e destulă laudă ce n'ar putea-o înlocui cele mai meșteșugite cuvinte:

Ah, te-am sărutat odată
Cu atât amor și foc,
Încât luna fermecată
Privind s'a oprit în loc.

—
Unde ești, unde ești?
Înzadar în larga lume
Cant să te mai gădesc,
Tu l-al cărei dulce nume
Și azi încă 'ngălbinesc,
Dacă tu tot mai trăești
Unde ești, unde ești?

Venită mai târziu la „Junimea“ muza inspiratoare a lui Eminescu, **Veronica Micle** deapănă firele unui roman trist și nemângâiat. Suferințele izvorite din sufletul său chinui au vibrat până în ultima oră a morții, când din mână sa înghețată a căzut candela ce-o ținea aprinsă veghind la icoana palidului său poet. Nici o notă de veselie ci numai de adâncă întristare; aici lăsându-se pradă sentimentului pentru todeauna:

În cenușă stă ascunsă
Foarte-adesea o scântee,
Ș'o iubire nepătrunsă
Într'un suflet de femeie;
Și de patimă e arsă
Înima ce ți-am dat ție,
Dar iubirea'n ea neștearsă
A rămas pentru vecie;

aici blestemându-și pasiunea; aici ferindu-se de ispită sau chemând-o din nou:

Fugi, îți zic, căci a mea minte
Prevestește numai rău,
Nu te du, șoptește'n taină
Sufletul și dorul meu.

O femeie care a scris asemenea versuri, alături de care, dac'am avea loc, am transcrie și vestita sa poezie *Iozemiti*, nu este o aparițiune trecătoare în literatura unui popor.

Cu poezia lui **Anton Naum** intrăm într'o lume cu totul alta. Dintre poeții „Junimei“, dimpreună cu Ollănescu-Ascanio și mai târziu Duiliu Zamfirescu, el este represintantul poeziei rafinate, izvorite dintr'o atingere intimă cu clasicismul. A. Naum și-a făcut intrarea la „Convorbiri“ cu traduceri din clasicii și romanticii francezi. Opera însă care-l pune în rândul celor mai distinși poeți e culegerea sa de *Versuri*. Inchipuirea poetului rățăcește în lumile dispărute ca în *Aegri Somnia*, unde versul are forma sculpturală; sentimentele și le îmbracă în vestmintele civilizației antice. Înălțimea inspirațiunii, simțul religiosității ce s'ar putea asemena cu acela al lui Grigore Alecsandrescu, rafinarea formei, factura largă ce-o au multe din poeziile sale ce devin adevărate poeme, au făcut ca opera lui Naum să fie mai puțin pe gustul unui public numeros. Dar și nota romantică, ironia fină și elegantă, și uneori accentul puternic, ca în *Oda lui Leopardi*, dau acestor poezii, însușiri statornice. Armonia și dulceață de limbă, ironia fină și abia simțită din acea poezie, vestită odinioară, *Dona Clara*, străvezie ca un cristal, sânt fără îndoială semnele unui desăvârșit artist. Activitatea poetică a lui Anton Naum n'ar fi întregită dacă n'am aminti de epopeia sa eroi-comică *Povestea Vulpiei*, satiră a vieții politice, crescută din mediul românesc și atât de apreciată în cercul „Junimei“ de mai târziu. Acel ghimpe satiric ce pătrundea ici colo în *Versuri*, impunge fără cruțare cu acelaș spirit și eleganță în această poemă. Mai sunt aici tablouri luate după natură prinse așa de plastic și de original în versuri ce curg așa de firesc și care ating uneori frumuseți nebănuite:

Atunci luna dintre nouri iese ca o suverană,
Aruncând departe'n urmă a ei umbră diafană
Și suind cereasca boltă cu pas falnic, maestos
Ca la oara învierii la mormântul lui Christos.

Traducătorul în românește a lui Orațiu, după o muncă de o viață întreagă, **Ollănescu-Ascanio** se distinge printr'ocunoaștere adâncă a limbii și versului modern în care îmbracă cugetările poetului antic. Nu suntem dintre aceia care scot că Ollănescu a modernizat pe poetul latin și nu știm dacă el ar fi fost mai bine tradus în altă formă. Numai titlul de traducător ar fi fost îndeajuns să păstreze numele lui Ollănescu;

el însă a avut o foarte bogată activitate, scriind bucăți în proză, poezii originale: lirice, satirice și eroice, la care se adaugă opera sa teatrală. În această direcție, a tradus în versuri pe *Ruy-Blas* și a scris un șir de comedii printre care e minunata *Pe malul gârlei* ce ar merita să fie reprezentată pe scena Teatrului Național. Mare admirator al lui Alecsandri Ollănescu are cultul limbii și versului care curge bine simțit și turnat, mai ales în amintita sa comedie.

Diplomat ca și dânsul, grupându-se în jurul poezilor cu inspirațiune clasică, cel din urmă venit a fost **Duiliu Zamfirescu** ce-și îmbracă cugetările și sentimentele în formele artei superioare. Trăind ani îndelungați în capitalele celor două civilizații ale lumii greco-romane, el s'a pătruns de spiritul și de eleganța culturii lor. Poeziile din *Alte orizonturi* și *Innuri păgâne* ne arată factura unui vers tăiat în marmoră de daltă unui sculptor. Dar sub învelișul rece și antic se simte inima omului ce se induișează, cuprins de o senină melancolie:

Sosesc cucoarele, sosesc
De după deal de țintirim,
Iar anii trec, copiii cresc,
Se schimbă tot ce-i omenesc
Și noi îmbătrânim;

Ochiul ce rămâne fermecat de ivirea dimineții la Palermo, unde:

Dimineța ideală
Râde'n floarea de migdală,
Tineretea stă în cale
Intrupată
Intr'o fată
Cu un coș de portocale;

Și dorul de țară ce nu și-l poate stăpâni, când evoacă starea nenorocită a Bucovinei lui Ștefan Vodă, unde:

„Jidanii și Rutenii
Pripășiți pe-aici
Zic că's dâșii pământenii,
Iar că noi și Moldovenii
Sântem venetici!

Cam pe la 1882 apar tot în „Convorbiri literare“ cele din-tăi poezii ale lui Vlăduță, care a rămas să se desvolte mai

târziu, aşă cum îl cunoaştem în jurul altor publicaţiuni. Totuşi el poate fi considerat ca fiu al şcolii „Junimei“, unde a fost pe dreptul preţuit şi îndemnat; în „Convorbiri“ se găseşte nepreţuita sa elegie *Dormi în pace* şi mai târziu *Unde ni sânt visătorii*. De numele său se leagă acela a lui **George Coşbuc**. Nu eră venit de curând în literatură, dar *Nunta Zamfirei* „Convorbirile“ au publicat-o, şi aice a fost salutat ca un mare poet. Ca şi Vlăhuţă, George Coşbuc s'a desvoltat mai târziu scriind la alte reviste, deşi a mai publicat în „Convorbiri“ poemele traduse din limba sanscrită cu măiestria şi bogăţia de limbă ce este cunoscută de toţi.

E vremea să întregim galeria poezilor de la „Junimea“ cu numele unora de merite inegale, dar care-şi păstrează valoarea lor şi nu se cuvine să fie uitaţi. Unul dintre cei vechi e **Nicolae Volenti**, traducător a multor poezii din literatura franceză, printre care e şi *Trecătorul* lui Fr. Coppée, dar şi autor de poezii lirice, însemnate printr'o gingăşie şi delicateţe care şi astăzi ne opreşte în loc. Tot din această generaţiune trebuie să amintim de **Nicolae Beldiceanu**, care în poeme epice şi 'n pasteluri este un vrednic urmaş al lui Alecsandri, de **Ioan Nenitescu**, cântăreţul războiului dela 1877, şi de acea simpatică figură a lui **Miron Pompiliu**, culegătorul unei colecţiuni de balade din Banat, traducător din poezi germani, şi uneori fericit chiar în compuneri proprii.

Să amintim în sfârşit de arhitectul **Ion Mincu**, de **T. Ro-beanu** şi de **I. Boniface-Hétrat**.

George Popovici, cunosătorul adânc ale vechilor aşezăminte ale poporului românesc, s'a încercat în poezie sub pseudonimul T. Ro-beanu şi a isbutit să aducă o notă nouă. Iar cel de-al doilea, un provençal îndrăgostit de limba română, autorul volumului *Avea*, a cântat frumuseţile ţării noastre şi a introdus câteva forme fixe de poezie: triolete şi rondelle. Ce-a mai rămas de la acest strein ce-a voit o apropiere între România şi Provenţa, cine o ştie!

Unei bogăţii aşă de mari în poezie i s'a adaus una tot asemenea de proză literară. În afară de ce-au scris Alecsandri şi Eminescu în această ramură, „Convorbirile“ au publicat opere

ce-au fost o înfrumusețare a limbii române, pe urma lui C. Negruzzi. Fiul acestuia, d. Iacob Negruzzi are fericirea, într'a-devăr nespusa fericire, să vadă azi, el care a fost sufletul revistei, și să judece propășirea ce s'a desfășurat sub ochii săi. Domnia sa, care a îmbrățișat toate genurile: poezie lirică și satirică, romane, roman, teatru original și tradus după Schiller, își are de mult statornicit în literatură locul ce i l-a dat mai cu seamă acele *Copii după natură*. Pe lângă Domnia sa, cei dintâi autori ale căror producțiuni se ivesc chiar în anul dintâi este **Leon Negruzzi** și **N. Gane**. Simplitatea stilului la acesta din urmă, naturaleța situațiunilor, fireasca lor desfășurare se găsesc în toate novelele sale. Ce inimă doritoare de desfășurarea unei povestiri simple n'a fost ademenită de cea dintâi nuvelă a lui Gane, *Fluerul lui Ștefan*, urmată de altele, de cuprins istoric, ca Domnița Ruxandra sau ca Piatra lui Osman, unde se găsește clasică descriere a Toancelor? Aerul sănătos al Moldovei muntoase, cu oamenii în pieptul cărora pasiunile zburdesc, înfășură povestirea ce curge limpede și fără nici un meșteșug căutat de analiză psihologică.

Vor zice poate mulți că e o artă simplă și naivă, dar de când numaidecât proza novelistică trebuie să fie chinuită de prea multă analiză? Așa era personalitatea autorului, și atât ne interesează: dacă condițiunile artei sunt îndeplinite. Și ele sânt desigur în novelele lui Gane. Vremile duse trăesc în *Aliușă*, în *Șanta*, în *Hatmanul Baltag*. Două *Nebunii*, *Ion Urdilă*, *Ura din copilărie* sânt mai complexe. În fine în *Andrei Florea Curcanul* N. Găne învie vremea de eroism a soldatului român dela 1877. Traducerea *Infernului* lui Dante, întregită după mulți ani, a fost mângâierea și mulțumirea zilelor sale bogate, încercare vrednică de laudă care socotim, că-și va păstra un loc de onoare printre traducerile, din autorii cei mari ai lumii.

Mai complicat, venit dintr'o lume în care suferințele Românilor se căleau de aproape o mie de ani, este **Ion Slavici**. Până la ivirea lui Creangă, el a fost, dimpreună cu Gane, reprezentantul novelei la „Convorbiri literare“. Incepându-și activitatea printr'o piesă de teatru și printr'un studiu asupra Maghiarilor, interesant și bogat în date de tot felul, Ion Slavici rămâne mai ales prin acele nuvele ce introduc pentru întâia

oară în literatură sufletul românului din Transilvania. Se simțea chiar de la cea dintâi frază a nuvelei *Popa Tanda* ce viață de scriitor eră. Neuitata „figură a părintelui Trandafir“, omul lui Dumnezeu, popă în Sărăceni, pe Valea Seacă, și *Gura Satului*, și *Budulea Taichii* ce lume nouă, ce pasiuni și sentimente, ce optimism sănătos al vieții! Oricât de românească eră proza de până acum, iată că în curând va fi întregită prin venirea unui om simplu, fără cultură, a unui om ce n'a venit în atingere cu civilizația modernă. Un om eșit din popor, acela eră **Ion Creangă**. Se pare că Dumnezeu lasă anume să apară din când în când, în momente de mari prefaceri, câte-un asemenea om ca să scoată la lumină comoara genului unei limbi, ce s'ar fi pierdut în vecie dac'ar fi rămas ascunsă. Alecsandri culese din umbră poezia populară, mai netezind-o pe ici pe colé cu simțul său fin de artist. Creangă dă la lumină în mica lui operă felul de cugetare și limba neprefăcută, așa cum o vorbește poporul. Tot sufletul românului din Moldova trăește în opera acestui mare naționalist, în acelaș timp și cel mai neîntrecut autor de cărți de școală. *Metoda nouă de scriere și cetire* și cartea sa de cetire, *Învățătorul copiilor*, adevărate modele în acest gen, s'ar cuveni să fie cât de curând din nou introduse în școlile noastre primare, ca drept cele mai pedagogice și mai bine compuse.

Pe urma lui Creangă, în rândul povestitorilor, avem să însemnăm pe acel modest culegător tipograf **Petre Ispirescu**, pe ardeleanul **I. T. Mera** și pe **T. V. Stefanelli**. Câtă depărtare dela dânsii până la Creangă! Dar asta nu înseamnă că sânt autori lipsiți de merite. Legende sau *Basmele Românilor* ale celui dintâi, ne-au scăpat de la pieire atâtea bucăți, *Poveștile* celui de al doilea și schițele celui din urmă, care a tradus în versuri și poezii pe Heine, sânt scrise într'o limbă firească și simplă.

Pe lângă acești autori cu un caracter mai mult popular, trebuie să amintim de **Nicolae Xenopol**. Literatura îi va păstra o amintire pentru *Păsurile unui american în România*, hazlie povestire în care sub formă satirică se face aspra critică a țării noastre și a relelor de care eră bătuită atunci ca și astăzi. Lui N. Xenopol i-a lipsit simțul artei superioare;

acesta îl întâlnim la un tânăr răpit în floarea vieții, la **Popovici Bănățeanul**. Lăudat pentru versurile sale, dar mai cu seamă pentru cele două romane luate din mijlocul meseriașilor lugojeni, Popovici Bănățeanul ne arată marele progres ce l-a făcut literatura în Ardeal, unde cu douăzeci și cinci de ani înainte ea ajunsese pe mâna acelora ce-o împingeau la pieire.

Acela care a rămas să înfrumusețeze, până mai dăunăzi, proza literară la „Convorbiri“ a fost **Duiliu Zamfirescu**. El deschide romanului o zare nouă. În afară de acela scris în formă de scrisori, *Lyda* — romanele lui Zamfirescu formează un ciclu. Seninătatea povestirii, cumpănirea termenilor, analiza stărilor sufletești, delicateța cu care sânt descrise figurile lui Conu Dinu, a Sașei, a Tincuței ne învăluiesc într-o atmosferă fermecătoare. Aceste însușiri s'au văzut mai târziu în celebrul roman *În război*, în ale cărui pagini trăesc cele mai frumoase zile de jale și de glorie a războiului pentru neatrănare, cum trăesc în poeziile lui Alecsandri.

Am fi nedrepti dacă nu ne-am opri la interesanta figură a lui **Ion Ghica**, a cărui activitate la „Convorbiri“ este așa de bogată. El dă glas trecutului, înviind tipurile și viața socială din tinerețea sa. Ne poartă în vremea lui Grigore Ghica, a lui Caragea, a Eteriei; ne duce într-o călătorie de la Iași la București; ne introduce în saloanele Iașului de la 1840; ne scoate atâtea tipuri uitate, ca polcovnicul Ioniță Cegai sau ca Jianu, ca David Urquhardt sau ca Wilson Ormsby; sau, ne vorbește fără pretenția învățatului despre libertate, egalitate, producțiune, consumațiune și schimb cu un farmec și interes deosebit, judecând relele țării și căutând mijloacele de îndreptare.

Dintre autorii care au cultivat genul teatral, după V. Alecsandri, negreșit că acela care stă în fruntea lor, și la mare depărtare de ei, e **Caragiale**. Aparițiunea acestui autor comic a fost pentru „Junimea“ un mare triumf. Faima de care se bucură astăzi în noua generațiune ne scutește de-a vorbi mai pe larg despre o activitate asupra căreia cuvântul cel mai drept l-a spus Titu Maiorescu. Un loc de onoare îl ocupă generalul **Bengescu Dabija**, autorul piesei *O palmă la bal mascat* și al tragediei în versuri *Pigmalion*, socotită drept o piesă de merit, mai bine studiată și construită decât cele două tragerii ale lui **S. Bodnărescu**: *Rienzi* și *Lăpușneanu*.

și decât comediile lui **I. P. Cercez**. Bodnărescu ar fi putut să ne intereseze mai mult, dacă ar fi părăsit așa numita formă a versului alb.

O figură cu totul aparte, originală însă, a fost **Ion Ianov**, a cărui adevărată vocațiune și-a găsit-o în acele cântice comice în genul lui Vasile Alecsandri. Ianov știe totuș să rămâie original; fiecare tip al timpului său e adus pe scenă să vorbească despre întâmplările zilei, într-o limbă foarte plastică și firească.

Înainte de-a părăsi câmpul literaturii originale să ne oprim asupra traducătorilor. Cel mai neobosit dintre toți a fost **Ștefan Vârgolici**, traducând când din Byron și Schiller, când din Molière sau Lamartine. El și-a legat meritul de întoarcerea pe românește a lui *Don Quijote de la Mancha*. Limba lui Vârgolici e firească, a unui cunoscător conștiincios; traducerea lui ar trebui editată din nou și răspândită în locul atâtor traduceri fără valoare. O muncă mai grea, — păcat însă că a fost prea scurtă, — e aceea a lui **Petru V. Grigoriu**. Ideia tradusă destul de precis curge cu atâta naturaleță în armonia unui vers măestru și fără inversiuni, încât și astăzi efectul e neașteptat și uneori nu știm dacă e o traducere sau însuș originalul. Grigoriu a tradus și pagini celebre: *Noptile* și *Rolla* ale lui Musset, poezii din Béranger și V. Hugo. O amintire se cuvine lui **M. Strajan**, traducătorul operilor morale ale lui Leopardi, și lui **Nicolae Basilescu**, traducătorul de mai târziu al lui Catul.

În anii cei dintâi ai „Convorbirilor“ au apărut **Ion Caragiani**, învățatul ellenist, traducătorul *Odiseei*, autorul studiilor asupra românilor din Macedonia, și **Vasile Burlă** cu studiile sale de limbă. Înarmat cu temeinice cunoștințe, Burlă a publicat în „Convorbiri“ multe pagini în care a combătut cu succes direcția greșită a lui Cipariu, și, dimpreună cu Lambrior, poate fi considerat ca unul dintre întemeetorii studiilor de filologie română, studiată după o metodă sigură și științifică. Mică e opera lui **Alexandru Lambrior**, pe care moartea l-a curmat în puterea talentului său, dar însemnată prin ideile ce le conține și prin limba cea fermecătoare în care scrie. El voește o întoarcere spre limba poporului și spre autorii cei vechi. Ceia ce mulțumește, zice el, la autorii vechi „e limba în care astăzi, ca într'un liman, se odihnește mintea obosită de învăluirile neologismilor cei fără trup viețuitor“. Ce adevăr scotea el la lumină, când

În studiul său despre *Literatura poporănă* spunea: „Cu limba neologismilor nu putem avea literatură originală, pe când dacă ne vom întoarce și vom primi în literatură elementele poporane, așa cum ni le-au lăsat străbunii, alungând peste hotar neologismile acele care nu ne aduc idei nouă, atunci vom putea urma mai departe lucrările literare începute cu atâta izbândă de câțiva bărbați cum sunt Alecsandri, Bolintineanu, Văcărescu, C. Negruzzi, Odobescu...“

Puținele articole ale lui Lambrior ne arată cum se pot scrie chiar articole de știință într-o limbă curată și, pe cât e cu putință, ferită și de neologisme și de-o sintaxă străină. Acest lucru l-a încercat și **A. D. Xenopol**, care a avut la „Convorbiri“ o mare activitate, înainte de-a se impune ca cel dintâi istoric al băntuitei noastre istorii naționale. Xenopol desbate chiar de la început chestiuni de un interes arzător, ce le face și astăzi atât de interesante; așa el vorbește despre *Cultura națională* sau despre *Istoria civilizațiunilor*, punându-se totdeauna din punctul de vedere cel național; așa el se ocupă de reformarea așezămintelor noastre sau de starea noastră economică, arătându-se un cunoscător al economiei politice. Ce pline de adevăr sunt și astăzi paginile în care Xenopol vorbește de plaga funcționarismului, de-o țară fără industrie și cu un comerț ajuns în mâna străinilor, de scăderea populațiunii sau de distrugerea pădurilor. Intinsele lui cunoștințe, cultura sa sistematizată, ni-l arată pe Xenopol încă de pe acum destoinic să desfășure o bogată activitate, susținută, mai ale în studiile sale istorice, de credința în viitorul comun al unirii tuturor Românilor, căci, după cum spune el, în marea sa Istorie: „poporul român nu poate năbuși o speranță ce încolțește în el, .. anume că din păturile adânci ale unui viitor oricât de îndepărtat, va răsări odată frumosul arbore al unirii tuturor Românilor.... Fericit e poporul ce poate avea în această lume un ideal de realizat, al nostru este viu înaintea ochilor și noi să nu-l vedem?“ Pe lângă aceasta, scrierile lui Xenopol mai au un farmec literar de care trebuie să ne dăm seama, și care se desprinde din multele sale pagini, căci el știe să mânuiască o limbă plastică și curată. El însuși spune: „Eu sunt anume de părere că istoria trebuie să scruteze spre a afla adevărul; dar că acestuia nu-i

va sta niciodată rău, când va fi învelit într'o haină frumoasă. De aceia cred că, deși istoria tinde a deveni o știință, scrierea ei nu trebuie să înceteze a rămânea pe cât se va putea mai mult și o lucrare literară, și în înbinarea acestor două caractere stă tocmai partea cea grea a formei în istorie".

Printre alți bărbați de seamă apare figura foarte impunătoare a lui **Vasile Conta**, aproape singurul nume de cugetător în cultura română și care și-a desfășurat toată activitatea de scriitor la „Convorbiri“. Moartea a tăiat prea curând firul acestei vieți, dar opera care a lăsat-o, e destul de însemnată nu numai în domeniul filosofiei ci și'n acela al activității parlamentare. Discursurile sale sunt ale unui mare naționalist.

Pe lângă figurile ce le-am evocat și care au lăsat o dără luminoasă, ca scriitori în adevăratul înțeles al cuvântului, trebuie să mai amintim de cercetători ca Al. Papadopol Calimah, episcopul Melhisedec, D. A. Sturdza, Teodor Burada și George Panu, de istorici ca G. Popovici, Ion Bogdan și D. Onciul, și de alții ca G. Bengescu, C. Leonardescu, N. Mandrea și în sfârșit Teohari Antonescu, autor de studii arheologice și scriitor cu forma aleasă, victimă a unei morți premature.

Aceștia sânt scriitorii care au dus faima „Convorbirilor Literare“ timp de aproape o jumătate de veac, căci am voit să vorbim numai de cei dintâi și nu de cei de pe urmă veniți, de cei dispăruți și nu de aceia ce au fericirea să mai trăiască. Lung spațiu de timp, bogat în atâtea talente, și mare speranță de viitor pentru o națiune ce-a produs o activitate de care ar fi mândru orice popor!

Alexandru Naum

BIBLIOTECA CENTRALA
A REGIUNII BANAT

